

Проект «Imago Ucrainæ на картах XV–XX століть» підготовлено за підтримки Українського культурного фонду в межах конкурсної програми «Культура під час війни».

Imago Ucrainæ

НА КАРТАХ

XV-XX СТОЛІТЬ

National Academy of Sciences of Ukraine
Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv

Imago Ucrainæ on Maps of the 15th-20th Centuries

A Scholarly Catalogue

Lviv – 2025

Narodowa Akademia Nauk Ukrainy
Lwowska Narodowa Naukowa Biblioteka Ukrainy imienia W. Stefanyka

Imago Ucrainæ na mapach XV–XX wieku

Katalog naukowy

Lwów – 2025

Національна академія наук України
Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника

Imago Ucrainæ на картах XV–XX ст.

Науковий каталог

Львів – 2025

Друкується за ухвалою вченої ради
Львівської національної наукової бібліотеки
України імені В. Стефаника
(протокол № 4 від 17 вересня 2025 р.)

УДК [912.43:94(477)»14/19»]:027.54(477.83-25)(083.824)

Imago Ucrainæ на картах XV–XX ст. : науковий каталог / автор вступного слова Василь Ферштей; укладач, автор аналітико-ретроспективного огляду Тарас Огородник ; науковий редактор Лідія Сніцарчук ; НАН України, ЛННБ України імені В. Стефаника. Львів, 2025. 200 с., іл.

ISBN 978-617-14-0461-8

Науковий редактор
доктор наук із соціальних комунікацій, професор
Лідія Сніцарчук

Упорядник
кандидат наук із соціальних комунікацій
Тарас Огородник

Менеджер проєкту
кандидат наук із соціальних комунікацій, старший дослідник
Валентина Мудроха

Технічний редактор
Володимир Гісовський

Переклад англійською мовою
Ірина Герасимова, Маріанна Маляр

Переклад польською мовою
Марія Шевчук

Художній редактор
Олександра Квик

«Imago Ucrainæ на картах XV–XX ст.» – науковий каталог, в якому вперше в історії України систематизовано та презентовано картографічні раритети XV–XX ст. з фонду Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника. Уміщені у виданні репродукції 60-ти карт 1493–1992 рр. європейської та української картографії документально підтверджують п'ятсотлітній процес формування території України та її картографічний образ у міжнародно визнаних кордонах.

УДК [912.43:94(477)»14/19»]:027.54(477.83-25)(083.824)

ISBN 978-617-14-0461-8

©Львівська національна наукова бібліотека
України імені В. Стефаника

ЗМІСТ CONTENTS SPIS TREŚCI

ВСТУПНЕ СЛОВО	19
FOREWORD	21
SŁOWO WSTĘPNE	23
ВІД УКЛАДАЧА	25
COMPILER'S NOTE	29
OD REDAKTORA	33
IMAGO UCRAINÆ НА КАРТАХ XV–XX СТ.: АНАЛІТИКО-РЕТРОСПЕКТИВНИЙ ОГЛЯД	37
IMAGO UCRAINÆ ON MAPS OF THE 15TH-20TH CENTURIES: AN ANALYTICAL AND RETROSPECTIVE OVERVIEW	48
IMAGO UCRAINÆ NA MAPACH XV–XX WIEKU: PRZEGLĄD ANALITYCZNO-RETROSPEKTYWNY	59
КАРТИ	71
MAPS	
MAPY	
Україна на картах-першодруках XV – першої половини XVI ст.	73
Ukraine on the Early Printed Maps of the 15th – First Half of the 16th c.	
Ukraina na pierwszych drukowanych mapach XV – pierwszej połowy XVI wieku	
Карта Центральної та Східної Європи	73
Map of Central and Eastern Europe	
Mapa Europy Środkowej i Wschodniej	

Карта світу за вченням гідрографів Map of the World According to the Tradition of the Hydrographers Mapa świata według tradycji hydrografów	75
Сучасна карта Європейської Сарматії або Угорщини, Польщі, Русі, Пруссії та Волощини Modern Map of European Sarmatia, or Hungary, Poland, Rus', Prussia and Wallachia Współczesna mapa Europejskiej Sarmacji, czyli Węgier, Polski, Rusi, Prus i Wołoszczyzny	77
Нова перша карта Європи New First Map of Europe Pierwsza nowa mapa Europy	79
Карта Угорщини, Польщі, Литви, Русі, Волощини та Болгарії Map of Hungary, Poland, Lithuania, Rus', Wallachia and Bulgaria Mapa Węgier, Polski, Litwy, Rusi, Wołoszczyzny i Bułgarii	81
Україна на картах Ґ. Меркатора та А. Ортелія другої половини XVI ст. Ukraine on the Maps of G. Mercator and A. Ortelius, Second Half of the 16th c. Ukraina na mapach Gerarda Merkatora i Abrahama Orteliusza drugiej połowy XVI wieku	83
Карта світу за Птолемеєм Ptolemy's World Map Mapa świata według Ptolemeusza	83
Восьма карта Європи Eighth Map of Europe Ósma mapa Europy	85

Понт Евксинський Pontus Euxinus Morze Czarne	87
Карта світу World Map Mapa świata	89
Європа Europe Europa	91
Карта Польщі з суміжними краями Map of Poland with the Neighbouring Lands Mapa Polski z terenami przyległymi	93
Україна на картах першої половини XVII ст. Ukraine on the Maps First Half of the 17th c. Ukraina na mapach pierwszej połowy XVII wieku	95
Велике князівство Литовське ... The Grand Duchy of Lithuania ... Wielkie Księstwo Litewskie ...	95
Фрагмент карти «Magni Dvcatvs Lithvaniae» («Велике князівство Литовське») Fragment of the map Magni Dvcatvs Lithvaniae (The Grand Duchy of Lithuania). Fragment mapy Magni Dvcatvs Lithvaniae (Wielkie Księstwo Litewskie).	97

Карта течії Дніпра від Черкас до гирла Map of the Dnieper's Course from Cherkasy to Its Mouth Mapa biegu Dniepru od Czerkas do ujścia	99
Херсонеська Таврія, тепер називають Перекопська та Газарія Tauric Chersonese, Known in Our Time as Perekop and Gazaria Chersones Taurydzki, współcześnie zwana Przekopską i Gazaria	101
Україна на картах Г. Боплана та його послідовників другої половини XVII ст. Ukraine on the Maps by G. Beauplan and His Followers, Second Half of the 17th c. Ukraina na mapach Guillaume'a Beauplana i jego następców drugiej połowy XVII wieku	103
Карта України, яка містить кілька провінцій між кордонами Московії і Трансильванії Map of Ukraine Containing Several Provinces between the Borders of Muscovy and Transylvania Mapa Ukrainy obejmująca kilka prowincji między granicami Moskowii a Transylwanii	103
Генеральна карта України або Подільське, Київське та Брацлавське воєводства ... General Map of Ukraine or the Voivodeships of Podillia, Kyiv, and Bratslav ... Mapa generalna Ukrainy, czyli województw podolskiego, kijowskiego i bractawskiego ...	105
Червона Русь, Поділля, Волинь і Україна Red Rus', Podillia, Volyn, and Ukraine Ruś Czerwona, Podole, Wołyń i Ukraina	107
Частина України, яку по-народному називають Київським воєводством Part of Ukraine Commonly Called the Kyiv Voivodeship Część Ukrainy, potocznie zwana województwem kijowskim	109

Карта Польського королівства і Великого князівства Литовського, Волині, Поділля, України, Пруссії, Лівонії і Курляндії Map of the Kingdom of Poland and the Grand Duchy of Lithuania, Volyn, Podillia, Ukraine, Prussia, Livonia, and Courland Mapa Królestwa Polskiego i Wielkiego Księstwa Litewskiego, Wołynia, Podola, Ukrainy, Prus, Liwonii i Kurlandii	111
Нова карта всього Польського королівства, в якому розташовані князівства й землі Пруссії, Куявії, Мазовії, Чорної Русі та ін., Великого князівства Литовського, України та ін., в якій Волинь і Поділля... New Map of the Entire Kingdom of Poland, Including the Principalities and Lands of Prussia, Kuyavia, Mazovia, Black Rus', etc., the Grand Duchy of Lithuania, Ukraine, etc. in which Volyn and Podillia ... Nowa mapa całego Królestwa Polskiego, obejmująca księstwa i prowincje Prus, Kujaw, Mazowsza, Rusi Czarnej itd., Wielkiego Księstwa Litewskiego, Ukrainy itd., w której Wołyń i Podole ...	113
Біла Русь або Московія... White Russia or Muscovy ... Ruś Biała, czyli Moskowia	115
Україна на картах XVIII ст. Ukraine on the Maps of the 18th c. Ukraina na mapach XVIII wieku	117
Генеральна карта півкуль світу з обома півкулями небесної сфери General Map of the Hemispheres of the World with Both Hemispheres of the Celestial Sphere Mapa generalna półkul świata z obiema półkulami sfery niebieskiej	117
Карта Європи, згідно з визнаними правилами стереографічної проєкції та найновішими спостереженнями ... Map of Europe According to the Recognized Rules of Stereographic Projection and the Newest Observations ...	119

Мапа Європи według uznanych reguł projekcji stereograficznej i najnowszych obserwacji ...	119
Польське королівство, поділяється на Велике князівство Литовське, Велику та Малу Польщу, Пруссію, Білу та Червону Русь, Волинь, Поділля та Україну... Kingdom of Poland, Divided into the Grand Duchy of Lithuania, Greater and Lesser Poland, Prussia, White and Red Rus', Volyn, Podillia, and Ukraine ... Królestwo Polskie podzielone na Wielkie Księstwo Litewskie, Wielką i Małą Polskę, Prusy, Białą i Czerwoną Ruś, Wołyń, Podole oraz Ukrainę...	121
Стисла карта Польщі. Польща та сусідні країни Concise Map of Poland. Poland and the Neighbouring Lands Skrócona mapa Polski. Polska i kraje sąsiednie	123
Карта подорожей через Польське королівство з усіма його землями Map of Travels through the Kingdom of Poland with All Its Lands Mapa podróży przez Królestwo Polskie ze wszystkimi jego ziemiami	125
Карта України, яка і Козацька земля, з сусідніми провінціями Валахії, Молдови, Малої Татарії Map of Ukraine, or the Land of the Cossacks, with the Neighbouring Provinces of Wallachia, Moldavia, and Little Tartary Ukraina, czyli Ziemia Kozacka, z sąsiednimi prowincjami Wołoszczyzny, Mołdawii i Małej Tatarii	127
Україна або Козацька країна, Волощина, також Молдова і Мала Татарія Ukraine, or the Land of the Cossacks, Wallachia, also Moldavia and Little Tartary Ukraina, czyli Kraj Kozacki, Wołoszczyzna, także Mołdawia i Mała Tataria	129

Карта славної (великої) України – країни, яка складається з Київського і Брацлавського воєводств з суміжними територіями	131
Map of the Glorious Great Ukraine, a Country Consisting of Kyiv and Bratslav Voivodeships, with Adjacent Territories Wielka Ukraina, obejmująca województwa kijowskie i bractawskie, wraz z sąsiednimi terytoriami	
Україна на картах XIX ст. Ukraine on the Maps of the 19th c. Ukraina na mapach XIX wieku	133
Слов'янська карта Slavic Map Mapa słowiańska	133
Карта етнографічна Малоруси Ethnographic Map of Malorussia Mapa etnograficzna Małorusi	135
Карта південноруських наріч і говорів Map of Southern Russian Dialects and Vernaculars Mapa dialektów i gwar południoworuskich	137
Русь-Україна і Біла Русь : карта етнографічна Rus'-Ukraine and White Rus': Ethnographic Map Ruś-Ukraina i Ruś Biała: mapa etnograficzna	139

Народописна карта українсько-руського народу Ethnographic Map of the Ukrainian-Ruthenian People Mapa etnograficzna ludu ukraińsko-ruskiego	141
Стінна карта Європи Wall Map of Europe Mapa ścienna Europy	143
Україна на картах початку XX ст. Ukraine on the Maps of the Early 20th c. Ukraina na mapach początku XX wieku	145
Стінна карта півкуль западної і східної Wall Map of the Western and Eastern Hemispheres Mapa ścienna zachodniej i wschodniej półkul	145
Карта розселення українського народу Map of the Distribution of the Ukrainian People Mapa rozszedlenia ludu ukraińskiego	147
Етнографічна карта слов'янства Ethnographic Map of the Slavs Mapa etnograficzna Słowiańszczyzny	149
Мапа України Map of Ukraine Mapa Ukrainy	151

Мапа України Map of Ukraine Mapa Ukrainy	153
Україна на картах часів Першої світової війни (1914–1918 рр.) та Української революції (1917–1921 рр.) Ukraine on the Maps of the First World War (1914–1918) and the Ukrainian Revolution (1917–1921) Ukraina na mapach czasów I wojny światowej (1914–1918) i Ukraińskiej Rewolucji (1917–1921)	155
Карта країн і народів Європи. Етнічна належність та державотворення Map of the Countries and Peoples of Europe. Ethnicity and Statehood Building Mapa krajów i ludów Europy. Przynależność etniczna i państwowotwórstwo	155
Оглядова карта українських земель Overview Map of the Ukrainian Lands Mapa przeglądowa ziem ukraińskich	157
Україна: країна і народ. Українська Народна Республіка в її майбутніх кордонах Ukraine: Country and People. The Ukrainian People's Republic in Its Future Borders Ukraina: kraj i lud. Ukraińska Republika Ludowa w przewidywanych granicach	159
Етнографічна карта України і Кавказу з мовними ареалами українців, росіян, білорусів, поляків, грузинів, турків та німців Ethnographic Map of Ukraine and the Caucasus with Language Areas of Ukrainians, Russians, Belarusians, Poles, Georgians, Turks, and Germans Mapa etnograficzna Ukrainy i Kaukazu: z obszarami językowymi Ukraińców, Rosjan, Białorusinów,	161

Polaków, Gruzinów, Turków i Niemców

Україна : карта з залізницями, шляхами, копальнями заліза, солі і нафти 163
Ukraine : Map with Railways, Roads, Iron, Salt, and Oil Mines
Ukraina : mapa przedstawiająca koleje, drogi, kopalnie żelaza, soli i ropy naftowej

Карта України 165
Карта України
Map of Ukraine

Карта Української Республіки 167
Map of the Ukrainian Republic
Mapa Republiki Ukraińskiej

Україна у своїх етнографічних межах 169
Ukraine in Its Ethnographic Borders
Ukraina we własnych granicach etnograficznych

Світова мапа з розміщення українців по світу 171
World Map of the Distribution of Ukrainians
Mapa rozszedlenia Ukraińców po świecie

Формування території України на картах 1920-1950-х рр. 173
Formation of the Territory of Ukraine on Maps, 1920–1950s
Kształtowanie terytorium Ukrainy na mapach z lat 1920–1950

Карта світу World Map Mapa świata	173
Європа: політичний огляд Europe: Political Overview Europa: przegląd polityczny	175
Політична карта УРСР і сусідніх земель Political Map of the Ukrainian SSR and the Neighbouring Lands Mapa polityczna Ukraińskiej SRR i ziem sąsiednich	177
Карта України і сумежних країв Map of Ukraine and the Neighbouring Regions Mapa Ukrainy i krajów sąsiednich	179
Україна: національності Ukraine: Nationalities Ukraina: narodowości	181
Українська Радянська Соціалістична Республіка: фізична карта Ukrainian Soviet Socialist Republic : Physical Map Ukraińska Socjalistyczna Republika Radziecka : mapa fizyczna	183
Україна – козацька земля Ukraine – Land of the Cossacks Ukraina – ziemia kozacka	185

Етнографічна карта України Ethnographic Map of Ukraine Mapa etnograficzna Ukrainy	187
Карта України The map of Ukraine Mapa Ukrainy	189
Україна на картах другої половини XX ст. Ukraine on the Maps of the Second Half of the 20th c. Ukraina na mapach drugiej połowy XX wieku	191
Карта України Map of Ukraine Mapa Ukrainy	191
Україна : політико-адміністративна карта Ukraina : mapa polityczno-administracyjna Ukraine : Political and Administrative Map	193
ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК / INDEX / INDEKS NAZWISK	194
ЛІТЕРАТУРА / BIBLIOGRAPHY / LITERATURA	198

ВСТУПНЕ СЛОВО

Виставкою «Imago Ucrainæ на картах XV–XX ст.» Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника розкриває одну із своїх граней як провідної науково-інформаційної національної установи, що належить до базової мережі закладів науки і культури загальнодержавного рівня. Книгозбірня володіє унікальним фондом різноманітних документів, які становлять національне надбання України. Бібліотечна картографічна колекція за кількісними показниками (понад 25 тисяч документів) є однією з найбільших у Східній Європі, а також – найбільшим у світі зібранням картографічної україніки.

Ця виставка, яка експонуватиметься у ЛННБ України ім. В. Стефаника від жовтня 2025 р. до листопада 2026 р., реалізована в межах однойменного спільного проєкту з Українським культурним фондом за ґрантовою програмою «Культура під час війни». Експозиція спрямована на зміцнення інформаційного й культурного спротиву агресії Росії проти України, на утвердження серед українців і світової громадськості переконання про несправедливість та абсурдність територіальних претензій Росії щодо України, на формування критичного сприйняття наративів кремлівської пропаганди та російської картографічної дезінформації.

ЛННБ України ім. В. Стефаника має давню виставкову традицію, проте вперше у Бібліотеці картографічні документи стали центром уваги експозиції. На виставці вперше в Україні представлено 60 ретельно відібраних картографічних документів від XV ст. до відновлення незалежності України наприкінці XX ст. Ілюстрації 60 карт у цьому каталозі, а також їхнє представлення на стаціонарній і віртуальній виставках та на вебсайті Бібліотеки є лише частиною картографічних скарбів установи. Їхня презентація має на меті розкрити територіальну трансформацію українських земель у різні історичні епохи, специфіку історичного територіального поділу нашої держави, картографічне уявлення світу про Україну, її кордони і місце на карті Європи та світу. Вперше у широкому публічному просторі продемонстрована унікальна продукція національної картографії, яка була відомою лише вузькому колу фахівців. Підкреслимо, що більшість експонованих карт походять із картографічної збірки бібліотеки Наукового товариства ім. Шевченка, спадкоємицею якої цього року визнана ЛННБ України ім. В. Стефаника.

Важливою та особливою перевагою проєкту «Imago Ucrainæ на картах XV–XX ст.», відповідно до тенденцій сьогодення в інформаційній і культурній сферах, є оцифрування картографічних документів. Завдяки цьому створено цифрову колекцію експонованих карт в електронному каталозі Бібліотеки, організовано віртуальну виставку на порталі установи. Це сприяло також і використанню інноваційних технологій для інтерактивного та мультимедійного супроводу стаціонарної і віртуальної виставок, а в підсумку допомагатиме значному розширенню глядацької аудиторії виставки.

Пропонований читачам науковий каталог виставки «Imago Ucrainæ на картах XV–XX ст.» стане документальним підтвердженням образу України як європейської держави зі своєю багатовіковою історією, єдиною соборною територією та самобутньою національною культурою.

Усі примірники каталогу будуть передані у публічні, наукові, університетські бібліотеки України, а також міжнародним партнерам ЛННБ України ім. В. Стефаника. Це дасть можливість зацікавити громадськість презентованими унікальними картографічними документами, удоступнить їх для зацікавленого огляду, вдумливого обсервування, наукового вивчення.

Генеральний директор
ЛННБ України ім. В. Стефаника
Василь Ферштей

FOREWORD

With the exhibition «Imago Ucrainæ on Maps of the 15th–20th Centuries», the Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv demonstrates one of its facets as a leading national research and information institution, which is part of the core network of scientific and cultural establishments of nationwide significance. The Library holds a unique collection of diverse documents that constitute Ukraine's national heritage. Its cartographic collection, comprising over 25,000 items, ranks among the largest in Eastern Europe and includes the world's most extensive assembly of Ukrainian cartographic materials.

This exhibition, hosted by the Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv from October 2025 to November 2026, is implemented within the framework of a joint project with the Ukrainian Cultural Foundation under the grant programme «Culture in Wartime». The showing is intended to strengthen the informational and cultural resistance to Russia's aggression against Ukraine, to reaffirm among Ukrainians and the international community the injustice and absurdity of Russia's territorial claims to Ukraine, and to foster critical awareness of kremlin propaganda narratives and Russian cartographic disinformation.

The Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv has a long-standing tradition of exhibitions; however, for the first time, cartographic documents become the focus of the display. The exhibition presents, for the first time in Ukraine, 60 carefully selected cartographic documents dating from the 15th century up to the restoration of Ukraine's independence in the late 20th century. The illustrations of the 60 maps in this catalogue, together with their presentation at both the onsite and virtual exhibitions on the Library's website, represent only a fraction of the institution's cartographic treasures. Their presentation seeks to highlight the territorial transformations of Ukrainian lands in different historical epochs, the specificity of Ukraine's historical territorial divisions, the world's cartographic perception of Ukraine, its borders, and its place on the map of Europe and the world. Unique products of national cartography, previously known only to a narrow circle of specialists, will be shown to public for the first time. It is noteworthy that most of the exhibited maps originate from the cartographic collection of the Shevchenko Scientific Society Library, and this year, the Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv has been recognized as its successor.

An important and distinctive feature of the project «Imago Ucrainæ on Maps of the 15th–20th Centuries» is the digitization of cartographic documents, in line with today's trends in the information and cultural spheres. As a result, a digital collection of the exhibited maps has been created within the Library's electronic catalogue, and a virtual exhibition has been launched on the Library's portal. Innovative technologies were also employed to provide interactive and multimedia support for both the onsite and virtual exhibitions, ultimately helping to significantly broaden the exhibition's audience.

The scholarly catalogue «Imago Ucrainæ on Maps of the 15th–20th Centuries», offered to readers, will serve as documentary evidence of Ukraine's image as a European state with a centuries-long history, a unified and integral territory, and a distinctive national culture.

All the copies of the catalogue will be distributed to public, research and university libraries in Ukraine, as well as to the international partners of the Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv. This will help engage the public with these unique cartographic documents, make them accessible for viewing and thoughtful observation, and promote their scholarly study.

Director General
of Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv
Vasyl Fershteï

SŁOWO WSTĘPNE

Wystawa „Imago Ucrainæ na mapach XV–XX wieku” ukazuje jedno z oblicz Lwowskiej Narodowej Biblioteki Naukowej Ukrainy im. W. Stefanyka, wiodącej krajowej instytucji naukowo-informacyjnej oraz jednego z ośrodków nauki i kultury o randze ogólnopństwowej. Księgozbiór ten dysponuje unikatowym zasobem różnorodnych dokumentów, stanowiących narodowe dziedzictwo Ukrainy. Biblioteczna kolekcja kartograficzna, licząca ponad 25 tysięcy jednostek, należy do największych zbiorów w Europie Wschodniej, a ponadto stanowi największy na świecie zbiór kartograficznej ukrainiki.

Wystawa, która będzie prezentowana w Lwowskiej Narodowej Bibliotece Naukowej Ukrainy im. W. Stefanyka od października 2025 roku do listopada 2026 roku, realizowana jest w ramach projektu o tej samej nazwie we współpracy z Ukrainką Fundacją Kultury w ramach programu grantowego „Kultura w czasie wojny”. Ekspozycja ma na celu wzmocnienie informacyjnego i kulturowego oporu wobec rosyjskiej agresji na Ukrainę, ugruntowanie wśród Ukraińców i społeczności międzynarodowej przekonania o niesprawiedliwości i absurdalności rosyjskich roszczeń terytorialnych wobec Ukrainy oraz zachęcanie do krytycznego odbioru narracji kremlowskiej propagandy i rosyjskiej dezinformacji kartograficznej.

Lwowska Narodowa Biblioteka Naukowa Ukrainy im. W. Stefanyka ma długą tradycję organizowania wystaw, jednak jest to pierwsza ekspozycja, w której w centrum uwagi znalazły się dokumenty kartograficzne. Po raz pierwszy w Ukrainie zaprezentowano sześćdziesiąt rzetelnie dobranych dokumentów kartograficznych, datowanych od XV wieku aż do odzyskania przez kraj niepodległości pod koniec XX wieku. Ilustracje tych sześćdziesięciu map, a także ich prezentacja na wystawach stacjonarnej i wirtualnej oraz udostępnienie na stronie internetowej Biblioteki stanowią jedynie część kartograficznych skarbów placówki. Prezentacja ma na celu ukazanie terytorialnych przemian ziem ukraińskich w różnych epokach historycznych, specyfiki podziału administracyjnego państwa na przestrzeni wieków, a także sposobu, w jaki postrzegano Ukrainę, jej granice i miejsce na mapie Europy oraz świata. Po raz pierwszy unikatowe dzieła narodowej kartografii, dotąd znane jedynie wąskiemu gronu badaczy, udostępnione zostały szerokiej publiczności. Warto przy tym podkreślić, że większość eksponowanych map pochodzi z kolekcji kartograficznej Biblioteki Towarzystwa Naukowego im. Szewczenki, której spadkobierczynią w tym roku została Lwowska Narodowa Biblioteka Naukowa Ukrainy im. W. Stefanyka.

Jedną z istotnych zalet projektu „Imago Ucrainæ na mapach XV–XX wieku” jest cyfryzacja dokumentów kartograficznych, odpowiadająca współczesnym trendom w sferze informacji i kultury. Dzięki temu powstała cyfrowa kolekcja prezentowanych map w elektronicznym katalogu Biblioteki, a także wirtualna wystawa na jej stronie internetowej. Nowoczesne technologie umożliwiają

interaktywną i multimedialną prezentację zarówno wystawy stacjonarnej, jak i wirtualnej, co pozwala dotrzeć do znacznie szerszej publiczności.

Prezentowany czytelnikom naukowy katalog wystawy „Imago Ucrainæ na mapach XV–XX wieku” stanowi dokumentalne potwierdzenie wizerunku Ukrainy jako państwa europejskiego o wielowiekowej historii, spójnym, zjednoczonym terytorium oraz samoistnej kulturze narodowej.

Wszystkie egzemplarze katalogu zostaną przekazane do publicznych, naukowych i uniwersyteckich bibliotek Ukrainy, a także do zbiorów międzynarodowych partnerów Lwowskiej Narodowej Naukowej Biblioteki im. W. Stefanyka. Mamy nadzieję, że prezentowane unikatowe dokumenty kartograficzne zainteresują szerokie grono odbiorców i staną się przedmiotem uważnych obserwacji, wnikliwych refleksji oraz badań naukowych.

Dyrektor Generalny
Lwowskiej Narodowej Biblioteki Naukowej Ukrainy
im. W. Stefanyka
Wasył Fersztej

ВІД УКЛАДАЧА

Науковий каталог є одним із результатів колаборації науковців Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника та Українського культурного фонду¹ у межах реалізації 2025 р. грантового культурно-мистецького проєкту «Imago Ucrainæ на картах XV–XX ст.». Мета цього видання, рівно ж як і виставкового проєкту «Imago Ucrainæ на картах XV–XX століть», – презентація за допомогою традиційних і сучасних засобів візуалізації унікальних карт 1493–1992 рр. із картографічного фонду Бібліотеки, що документально підтверджують п'ятсотлітній процес формування території України та її картографічний образ у міжнародно визнаних кордонах. Проєкт, спрямований на протидію картографічній дезінформації, антиукраїнській пропаганді та культурному експансіонізму Росії, сприятиме формуванню в української і світової громадськості правдивого просторового уявлення про Україну, допомагатиме відрізнити достовірні картографічні та історичні факти від кремлівських фальсифікацій, а головне – стане важливим інструментом інформаційного спротиву агресії Росії проти України.

В умовах сучасної російсько-української війни та загрози втрати Україною територій, порушення міжнародно-правового статусу її кордонів надзвичайно важливим є відстоювання територіальної цілісності нашої держави. У цьому контексті особливої актуальності набуває культурно-мистецький проєкт «Imago Ucrainæ на картах XV–XX ст.», що унаочнює п'ятсотлітній процес формування території України. Ідея цього проєкту зумовлена необхідністю вироблення ефективних інструментів протидії російським наративам політичної доктрини «русского мира» та постулатам ворожої пропаганди, які заперечують суб'єктність України як суверенної держави, її територіальну цілісність. Саме такими актуальними засобами протидії російській агресії щодо України є експоновані карти з колекції ЛННБ України ім. В. Стефаника, адже картографічний образ України – це частина національної ідентичності, а географічна карта України є одним із символів держави, як і герб, прапор, гімн, символізує її суверенну територію та єдність (соборність).

Проєкт був реалізований за допомогою організації стаціонарної виставки з використанням інтерактивних технологій у головному корпусі Бібліотеки та віртуальної виставки на окремій вебсторінці порталу установи. Важливим компонентом цього культурно-мистецького проєкту стала цифрова колекція карт, для якої оцифровано та створено бібліографічні ме-

¹ **Український культурний фонд** – це державна установа, створена 2017 р., головною метою діяльності якої є заохочення розвитку національної культури та мистецтва в державі, забезпечення сприятливих умов для розвитку інтелектуального та духовного потенціалу як окремої особистості, так і суспільства загалом, широкого доступу громадян до національного культурного надбання, підтримки культурного розмаїття та інтеграції української культури у світовий культурний простір.

тадані 60 раритетних, унікальних і рідкісних картографічних документів XV–XX ст. із картографічного фонду Бібліотеки, які презентовано в її електронному каталозі. На її основі організовано віртуальну виставку, а також підготовлено цей каталог. Це дало змогу якнайбільше охопити та зацікавити громадськість презентованими унікальними картографічними документами, які зараховані, згідно з постановою Кабінету Міністрів України № 1709 від 19 грудня 2001 р. до наукових об'єктів, що становлять національне надбання.

За допомогою традиційних та інноваційних технологій були презентовані унікальні картографічні документи (частина з яких була представлена вперше у широкому публічному просторі), на яких зафіксовані назви «Русь» та «Україна» для означення території нашої держави, її територіальні межі в різні історичні періоди. Запланований проєкт розвінчує твердження російської пропаганди про «історичну єдність» («один народ») українців і росіян, показуючи, що українські землі позначали на європейських картах ще у XV–XVI ст. окремо від Московії, а вже на перших етнічних картах XIX ст. ареал розселення українців маркується окремо від росіян як окремий слов'янський народ, розділений кордонами імперій. Широке коло зацікавлених осіб отримало наочні докази багатовікового існування України на карті світу та Європи. Це спростовувало твердження ворожої пропаганди про «ленінську Україну», «штучне утворення», інші пропагандистські недолугості.

Для експонування на виставках та вміщення у цьому каталозі було відібрано 60 карт:

- XV–XVI ст. (містять найдавніші картографічні уявлення про українські землі на першодруках та підтверджують, що Україна є спадкоємицею Київської держави (Русі) та Галицько-Волинської держави (Королівства Руського);
- XVII ст. (ілюструють поширення в європейській картографії назви «Україна», яку поступово почали асоціювати з картографічним образом козацької держави – Гетьманщиною);
- XVIII ст. (демонструють збереження та розширення назви «Україна» щодо означення території автономної Гетьманщини до її ліквідації 1764 р. та знищення Запорозької Січі 1775 р. Російською імперією);
- XIX – початку XX ст. (фіксують відновлення назви «Україна» на мапах та її поширення на всю етнічну територію українців як результат національного відродження та формування модерної української нації, інтенсивного розвитку європейської та вітчизняної етнокартографії; засвідчують здобутки національної картографії – появу перших модерних українських карт);
- 1914–1921 рр. – періоду Першої світової війни та Української революції (демонструють результати боротьби за незалежність України – творення території Української Народної Республіки та Української Держави у міжнародно визнаних кордонах, появу України на тогочасних політичних картах світу та Європи, а також акцентують визначні праці національної картографії);
- 1920–1950 рр. (унаочнюють територіальні зміни Української РСР у складі СРСР: 1922–1937 рр. – формування

території УСРР, 1939 р. – входження до її складу Західної України, 1940 р. – Північної Буковини та Південної Бессарабії, 1945 р. – Закарпаття, 1954 р. – Криму; розкривають основні досягнення української картографії);

- другої половини ХХ ст. (показують остаточно сформований картографічний образ України в її непорушних міжнародно визнаних кордонах 1991 р.).

Для зацікавлення закордонних читачів науковий каталог видано українською, англійською та польською мовами. Він поряд з іншими результатами проекту «Imago Ucrainæ на картах ХV–ХХ ст.» сприятиме розумінню світовою, зокрема європейською, громадськістю особливостей історичного процесу українського державотворення з огляду на ухвалену Європейським парламентом від 23 січня 2025 р. резолюцію щодо дезінформації та історичних фальсифікацій Росії для виправдання її агресивної війни проти України, в якій, зокрема, йдеться про те, що спроби Росії переглянути та спотворити історію України підривають колективну пам'ять Європи та загрожують історичній правді, демократичним цінностям і миру в Європі.

Науковий каталог адресований науковцям, спеціалістам у галузі картографії, географії, історії, інформаційної та бібліотечної справи, всім зацікавленим особам. Видання «Imago Ucrainæ на картах ХV–ХХ ст.: науковий каталог» слугуватиме вагомим інформаційно-довідковим матеріалом для наукових та освітніх установ, бібліотек та архівів, органів державної влади та ін.

Каталог містить «Вступне слово» генерального директора ЛННБ України ім. В. Стефаника, слово «Від укладача», аналітико-ретроспективний огляд картографічної колекції, 60 ілюстрацій карт, їхні бібліографічні описи, короткі анотації до них. Видання споряджене іменним покажчиком та бібліографією.

Зміст укладено зі скорочених оригінальних назв карт та їхніх перекладів українською, англійською, польською мовами. Тексти у виданні подано українською, англійською, польською мовами. Каталог має наскрізну нумерацію ілюстрацій карт, їхніх бібліографічних описів.

Ілюстративний блок карти містить: порядковий номер; ілюстрацію карти; назву карти українською, англійською, польською мовами; повний бібліографічний опис картографічного документа; анотацію.

Бібліографічний опис картографічного документа складається з таких обов'язкових і факультативних елементів:

1. Область назви та відомостей про відповідальність (основна назва, паралельна назва, дані, що належать до назви, дані про авторів, колективних авторів, редакторів, консультантів);
2. Область видання (дані про повторність видання, внесення корекцій і виправлень);
3. Область математичної основи (графічний та іменований масштаби);
4. Область вихідних відомостей (місце видання, видавництво, дата видання);

5. Область фізичної характеристики (кількість карт, аркушів, сторінок, дані про додаткові матеріали: таблиці, діаграми, графіки, тексти, ілюстрації, дані про кольоровість, розмір, супровідні матеріали).

Назви картографічних документів і вихідні дані подано так, як на виданні. Відсутні дані, встановлені на основі аналізу видання або запозичені з інших джерел, узято в квадратні дужки.

Бібліографічні описи карт складено згідно з ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання». – Введ. 01.07.2007. – Київ : Держспоживстандарт України, 2007; а також з Міжнародним стандартом бібліографічного опису (ISBD) Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій та інститутів (IFLA) «ISBD International Standard Bibliographic Description : 2021 Update to the 2011 Consolidated Edition» (2022).

Кarti у каталозі згруповано за історичними періодами від 1493 до 1992 р., у межах цих періодів розташовані у хронологічній послідовності за датою їхньої публікації. Більшість історичних періодів відкривають карти світу та Європи. Ці карти були включені до виставки та каталогу для демонстрації тодішніх уявлень про місце українських земель та України в різні історичні епохи, а також для підтвердження цінності та унікальності картографічної колекції ЛННБ України ім. В. Стефаника.

Тарас Огородник

COMPILER'S NOTE

This scholarly catalogue is one of the results of the collaboration between the researchers of the Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv and the Ukrainian Cultural Foundation², carried out within the framework of the 2025 cultural and artistic grant project «Imago Ucrainæ on Maps of the 15th–20th Centuries». The purpose of this publication, as well as of the exhibition project «Imago Ucrainæ on Maps of the 15th–20th Centuries», is to present unique maps from 1493–1992 preserved in the Library's cartographic collection, using both traditional and modern means of visualization. These maps provide documentary evidence of the five-hundred-year process of the formation of Ukraine's territory and of the evolution of its cartographic image within internationally recognized borders. Aimed at countering cartographic disinformation, anti-Ukrainian propaganda and Russia's cultural expansionism, the project will contribute to fostering in both Ukrainian and global society a truthful spatial understanding of Ukraine. It will help distinguish the authentic cartographic and historical facts from kremlin falsifications and, most importantly, serve as an important instrument of information resistance to Russia's aggression against Ukraine.

Amid the current Russian-Ukrainian war and the threat of Ukraine losing territories, and the violation of the international legal status of its borders, defending the territorial integrity of our state is of utmost importance. In this context, the cultural and artistic project «Imago Ucrainæ on Maps of the 15th–20th Centuries» has gained a particular relevance, as it vividly illustrates the five-century-long process of the formation of Ukraine's territory. The idea behind this project arose from the urgent need to develop effective tools to debunk Russian narratives of the political doctrine of the "Russian world" and the tenets of hostile propaganda that deny Ukraine's status as a sovereign state and its territorial integrity. The exhibited maps from the collection of the Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv represent such relevant tools for countering Russian aggression against Ukraine. After all, the cartographic image of Ukraine is part of its national identity, and the geographic map of Ukraine, like its coat of arms, flag and anthem, symbolizes its sovereign territory and unity (integrity).

The project was implemented through an onsite exhibition using interactive technologies in the Library's main building, alongside a virtual exhibition on a dedicated webpage of the institution's portal. A key component of this cultural and artistic project was the creation of a digital collection of maps, for which 60 rare and unique cartographic documents dating back to the 15th–20th centuries from the Library's cartographic holdings were digitized and provided with bibliographic metadata, and

² **The Ukrainian Cultural Foundation** is a state institution established in 2017, whose main goal is to promote the development of national culture and arts in Ukraine, to foster favourable conditions for the intellectual and spiritual growth of individuals as well as society as a whole, to ensure broad public access to the national cultural heritage, to support cultural diversity, and to integrate Ukrainian culture into the global cultural space.

subsequently presented in the Library's electronic catalogue. Based on this collection, a virtual exhibition was organized, and this catalogue was prepared. This made it possible to reach and engage a broad audience with these unique cartographic documents, which, in accordance with Resolution No. 1709 of the Cabinet of Ministers of Ukraine of 19 December 2001, are classified as scientific objects of national heritage.

Using both traditional and innovative technologies, unique cartographic documents were presented (some of them displayed to public for the first time), which recorded the use of the names « Rus' » and « Ukraine » to designate the territory of our state and its borders during different historical periods. The project debunks Russian propaganda claims of a so-called « historical unity » (« one people ») of Ukrainians and Russians by showing that Ukrainian lands were identified separately from Muscovy on European maps as early as the 15th–16th centuries. Furthermore, the earliest ethnographic maps of the 19th century marked the settlement area of Ukrainians as distinct from that of Russians, recognizing Ukrainians as a separate Slavic people divided by imperial borders. A broad audience thus received visible evidence of Ukraine's centuries-long presence on the maps of Europe and the world. This disproved hostile propaganda assertions of a « Lenin-created Ukraine », an « artificial entity » and similar distortions.

The total of 60 maps were selected for display at the exhibitions and inclusion in this catalogue:

- 15th–16th centuries (showing the earliest cartographic representations of Ukrainian lands on earliest printed maps and confirming that Ukraine is the successor to the Kyivan state (Rus') and the Kingdom of Galicia-Volhynia (the Kingdom of Rus'));
- 17th century (illustrating the spread of the name Ukraine in European cartography, which gradually came to be associated with the cartographic image of the Cossack state – the Hetmanate);
- 18th century (demonstrating the preservation and expansion of the name Ukraine to designate the territory of the autonomous Hetmanate until its abolition in 1764 and the destruction of the Zaporizhian Sich in 1775 by the Russian Empire);
- 19th – early 20th centuries (recording the reappearance of the name Ukraine on maps and its extension to the entire ethnic territory of Ukrainians, as a result of the national revival and the formation of the modern Ukrainian nation, alongside the intensive development of European and domestic ethno cartography; attesting to the achievements of national cartography – the emergence of the first modern Ukrainian maps);
- 1914–1921, the period of the First World War and the Ukrainian Revolution (demonstrating the struggle for Ukraine's independence – the creation of the territory of the Ukrainian People's Republic and the Ukrainian State within internationally recognized borders, Ukraine's appearance on contemporary political maps of the world and Europe, and highlighting major works of national cartography);

- 1920–1950s (illustrating the territorial changes of the Ukrainian SSR within the USSR: 1922–1937 – the formation of the territory of the Ukrainian SSR; 1939 – incorporation of Western Ukraine, 1940 – Northern Bukovyna and Southern Bessarabia, 1945 – Transcarpathia, 1954 – the Crimea; as well as the main achievements of Ukrainian cartography);
- the second half of the 20th century (showing the final cartographic image of Ukraine within its internationally recognized and inviolable borders of 1991).

To engage international readers, the catalogue has been published in Ukrainian, English and Polish. Alongside other outcomes of the project «Imago Ucrainæ on Maps of the 15th–20th Centuries», this scholarly catalogue will contribute to the understanding by the international community, particularly in Europe, of the historical process of Ukrainian statehood building, in the light of the resolution, adopted by the European Parliament on 23 January 2025 concerning Russia's disinformation and historical falsifications used to justify its war of aggression against Ukraine. The resolution emphasizes, in particular, that Russia's attempts to revise and distort the history of Ukraine undermine Europe's collective memory and pose a threat to historical truth, democratic values, and peace in Europe.

This scholarly catalogue is intended for researchers, specialists in cartography, geography, history, information and library sciences, as well as for all interested readers. The publication «Imago Ucrainæ on Maps of the 15th–20th Centuries: A Scholarly Catalogue» will serve as an important reference resource for academic and educational institutions, libraries and archives, governmental bodies, etc.

The catalogue includes a «Foreword» by the Director General of the Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv, a «Compiler's Note», an analytical and retrospective overview of the cartographic collection, 60 map illustrations with their bibliographic descriptions and short annotations. The publication is supplemented with name index and a bibliography.

The contents consist of abbreviated original map titles and their translations into Ukrainian, English and Polish. The texts in the publication are presented in Ukrainian, English and Polish. The catalogue features continuous numbering of map illustrations and their bibliographic descriptions.

The illustrative block for each map includes: serial number; map illustration; map title in Ukrainian, English and Polish; full bibliographic description of the cartographic document; annotation.

The bibliographic description of a cartographic document consists of the following mandatory and optional elements:

1. Title and statement of responsibility (main title, parallel title, information relating to the title, information about authors, corporate authors, editors and consultants);
2. Edition (information on repeat editions, corrections and revisions);
3. Mathematical data (graphic and verbal scale);

4. Publication details (place of publication, publisher and date of publication);

5. Physical description (number of maps, sheets, pages, information on supplementary materials such as tables, diagrams, graphs, texts, illustrations; information on colour, size, accompanying materials).

Titles of cartographic documents and publication details are given as they appear on the item. Missing data established through analysis of the item or borrowed from other sources are enclosed in square brackets.

Bibliographic descriptions of the maps were prepared in accordance with the national standard DSTU GOST 7.1:2006 «Bibliographic Record. Bibliographic Description. General Requirements and Rules for Preparation» (effective as of 01.07.2007, Kyiv: The State Committee for Technical Regulation and Consumer Policy of Ukraine (Derzhspozhyvstandart), 2007) and with the International Standard Bibliographic Description (ISBD) of the International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA): «ISBD International Standard Bibliographic Description: 2021 Update to the 2011 Consolidated Edition» (2022).

The maps in the catalogue are grouped by historical periods from 1493 to 1992 and, within each period, are arranged primarily in chronological order of publication. Most of the historical periods are introduced by maps of the world and of Europe. These maps were included in the exhibition and the catalogue to demonstrate the contemporary perceptions of the place of Ukrainian lands and Ukraine in different historical epochs, as well as to highlight the value and uniqueness of the cartographic collection of the Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv.

Taras Ohorodnyk

OD REDAKTORA

Katalog naukowy jest wynikiem współpracy naukowców Lwowskiej Narodowej Biblioteki Naukowej Ukrainy im. W. Stefanyka oraz Ukraińskiej Fundacji Kultury³. Powstał on w ramach realizacji w 2025 roku grantowego projektu kulturalno-artystycznego „Imago Ucrainæ na mapach XV–XX wieku”. Celem tego wydania, podobnie jak całego projektu wystawowego „Imago Ucrainæ na mapach XV–XX wieku”, jest prezentacja przy użyciu tradycyjnych i nowoczesnych środków wizualizacji unikatowych map z lat 1493–1992, pochodzących z zasobów kartograficznych Biblioteki, które dokumentalnie potwierdzają pięciusetletni proces kształtowania terytorium Ukrainy oraz jej kartograficzny wizerunek w międzynarodowo uznawanych granicach. Projekt, mający na celu przeciwdziałanie dezinformacji kartograficznej, antyukraińskiej propagandzie oraz rosyjskiemu ekspansjonizmowi kulturowemu, przyczyni się do kształtowania wśród Ukraińców i społeczności międzynarodowej prawdziwego wyobrażenia przestrzennego o Ukrainie, pomoże odróżniać wiarygodne fakty kartograficzne i historyczne od kremlowskich fałszerstw, a przede wszystkim stanie się istotnym narzędziem informacyjnego oporu wobec rosyjskiej agresji na Ukrainę.

W obliczu współczesnej wojny rosyjsko-ukraińskiej i zagrożenia utraty przez Ukrainę części terytorium oraz naruszenia międzynarodowego statusu jej granic szczególnie ważną kwestią staje się obrona integralności terytorialnej naszego państwa. W tym kontekście kulturalno-artystyczny projekt „Imago Ucrainæ na mapach XV–XX wieku” nabiera wyjątkowej wagi, obrazując pięćsetletni proces kształtowania terytorium Ukrainy. Idea projektu wynika z potrzeby tworzenia skutecznych narzędzi przeciwdziałania rosyjskiej narracji politycznej doktryny „ruskiego miru” oraz wrogiej propagandzie, które podważają podmiotowość Ukrainy jako suwerennego państwa i jej integralność terytorialną. Prezentowane mapy ze zbiorów Lwowskiej Narodowej Biblioteki Naukowej Ukrainy im. W. Stefanyka służą właśnie takim celom, gdyż kartograficzny wizerunek Ukrainy stanowi element tożsamości narodowej, a mapa geograficzna Ukrainy, podobnie jak herb, flaga czy hymn, symbolizuje suwerenne terytorium państwa i jego jedność.

Realizacja projektu polegała na organizacji stacjonarnej wystawy w głównym gmachu Biblioteki z wykorzystaniem technologii interaktywnych oraz wystawy wirtualnej na dedykowanej stronie portalu internetowego instytucji. Istotnym elementem tego kulturalno-artystycznego projektu jest cyfrowa kolekcja map – aby ją stworzyć, zdigitalizowano sześćdziesiąt unikatowych i rzadkich dokumentów kartograficznych z XV–XX wieku, pochodzących ze zbiorów kartograficznych Biblioteki oraz opracowano dla nich metadane bibliograficzne. Mapy te zostały udostępnione w elektronicznym katalogu Biblioteki. Kolekcja map stała się przedmiotem

³ **Ukraińska Fundacja Kultury** jest instytucją państwową powołaną w 2017 roku, której głównym celem działalności jest wspieranie rozwoju krajowej kultury i sztuki, zapewnienie sprzyjających warunków do rozwoju potencjału intelektualnego i duchowego zarówno jednostki, jak i całego społeczeństwa, umożliwienie szerokiego dostępu obywateli do narodowego dziedzictwa kulturowego, wspieranie różnorodności kulturowej oraz integracja kultury ukraińskiej w światowy obieg kulturalny.

wirtualnej wystawy, na jej podstawie przygotowano również niniejszy katalog. Pozwoliło to dotrzeć do jak najszerszego grona odbiorców i udostępnić publiczności unikatowe dokumenty kartograficzne, które zgodnie z uchwałą Rady Ministrów Ukrainy nr 1709 z dnia 19 grudnia 2001 roku, zaliczane są do obiektów naukowych stanowiących dziedzictwo narodowe.

Dzięki zastosowaniu tradycyjnych i nowoczesnych technologii zaprezentowano unikatowe dokumenty kartograficzne, z których część została udostępniona szerokiej publiczności po raz pierwszy. Mapy te utrwalają nazwy „Ruś” i „Ukraina”, obrazując terytorium naszego państwa oraz jego granice w różnych okresach historycznych. Projekt obala fałszywe twierdzenia rosyjskiej propagandy o „historycznej jedności” Ukraińców i Rosjan, pokazując, że ziemie ukraińskie już w XV–XVI wieku były wyraźnie zaznaczone na europejskich mapach osobno od Moskwy, a na pierwszych mapach etnicznych XIX wieku obszar zamieszkiwany przez Ukraińców wyraźnie odróżniano od terenów zamieszkałych przez Rosjan, Ukraińcy zaś byli przedstawiani jako odrębny naród słowiański, rozdzielony granicami imperiów. Dzięki temu czytelnik może przekonać się o wielowiekowym istnieniu Ukrainy na mapie Europy i świata, co obala tezy wrogiej propagandy o „Ukrainie leninowskiej”, „sztucznym tworze” i innych propagandowych wymysłach.

Do ekspozycji oraz umieszczenia w katalogu wybrano 60 map:

- XV–XVI wiek (mapy te zawierają najstarsze kartograficzne wyobrażenia o ziemiach ukraińskich ujęte w pierwszych drukowanych źródłach oraz potwierdzają, że Ukraina jest spadkobierczynią Państwa Kijowskiego (Rusi) oraz Państwa Halicko-Wołyńskiego (Królestwa Ruskiego);
- XVII wiek (mapy ilustrujące rozpowszechnienie w kartografii europejskiej nazwy „Ukraina”, która stopniowo zaczęła być kojarzona z kartograficznym wizerunkiem państwa kozackiego – Hetmańszczyzny);
- XVIII wiek (utrwalenie na mapach i rozszerzenie pojęcia „Ukraina” w odniesieniu do terytorium autonomicznej Hetmańszczyzny aż do jej likwidacji w 1764 roku oraz zniszczenia Syczy Zaporoskiej przez imperium rosyjskie w 1775 roku);
- XIX – początek XX wieku (odnotowano tu przywrócenie nazwy „Ukraina” na mapach oraz objęcie nią całego etnicznego terytorium Ukraińców, co było efektem odrodzenia narodowego i kształtowania się nowoczesnego narodu ukraińskiego. Przedstawione tutaj mapy są przykładem intensywnego rozwoju europejskiej i krajowej etnokartografii. Ten rozdział dokumentuje również osiągnięcia krajowej kartografii, takie jak pojawienie się pierwszych nowoczesnych map ukraińskich);
- lata 1914–1921 – okres I wojny światowej i Rewolucji Ukraińskiej (mapy te odzwierciedlają rezultaty walki o niepodległość Ukrainy – kształtowanie terytorium Ukraińskiej Republiki Ludowej oraz Państwa Ukraińskiego w międzynarodowo uznanych granicach, pojawienie się Ukrainy na ówczesnych mapach politycznych Europy i świata, a także stanowią przykład wybitnych osiągnięć krajowej kartografii);
- lata 1920–1950 (mapy te ilustrują zmiany terytorialne Ukraińskiej SRR w składzie Związku Radzieckiego: w latach

1922–1937 – proces kształtowania terytorium USRR, w 1939 roku – włączenie do jej składu Zachodniej Ukrainy, w 1940 roku – Północnej Bukowiny i Południowej Besarabii, w 1945 roku – Zakarpacia, a w 1954 roku – Krymu; ukazują także najważniejsze osiągnięcia ukraińskiej kartografii);

- druga połowa XX wieku (mapy przedstawiające ostatecznie ukształtowany kartograficzny obraz Ukrainy w jej nienaruszalnych, międzynarodowo uznanych granicach z 1991 roku).

Z myślą o zagranicznych czytelnikach katalog został wydany w trzech wersjach językowych: ukraińskiej, angielskiej i polskiej. Naukowy katalog, podobnie jak inne rezultaty projektu „Imago Ucrainæ na mapach XV–XX wieku”, ma służyć lepszemu zrozumieniu przez społeczność międzynarodową – zwłaszcza europejską – specyfiki historycznego procesu kształtowania się ukraińskiej państwowości. Inicjatywa ta wpisuje się w kontekst rezolucji Parlamentu Europejskiego z 23 stycznia 2025 roku w sprawie dezinformacji i fałszowania historii przez Rosję w celu usprawiedliwienia jej agresywnej wojny przeciwko Ukrainie. W dokumencie tym zwrócono m.in. uwagę, że rosyjskie próby reinterpretowania i zniekształcania historii Ukrainy podważają wspólną pamięć Europy oraz stanowią zagrożenie dla prawdy historycznej, wartości demokratycznych i pokoju na kontynencie.

Naukowy katalog jest adresowany do badaczy i specjalistów z zakresu kartografii, geografii, historii, informacji naukowej oraz bibliotekoznawstwa, a także do wszystkich osób zainteresowanych tą tematyką. Publikacja „Imago Ucrainæ na mapach XV–XX wieku: katalog naukowy” stanowi cenne źródło informacji i materiał referencyjny dla instytucji naukowych i edukacyjnych, bibliotek, archiwów, organów administracji publicznej itp.

Katalog zawiera słowo wstępne dyrektora generalnego Lwowskiej Narodowej Naukowej Biblioteki Ukrainy im. W. Stefanyka, słowo od redaktora, przegląd analityczno-retrospektywny kolekcji kartograficznej, 60 ilustracji map wraz z ich opisami bibliograficznymi i krótkimi adnotacjami. Publikację uzupełniono o indeks nazwisk oraz bibliografię.

Spis treści obejmuje skrócone oryginalne tytuły map oraz ich tłumaczenia na język ukraiński, angielski i polski. Publikacja zawiera teksty w języku ukraińskim, angielskim oraz polskim. Katalog opatrzony jest ciągłą numeracją ilustracji map oraz odpowiadających im opisów bibliograficznych.

Blok ilustracyjny mapy składa się z numeru porządkowego, ilustracji mapy, tytułu w języku ukraińskim, angielskim i polskim, pełnego opisu bibliograficznego dokumentu kartograficznego oraz adnotacji.

Opis bibliograficzny dokumentu kartograficznego składa się z następujących elementów obowiązkowych i opcjonalnych:

1. Pole tytułowe i dane o odpowiedzialności (tytuł główny, tytuł dodatkowy, informacje zawarte w tytule, dane o autorach indywidualnych, autorach zbiorowych, redaktorach, konsultantach);
2. Pole wydawnicze (informacje o powtórnym wydaniu, wprowadzeniu poprawek i korekt);

3. Pole podstawy matematycznej (skala liczbowa i mianowana);
4. Pole informacji źródłowych (miejsce wydania, wydawnictwo, data wydania);
5. Pole charakterystyk fizycznych (liczba map, arkuszy, stron, dane o materiałach dodatkowych: tabele, diagramy, wykresy, teksty, ilustracje, informacje o kolorze, rozmiarze, materiałach uzupełniających).

Tytuły dokumentów kartograficznych oraz dane źródłowe podano zgodnie z oryginałem. Brakujące informacje, ustalone na podstawie analizy wydawnictwa lub zaczerpnięte z innych źródeł, ujęto w nawiasach kwadratowych.

Opisy bibliograficzne map sporządzono zgodnie ze standardem państwowym DSTU GOST 7.1:2006 „Zapis bibliograficzny. Opis bibliograficzny. Wymagania ogólne i zasady sporządzania”. – Wprowadzenie 01.07.2007. – Kijów: Państwowy komitet Ukrainy ds. regulacji technicznych i polityki konsumenckiej, 2007; a także zgodnie z Międzynarodowym Znormalizowanym Opisem Bibliograficznym (ISBD) Międzynarodowej Federacji Stowarzyszeń i Instytucji Bibliotekarskich (IFLA) „ISBD International Standard Bibliographic Description: 2021 Update to the 2011 Consolidated Edition” (2022).

Mapy w katalogu pogrupowano według okresów historycznych od 1493 do 1992 roku, a w ramach tych okresów ustawiono je głównie w kolejności chronologicznej według daty publikacji. Większość okresów historycznych rozpoczynają mapy świata i Europy. Mapy te zostały przedstawione w ekspozycji i w katalogu, aby pokazać ówczesne wyobrażenia o miejscu ziem ukraińskich i Ukrainy w różnych epokach oraz potwierdzić wartość i wyjątkowość kolekcji kartograficznej Lwowskiej Narodowej Biblioteki Naukowej Ukrainy im. W. Stefanyka.

Taras Ohorodnyk

IMAGO UCRAINÆ НА КАРТАХ XV–XX СТ.: АНАЛІТИКО-РЕТРОСПЕКТИВНИЙ ОГЛЯД

*Ніщо так не допомагає людям повторювати географію, як війна
(парафраза висловів Амброза Бірса, Дон-Амінадона)*

Картографічні документи є особливим багатовіковим засобом поширення географічних і політичних меседжів про Україну за допомогою картографічної візуалізації. Напередодні та в часи теперішньої російсько-української війни карта України стала постійною складовою інформаційних повідомлень про події в нашій державі у вітчизняних і світових засобах масової комунікації. Очевидно, що після трьох десятиліть існування незалежної України її картографічний образ нарешті чітко закарбувався на картах Європи та світу, а в уявленні світової та європейської громадськості остаточно відокремився від Росії.

Війна завжди відбувається в просторовому контексті, стисло переданому за допомогою графічної мови на карті. Це перетворює карту на один із інструментів ведення війни. Мабуть, не тільки в Україні, а й у світі люди зверталися та звертаються до карти України у пошуках Бахмута, Бучі, Бородянки, Ірпеня, Куп'янська, Попасної, Херсона та інших географічних об'єктів, пов'язаних із російським вторгненням в Україну. Щоденні оновлення лінії фронту на інтерактивній онлайн-карті «DeerStateMAP», мапи повітряних тривог, польотів БПЛА (шахедів) і ракет, на яких чітко окреслено кордонами територію України, стали повсякденними для більшості українців.

Взаємозв'язок карт із політикою, війнами і дипломатією має давню та складну історію. Географічна карта є досконалим механізмом осягнення людиною власного місця у просторі та світі. Вже перші карти первісних людей стали позначенням приватних інтересів, своєї території та маркуванням меж дихотомії «своє/чуже». Згодом із виникненням перших держав вони слугували позначенням, як і тепер, поширення їхньої влади на певну територію.

Яскравими прикладами використання географії та карт для лінійного поділу територій уже в масштабах цілого світу стали Тордесільський 1494 р. (розмежування у Західній півкулі) і Сарагоський 1529 р. (розмежування у Східній півкулі) договори між Іспанією та Португалією. Після відкриття Христофором Колумбом Америки 1492 р., Васко да Гамою – морського шляху з Європи в Індію 1497–1499 рр., першої навколосвітньої подорожі Фернана Магеллана 1519–1522 рр. дипломатичні суперечки за нововідкриті території у світі між Іспанією та Португалією поставили картографію в центр уваги. Дієго Рібєро на основі надсекретної іспанської навігаційної карти світу «Падрон-Реал» (1527 р.) створив у 1529 р. великоформатну рукописну копію, яку Іспанія представила на переговорах із Португалією у Сарагосі. Вона, на відміну від оригіналу, збереглася дотепер та відома під назвою «Карта пропаганди». Вчені вважають її першою науковою картою світу з наближеними до

реальних обрисами відомих на той час континентів. Проте варто зауважити, що «старі» континенти Європа і Азія, на відміну від нововідкритих континентів, значно поступалися в об'єктивності відображення їх території. Зокрема це стосується і картографічного уявлення про українські землі.

Карта є однією з найдавніших форм людської комунікації. Оскільки картографія є засобом комунікації, то карта слугує відповідним графічним засобом для передавання просторової інформації. З часом карта набула статусу панівної парадигми просторового представлення та основного інструменту, за допомогою якого зберігали та передавали географічну інформацію. Карту можна розглядати в різних площинах: наукова праця, історичний документ, дослідницький інструмент, об'єкт мистецтва, в яких географічні та історичні дослідження були тісно взаємопов'язані та служили політичним цілям.

З огляду на властивості карти як засобу комунікації, вона була і є ефективним інструментом пропаганди. Карта викликає беззастережну довіру у користувача, як до достовірного наукового джерела інформації. Саме тому картографічна пропаганда трансформує зміст карти: акцентує увагу на вигідних елементах, пропускає або приховує невідповідні об'єктивні дані, використовує символи, які викликають як позитивні, так і негативні емоції у користувача.

Інтенсивне використання карт у пропаганді зумовлене виникненням наприкінці XIX ст. геополітики та її динамічного розвитку напередодні та в часи Першої світової війни, в міжвоєнний період. У першому десятилітті XX ст. зароджується сучасна національна картографія, яка безпосередньо пов'язана із діяльністю вченого-географа Степана Рудницького та його картографічними працями, що формувалися під впливом німецької геополітичної школи. Важливим аспектом картографічних праць С. Рудницького стало надання етнографічним мемам розселення українців політичного значення як майбутніх кордонів незалежної України. Водночас такий підхід сприяв тому, що наукова об'єктивність поступалася політичній доцільності.

Картографічна пропаганда образу України як незалежної держави у часи Першої світової війни спочатку здійснювалася за підтримки Центральних держав через Союз визволення України, а згодом після проголошення незалежності України 1918 р. – урядами Української Народної Республіки та гетьманської Української Держави. Дипломатичні місії України в Європі та інших країнах світу активно використовували карти України, перекладені німецькою, англійською та французькою мовами, для формування просторового уявлення про місце України на політичній карті Європи та її кордони.

Картографічна війна, яка розпочалася після завершення Першої світової війни та набула свого піку під час проведення Паризької мирної конференції 1919 р., сформувала нові кордони держав у Європі та світі. Україна програла картографічну війну за Західну Україну польським картографам і географам на чолі із Евгеніушем Ромером і чехословацьким – за Карпатську Україну. Проте карти, створені національною картографією у цей період, є наочним свідченням існування України як незалежної держави та були наново відкриті у теперішній час як актуальний засіб контрпропаганди російським територіальним зазіханням.

Найбільш викривленого змісту набули карти у пропаганді нацистської Німеччини та СРСР. Проте пропагандистські постулати на картах усе ж намагалися завуалювати, їх подавали хоч і на перекрученій, але науковій основі.

Проте апогею у фальшуванні та абсурдному перекручуванні фактів набула сучасна російська картографічна пропаганда напередодні та в часи теперішньої російсько-української війни.

Російській експансії в Україну в 2014 р. передувала багаторічний підготовчий період, в який, зокрема, інтенсивно використовували карти для впливу на росіян та світову спільноту. За допомогою карт утверджували думку про «неспроможну» державу Україну, заперечували належність Україні східних та південних регіонів, і в такий спосіб формували фундамент для майбутньої територіальної експансії. Після анексії 2014 р. Росією Криму, частин Луганської, Донецької областей, а з 2022 р. – окупації частини Запорізької та Херсонської областей за допомогою викривлених друкованих та електронних карт цілеспрямовано формувався у російській та світовій громадськості картографічний образ України без цих регіонів.

Російська картографічна пропаганда базується на «наукових концепціях», як приклад – євразійства, яке переросло в офіційну геополітичну доктрину путінської Росії. Ще 1997 р. один із основоположників цієї доктрини вказував на екзистенційну небезпеку для Росії існування незалежної України та опублікував карту поділу України на три частини, одну з яких – південно-східну – тепер анексовано. Згодом стверджував, що для перетворення Євразійського союзу на могутній світовий полюс, Україна обов'язково повинна бути в його середині. Про «високий» науковий рівень цієї концепції свідчить одне із тверджень, що Росія походить із міфічної цивілізації гіпербореїв і протистоїть нащадкам атлантів.

Іншою популярною в Росії «науковою теорією» є «нова хронологія», яку активно розвивають та популяризують як надійну опору для формування сучасної російської ідеології з метою консолідації російського суспільства академіки Російської академії наук, учені-математики. Адепти «нової хронології» заперечують чинну систему літочислення, натомість пропонують таке: події стародавньої історії відбулися в Середньовіччі, відповідно Ісус Христос народився 1152 р. у Криму, охрестив Русь і був розп'ятий у Константинополі (який був у той же час також Єрусалимом), водночас він же – візантійський імператор Андронік I Комнін та володимиро-суздальський князь Андрій Боголюбський; у давнину існувала світова імперія під назвою «Російська Орда» – вона ж Римська імперія, імперія Чингісхана і т. д. У своїх «доказах» творці «нової хронології» активно використовують карти, зокрема, стверджують, що античні карти з «Географії» Птолемея (II ст.) були створені у XV–XVI ст. та сфальшовані ворогами «Російської Орди» у XVII–XVIII ст.

Україна у цій концепції проігнорована, України для її авторів не існує. На початку 2010 р. сукупний наклад праць авторів «нової хронології» сягав більше одного млн примірників, їх перекладали англійською мовою, поширювали в Україні, Європі та світі. Нове дихання «нова хронологія» отримала з початком широкомасштабного вторгнення Росії в Україну у лютому 2022 р. у соціальних мережах і на вебсайтах. Над цією «концепцією» можна іронізувати або ж ігнорувати її, проте через діяльність подібних «учених» Україна платить криваву ціну життями десятків тисяч своїх громадян.

Прикладом, який ілюструє масштаби цілеспрямованого російського фальшування історії та географії України вже на найвищому рівні, стало повідомлення ЗМК від 23 травня 2023 р. про те, що російський вождь, розглядаючи одну з копій перевидання карти Московії французького картографа XVII ст. Ніколя Сансона, стверджував, що на ній не зображено Україну, та вчергове повторював своє «історичне» твердження – Україна не існувала до моменту, коли нібито її створив Володимир Ленін. Тоді як на перевиданій карті Н. Сансона Юбера Жайо «La Russie Blanche ou Moscovie» (1674 р.), її пізніших перевиданнях на території сучасної України чітко нанесено надпис: «Ukraine pais de Cosaques» («Україна – козацька країна»).

У сучасній системі міжнародних відносин і теорії держави однією з ознак міжнародної легітимності держави є територіальна, що визначається лінійними картографічними кордонами та однорідністю території в межах цих ліній. Це добре візуалізують сучасні багатоколірні політичні карти світу з кольоровим позначенням території держав і лінійним обрамленням їхніх територій державними кордонами. Єдиним сучасним картографічним образом України є офіційне зображення ООН її території у міжнародно визнаних кордонах 1991 р. на політичній карті світу.

Historiæ oculus geographia (Географія – очі історії)
Абрагам Ортелій

Перехід від аналогової до цифрової ери наприкінці XX ст. і впровадження у картографію цифрових зображень супутників і ГІС-технологій сприяли тому, що тепер кожен у своєму смартфоні чи на комп'ютері має можливість перенестися за допомогою картографічних сервісів у будь-який куточок світу, до того ж, одномоментно отримати детальну карту певної місцевості у великому масштабі.

Проте це було не завжди так. Менше як півстоліття тому топографічні великомасштабні карти в Україні зберігали в бібліотеках під грифом «Таємно», а доступ до творів української картографії був суттєво обмежений – вони були у спеціальних фондах бібліотек під суворим контролем. Зараз цифрові карти перестали надходити до бібліотек, зокрема й нашої, що знову створює проблему збереження картографічної спадщини [9, р. 73]. Адже карти відображають постійний динамічний процес змін земної поверхні: ріки змінюють русла, населені пункти розширюють межі, будують нові дороги, мости, будівлі тощо. Всі ці зміни зафіксовані на друкованих картах, які зберігаються у спеціалізованих картографічних відділах бібліотек. Вирішення проблем збереження і доступу до творів цифрової картографії, інтенсивного зростання різноманітності та обсягу геопросторових продуктів є одним із найбільших викликів XXI ст.

Картографічним документам, як і іншим паперовим документам, властива «висока смертність» – вразливість до знищення від пожеж, війн, крадіжок тощо [12, р. 6]. Недбале ставлення у XV–XVI ст. до карт-першодруків (особливо велико-

форматних), до картографічних документів другої половини XIX – першої половини XX ст., які були надруковані на «кислотному» папері (особливо шкільні картографічні твори) спричинили незворотні прогалини в збереженій картографічній спадщині.

Збережені друковані карти XV–XX ст. у картографічній збірці ЛННБ України ім. В. Стефаника та їхня репрезентація у цьому виданні стала можливою завдяки кропіткій праці та значним фінансовим витратам багатьох поколінь колекціонерів і бібліотекарів. Колекціонування карт розпочалося із XVII ст. і набуло інтенсивного розвитку у XVIII ст., коли в багатьох країнах Європи при королівських бібліотеках та архівах почали формувати картографічні колекції, які згодом стали основою картографічних колекцій сучасних національних бібліотек країн Європи, а також приватних зібрань [12, р. 8].

На той час значна частина карт-першодруків була вже втрачена, а тому попит колекціонерів спричинив те, що більшість стародрукованих карт XV–XVIII ст., які були частинами книг та атласів, вирізали чи відокремлювали та продавали як окремі одиниці.

Основою картографічної збірки Бібліотеки є картографічні документи із приватних зібрань Юзефа Оссолінського, Гвальберта Павліковського, Віктора Баворовського, Володимира Дідушицького, Антона Петрушевича та ін. [2, с. 526–527]. Ці зібрання, сформовані наприкінці XVIII – упродовж XIX ст., переросли згодом у публічні бібліотеки Львова або стали їхніми частинами. Унікальне місце серед картографічних зібрань, які влилися після 1939 р. до картографічного фонду Бібліотеки, займає картографічна збірка з бібліотеки Наукового товариства ім. Шевченка. Саме в ній сконцентрована переважна більшість картографічних документів українознавчої тематики: карти, атласи українських земель, плани та види міст України, присвячені різнотематичним аспектам географії, геології, етнології, історії, картографії та інших галузей науки.

Карти є важливим джерелом для розуміння тогочасних історичних і геополітичних реалій, для формування наукових знань та експліцитних уявлень про Україну. Поява перших друкованих карт в епоху Відродження, на яких зображені українські землі, була зумовлена ренесансною картографічною революцією у XV–XVI ст., а також інтенсивним розвитком книгодрукування в Європі. Поштовхом до її початку стало повторне відкриття європейцями праці «Географія» Птолемея. Агонія Візантії під натиском турків-османів спричинила переселення до Італії візантійських учених, які перевезли грецький рукопис згаданої праці. 1406 р. італійський гуманіст Джакопо д'Анджело здійснив її рукописний переклад із грецької мови на латинську [13, р. 291]. Від того часу майже два століття птолемеївські карти формували європейську картографію.

Українські землі у «Географії» Птолемея зображені на восьмій карті Європи і на другій карті Азії під назвами Європейська та Азіатська Сарматії, які охоплювали більшу територію теперішньої Східної Європи. На них зафіксоване станом на II ст. н. е. панування на території українського Причорномор'я Римської імперії та в українських степах – сарматів. Свідченнями популярності «Географії» Птолемея в Центральній та Східній Європі стало поширення з XVI ст. серед шляхти (зокрема

й української) концепції сарматизму (визнання себе нащадками сарматів). Скажімо, князем Сарматським був титулований український гетьман Юрій Хмельницький.

Східна Європа, як і українські землі, в уявленні античних греків і римлян була далекою холодною варварською периферією цивілізованого світу, де проживали міфічні та напівміфічні люди (гіпербореї, амазонки та ін.) [2, с. 48]. Якщо географічні об'єкти, зображені на картах Птолемея вздовж узбережжя Чорного та Азовського морів, які належали до спадщини античних греків, вдалося ідентифікувати, то встановлення інших, особливо населених пунктів на території сучасної України, залишається дотепер нерозв'язаною науковою проблемою давньої історії України, історії картографії та історичної географії. Водночас птолемеївські карти стали підґрунтям для формування картографічного образу України від часів античності та відіграли провідну роль у його творенні на картах XV–XVI ст.

У період, який тривав понад тисячу років (від часу створення «Географії» до її віднайдення в Європі) та охоплював здебільша Середньовіччя, українські землі зображали на рукописних картах, зокрема арабських, візантійських, європейських, а також на картах-портоланах (з кінця XIII ст.) – морських навігаційних мапах (венеційських, генуезьких, каталонських, кастильських і португальських). В Україні є лише одиничні екземпляри цих унікальних карт.

Розповсюдженню в Європі «Географії» Птолемея сприяли її численні друковані перевидання, що було пов'язано з винайденням Йоганом Гутенбергом техніки друку рухомим шрифтом та інтенсивним розвитком книгодрукування в Європі в другій половині XV ст. Перші друковані видання цієї праці з картами були створені в Італії – в Болоньї (1477 р.) та Римі (1478 р.) із гравірованих мідних пластин (техніка глибокого друку – мідерит). 1482 р. у Німеччині – в Ульмі – побачило світ перше видання, надруковане з дерев'яного різьбленого блоку (техніка рельєфного друку – ксилографія або дереворит). Ці вручну розфарбовані видання мають надзвичайну естетичну привабливість і є одними з найдорожчих картографічних документів. У них розміщено перші друковані карти українських земель. Збереглися однак ці видання у невеликій кількості, зокрема, в Україні їх немає.

Більшість карт-інкунабул від 1470-х рр. до 1500-го р., а також карт-палеотипів 1501–1550 рр. була надрукована технікою деревориту, що можна пояснити інтенсивним розвитком книго- та картодрукування в Центральній Європі (Німеччина, Швейцарія), де завдяки досвідченим майстрам розвивалося мистецтво різьби по дереву, а також у Франції (Париж, Страсбург) та Італії (Венеція). Проте з середини XVI ст. дереворит поступається мідериту (поширений у Італії з 1470-х рр.), який став основною технікою друку картографічних документів аж до XIX ст. [15, р. 60].

Стародруковані картографічні документи XV–XVIII ст. були переважно чорно-білі (за винятком деяких видань, виконаних у техніці деревориту двоколірним чи триколірним друком). Тому всі багатоколірні стародруковані карти були розфарбовані вручну, що стало важливим видом діяльності європейських картографічних закладів. Складний і довготривалий

процес виготовлення карт у XV–XVIII ст. перетворював їх у мистецькі витвори, а також зумовлював високу вартість та обмежене поширення [8, р. 21]. Однак у XIX ст. ситуація змінилася завдяки винахіднику літографії (1796 р.) Алоїзу Зенефельдеру. Новаторське використання для масового друку графіки, зокрема кольорової, дало змогу друкувати та розповсюджувати карти у великих кількостях.

Попри свою популярність птоlemeївські карти не відображали реальної мапи тогочасної Європи та світу. Розвиток науки в епоху Відродження та Великі географічні відкриття кардинально змінили карту світу. Навколосвітня подорож Ф. Магеллана підтвердила твердження античних учених (зокрема Птолемея) про кулястість нашої планети та спростувала панівне уявлення про пласку Землю, а відкриття Америки та морського шляху до Індії заперечили античні й середньовічні уявлення про світ. Це дало поштовх до перероблення птоlemeївських карт на основі тодішніх досягнень картографії, що спричинило появу нових сучасних карт («*tabula moderna*»). Однією з таких доопрацьованих карт стала мапа Миколи Кузанського, який на основі четвертої карти Європи Птолемея створив власну рукописну карту під назвою «*Tabula Germania*», що охоплювала разом Центральну і Східну Європу [14, р. 1184]. Оригінал цієї карти не зберігся, однак відома вона завдяки збереженим дотепер друкованим картам, які створені на її основі.

Однією з них була карта «*Quod pictum est parva Germania tota tabella*» (1491), яка відома також як «Айхштетська карта» за місцем друку (м. Айхштет, Німеччина) – перша модерна друкована мідеритна карта Центральної та Східної Європи, на якій, зокрема, зображені українські землі. Вона започаткувала новий картографічний образ України та визначально впливала на його розвиток в європейській картографії до середини XVII ст. Її інформаційне наповнення відповідало уявленням в Європі про українські землі станом на середину XV ст. Більшу територію сучасної України позначено на карті під назвою «*Rvbea Rvssia*» (Червона Русь), а також Поділля, Кримське ханство («*Tartaria*»), князівство Феодоро (Ducat. Goti) в Криму, о. Зміїний, міста Львів, Київ, Брацлав, Галич, Луцьк, Стрий і багато інших географічних об'єктів. Проте при укладанні М. Кузанським цієї карти ще відчувався вплив птоlemeївських карт щодо зображення географічних об'єктів на території сучасної України – нанесені міфічні Амадоцькі гори та Герцинський ліс тощо. Крім цього, топоніми транскрибовані зі значним спотворенням. У спрощеній версії Ероніма Мюнцера ця карта була включена до відомого нюрнберзького видання «*Liber chronicarum*» (1493) Гартмана Шедела.

Важливою віхою у розвитку європейської картографії стала діяльність на початку XVI ст. ученого-географа, картографа Мартіна Вальдземюллера. Його страсбурзьке видання «Географії» Птолемея 1513 р. вважається найважливішою публікацією античного вченого, опублікованою в XVI ст., в якій уперше подано сучасні карти окремо від стандартних 27 птоlemeївських карт та яка є першим прототипом атласу [10, р. 4]. Зокрема, у ній вміщено вдосконалену карту М. Кузанського Центральної та Східної Європи, у назві якої фігурує тодішнє позначення українських земель під назвою «*Russia*».

У середині XVI ст. м. Базель стало одним із світових картографічних центрів, що було пов'язано з діяльністю відомого німецького вченого-географа, картографа Себастьяна Мюнстера та виданими ним у друкарні Генріха Петрі «Географії» Птолемея (чотири видання латинською мовою) та тодішнього бестселера – «Космографії» (понад 30 багатомовних перевидань упродовж 1544–1628 рр.). Важливу роль у формуванні *Imago Ucrainæ* відіграли дві із 150 дереворитних карт С. Мюнстера – Європи та Центральної і Східної Європи. Остання ґрунтується на втраченій карті Південної Європейської Сарматії (1528 р.) Бернарда Ваповського [7, с. 67].

З огляду на цей факт, а також на історичні реалії XVI ст., коли після Люблінської унії 1569 р. більшість українських земель увійшла до складу Польського королівства, уявлення про Україну до середини XVII ст. в європейській картографії формувалося крізь призму польської картографії. Тому від початку XVI ст. більшість топонімів на території України (за винятком татарських, турецьких, румунських, угорських) подавали на картах у польському варіанті. Таку тенденцію у світовій та європейській картографії порушив чеський учений Павел Шафарик у картографічній праці «*Slovanský zeměvid*» 1842 р., на якій Львів транслітеровано як *Lviv*, а не *Lwów*, Житомир як *Žytomyr*, а не *Żytomierz* чи Чернігів як *Černihiv*, а не *Czernihów*.

Від другої половини XVI ст. та протягом усього XVII ст. картографічний образ України в європейській картографії формували карти фламандської та голландської картографічної школи. Цей період, який увійшов в історію під назвою «Золотий вік» нідерландської картографії завдяки вдалому поєднанню мистецького гравіювання мідних пластин для друку карт і картографічних досліджень, розпочався 1570 р. із видання в Антверпені першого атласу (у сучасному розумінні) Абрагама Ортелія «*Theatrum Orbis Terrarum*». Упродовж 1570–1612 рр. здійснено 31 перевидання цього атласу кількома мовами, в яких було вміщено адаптовану автором карту Польщі польського картографа Вацлава Гродецького. Крім цього, А. Ортелію належить першість у створенні історичного атласу, який вийшов у світ під назвою «*Parergon*», де вміщена його перша історична карта українських земель «*Pontus Euxinus*».

Ще одним визначним картографом XVI ст., представником нідерландської школи був Герард Меркатор, учений-географ і математик, картограф і гравер. 1578 р. він перевидав у Кельні карти з «Географії» Птолемея як окреме видання-факсиміле без сучасних додатків «*tabula moderna*», що вважається мистецьким шедевром картодрукування, одним із найкрасивіших видань праці античного географа. При створенні карт Г. Меркатор використовував новітні підходи до аналізу географічних і картографічних джерел, що значно вплинуло на наукову об'єктивність його праць. Важливою заслугою картографа було також остаточне звільнення картографії від тривалого впливу птолемеївських карт, які до кінця XVI ст. суттєво стримували її розвиток. 1595 р. Г. Меркатор розмістив на титульній сторінці свого атласу фігуру титана Атланта (звідси й назва «атлас»), який тримає глобус та назву «Атлас світу».

«Золотий вік» нідерландської картографії також репрезентують карти українських територій першої половини XVII ст. амстердамських картографів і видавців Віллема та Йоганна Блау, зокрема карта Великого князівства Литовського, під-

готовлена під патронатом князя Миколи Радзівіла (перше видання 1613 р.), на якій уперше з'явилася назва «Україна» – своєрідний європейський «паспорт» нашої держави. 1635 р. В. та Й. Блау опублікували перше видання «Atlas Novus», в якому вміщено карти Великого князівства Литовського та нижньої течії Дніпра. Упродовж XVII ст. видавництво Блау декілька разів видавало ці карти як в оригінальному варіанті, так і з доповненнями, як атласні карти, так і окремі карти.

Революційні зміни в *Imago Ucrainæ* в європейській картографії відбулися у середині XVII ст. завдяки появі картографічних праць французького військового інженера та картографа Гійома Левассера де Боплана. Понад два десятки його оригінальних карт України, її окремих земель та планів фортець і міст, а також книжковий бестселер «Description d'Ukraine» (перше видання 1651 р.) сприяли остаточному утвердженню у другій половині XVII ст. назви «Україна» щодо територіального означення нашої держави на карті Європи та світу. Крім того, трансформацію картографічного зображення українських земель з другої половини XVII ст. і майже до кінця XVIII ст. в «Україна – держава/країна/земля козаків» в європейській картографії спричинили революційні події, пов'язані із Національно-визвольною війною українського народу 1648–1657 рр. та утворенням української держави – Гетьманщини.

Карти Г. Боплана були створені на основі інструментального знімання, з використанням новітніх досягнень тодішньої картографії [6], а тому їх вважають найвищим здобутком польської військової картографії середини XVII ст. Найважливішими його картографічними працями були: детальна восьмиаркушева «*Delineatio specialis et accurata Ucrainæ*» (1650 р.) та «*Delineatio generalis Camporum Desertorum vulgo Ukraina*» (1648 р., перероблений варіант 1660 р.). Варто наголосити, що ці карти територіально охоплювали територію України в сучасних кордонах.

Дотепер у світі збереглася невелика кількість оригінальних картографічних праць Г. Боплана, а в Україні є тільки дві його карти, одна з них – у Бібліотеці [1, с. 22]. Проте існують численні копії його карт України та окремих земель, які видали нідерландські картовидавці Герард Вальк, Ніколас Вішер, Пітер Шенк та ін. Картографічну спадщину Г. Боплана активно використовували для створення власних карт [11, с. 353] України, Європи, Речі Посполитої, Московії та ін. знамениті європейські картографи: Ніколя Сансон, Якоб фон Зандрарт, Фредерік де Віт, Йоган Баптист Гоманн, Тобіас Конрад Лоттер, Крістоф Вайгель та ін. Ці карти були видані у середині XVII–XVIII ст. у тодішніх світових картографічних центрах – Амстердамі, Парижі, Нюрнберзі та Аугсбурзі.

Карти XVIII ст. демонструють збереження та розширення *Imago Ucrainæ* щодо позначення території козацької країни. У цей період відбувався розквіт німецької картографії, який зосереджувався довкола двох картографічних центрів Нюрнберга і Аугсбурга. Представники німецької картографії створили популярні та впізнавані у сучасній Україні карти Й. Б. Гоманна («*Vkrania quæ et Terra Cosaccorum*») та Т. К. Лоттера («*Amplissima Ucraniæ regio*»).

Ліквідація Гетьманщини 1764 р., знищення Запорізької Січі 1775 р. Російською імперією спричинили процес стирання *Imago Ucrainæ* із карт та перетворення України в російську Малоросію та Новоросію. На початку XIX ст. Україна була

розділена між двома імперіями: більшість українських земель увійшла до Російської внаслідок трьох поділів Речі Посполитої (1772 р., 1793 р., 1795 р.), анексії півдня України у 1770–1810-х рр. (російсько-турецькі війни) та Кримського ханства 1783 р., решта – до Австрійської, зокрема до штучного утворення королівства Галичини і Лодомерії. Внаслідок імперських політик обох держав *Imago Ucrainæ* зникло з картографічних документів на майже ціле століття.

Водночас XIX ст. стало епохою національного відродження українського народу та формування української нації. У цьому столітті карти відіграли важливу роль у формуванні європейського націоналізму та імперіалізму. «Недержавні» народи Європи, розділені імперіями, отримали шанс на збереження та творення власної ідентичності завдяки інтенсивному розвитку науки, зокрема етнології, лінгвістики, географії, картографії, соціології, статистики та ін., що спричинило появу перших тематичних карт. Саме лінгвістичні та етнічні карти стали одним із засобів українців заявити про існування окремого народу, а згодом – нації в Європі. Перша етнічна карта, яка виокремила українців, щоправда під назвою малороси, як окремий слов'янський народ, з'явилася 1842 р. у Празі за авторством П. Шафарика. З того часу українців позначали окремо від росіян на більшості етнічних карт Європи [4, с. 238]. Карта Шафарика лягла в основу першої української етнічної карти Михайла Коссака (1861 р.). Через десять років з'явилася лінгвістична карта української мови авторства Костя Михальчука та Павла Чубинського (1871 р.).

Наприкінці XIX ст. процес формування модерної української нації спричинив появу ґрунтовних етнічних карт українського народу Мирона Кимаковича, Григорія Величка та ін. «Народописна карта українсько-руського народу» Г. Величка – першого українського доктора географії, дійсного члена НТШ, відкрила початковий етап становлення української національної картографії [5, с. 110], який безпосередньо пов'язаний із інтенсифікацією наукової діяльності НТШ у період головування Михайла Грушевського.

Важливими для відновлення *Imago Ucrainæ* та його поширення в картографії є карти України, створені напередодні та під час Першої світової війни. Саме тоді картографічні документи стали одним з ефективних засобів пропаганди української державності у світовому комунікаційному просторі. Ці карти були надруковані провідними європейськими картографічними видавництвами, зокрема Carl Flemming & C.T. Wiskott, G. Freytag & Berndt, Kummerly & Frey, Imprimerie Dufrénoy та ін. Серед них ключову роль відіграли картографічні праці С. Рудницького. Карти його авторства фіксували процес державотворення у період Української революції 1917–1921 рр., на яких Україна постала у міжнародно визнаних державних кордонах. Через репресії, заборони російської імперської, згодом радянської влади, а також трагічні наслідки двох світових воєн XX ст. збереглися вони лише в декількох примірниках в Україні та світі, один з яких є також у картографічному фонді Бібліотеки.

Після поразки Української революції та утворення радянської України центрами картографування стали Харків і Львів. Успіхи українізації в УСРР спричинили переїзд до Харкова С. Рудницького, де він організував та очолив НДІ географії

і картографії ВУАН. Картографічні видання УСРР, зокрема авторства С. Рудницького, розкривають картографічний образ радянської України у 1920-1930-х рр. У той же час відновлення у міжвоєнний період діяльності НТШ у Львові та утворення 1929 р. у його складі Географічної комісії вивели національну картографію на новий якісний рівень, завдяки картографічним працям учених географів і картографів Володимира Кубійовича та Миколи Кулицького. Вершиною їхнього наукового доробку стала праця «Атлас України й сумежних країв» (Львів, 1937).

Трансформацію території України у складі СРСР у період Другої світової війни та у другій половині ХХ ст. фіксували карти України радянських і діаспорних видавництв. Радянська пропаганда використовувала картографічний образ радянської України у роки Другої світової війни для виправдання окупації Західної України, консолідації українців для боротьби з нацистами; у період відлиги – для підкреслення «споконвічної» єдності України і Росії; період застою – дружби 15 республік-«сестер». У той же час у світовій та європейській картографії *Imago Ucrainæ* знову, як і в ХІХ ст., стирали з карт територію радянської України не виокремлювали, назви українських топонімів подавали у російській транскрипції. Цьому протистояли та не давали зникнути *Imago Ucrainæ* карти України, видані українською діаспорою в Аргентині, Канаді, Німеччині, США та ін.

Остаточного сформований картографічний образ України зображено на одній із перших карт України, виданих після проголошення незалежності, київського видавництва «Мапа» (1992 р.), на якій зафіксовані кордони нашої держави 1991 р.

Тарас Огородник

IMAGO UCRAINÆ ON MAPS OF THE 15TH-20TH CENTURIES: AN ANALYTICAL AND RETROSPECTIVE OVERVIEW

Nothing helps people review geography quite like war
(a paraphrase of statements by Ambrose Bierce and Don Aminado)

Cartographic documents are a unique centuries-old means of conveying geographic and political messages about Ukraine through cartographic visualization. In the lead-up to and during the current Russian-Ukrainian war, the map of Ukraine has become a constant component of information reports about events in our country in both domestic and international media. It is evident that after three decades of independent Ukraine, its cartographic image has finally been firmly inscribed on the maps of Europe and the world, and in the perception of global and European society, it has definitively separated from Russia.

War always unfolds in a spatial context, conveyed through the graphic language of maps. This turns the map into one of the instruments of warfare. Probably not only in Ukraine but also worldwide, people have turned and continue to turn to the map of Ukraine in search of Bakhmut, Bucha, Borodianka, Irpin, Kupiansk, Popasna, Kherson, and other geographic locations associated with Russia's invasion of Ukraine. Daily updates of the frontline on the interactive online map DeepStateMAP, maps of air-raid alerts, flights of UAVs (Shaheds) and missiles, with the territory of Ukraine clearly outlined by its borders, have become a routine part of life for most Ukrainians.

The correlation of maps with politics, wars and diplomacy has a long and complex history. A geographic map is a perfect instrument for a person to comprehend their own place in space and in the world. The very first maps created by prehistoric peoples already marked private interests, personal territory and the boundaries of the "own/foreign" dichotomy. Later, with the emergence of the first states, they served, just as they do now, to indicate the extension of their power over a certain territory.

Striking examples of using geography and maps for the linear division of territories on a global scale were the 1494 Treaty of Tordesillas (demarcation in the Western Hemisphere) and the 1529 Treaty of Zaragoza (demarcation in the Eastern Hemisphere) between Spain and Portugal. After the discovery of America by Christopher Columbus in 1492, Vasco da Gama's sea route from Europe to India (1497–1499), and Ferdinand Magellan's first circumnavigation of the globe (1519–1522), diplomatic disputes over the newly discovered territories between Spain and Portugal brought cartography into the spotlight. A large-format manuscript copy, based on the top-secret Spanish navigation chart of the world *Padrón Real* (1527), was created by Diego Ribero in 1529 and presented by Spain at negotiations with Portugal in Zaragoza. Unlike the original, this copy has survived to the present and is known as the *Map of Propaganda*. Scholars consider it the first scientific world map, with outlines of the then-known continents

close to reality. However, it should be noted that, unlike the newly discovered continents, the “old” continents of Europe and Asia were considerably less accurate in their depiction. This, in particular, also applies to the cartographic representation of the Ukrainian lands.

A map is one of the oldest forms of human communication. Since cartography is a means of communication, the map is a corresponding graphic tool for transmitting spatial information. Over time, the map acquired the status of the dominant paradigm of spatial representation and the main instrument through which geographic information was preserved and transmitted. A map can be viewed from different perspectives: as a scientific work, a historical document, a research tool, or a work of art, where geographical and historical studies were closely interrelated and served political purposes.

Given the properties of the map as a means of communication, it has been and remains an effective tool of propaganda. A map inspires unconditional trust in the user as a reliable scientific source of information. This is the reason why cartographic propaganda transforms the content of a map: it highlights advantageous elements, omits or conceals inconvenient objective data, and employs symbols that evoke both positive and negative emotions in the user.

The intensive use of maps in propaganda was driven by the emergence of geopolitics at the end of the 19th century and its dynamic development in the lead-up to and during the First World War, as well as in the interwar period. In the first decade of the 20th century, modern national cartography emerged, directly linked to the work of the scholar-geographer Stepan Rudnytsky and his cartographic studies, which were influenced by the German geopolitical school. An important aspect of Rudnytsky's cartographic work was assigning political significance to the ethnographic boundaries of Ukrainian settlements as the future borders of an independent Ukraine. At the same time, such approach meant that scientific objectivity gave way to political expediency.

Cartographic propaganda of Ukraine's image as an independent state during the First World War was initially carried out with the support of the Central Powers through the Union for the Liberation of Ukraine, and later, after the proclamation of Ukraine's independence in 1918, by the governments of the Ukrainian People's Republic and the Ukrainian State (Hetmanate). Ukraine's diplomatic missions in Europe and other countries actively used maps of Ukraine, translated into German, English, and French, to shape spatial perceptions of Ukraine's place on the political map of Europe and of its borders.

The cartographic war, which began after the end of the First World War and reached its peak during the Paris Peace Conference of 1919, shaped the new borders of states in Europe and the world. Ukraine lost the cartographic war for Western Ukraine to Polish cartographers and geographers led by Eugeniusz Romer, and for Carpathian Ukraine to Czechoslovak cartographers. Nevertheless, the maps created by national cartography during this period are clear evidence of Ukraine's existence as an independent state, and they have gained new relevance today as an effective tool of counter-propaganda against Russian territorial claims.

The distortion in the content of maps peaked in the propaganda of Nazi Germany and the USSR. However, the propagandist

messages on the maps were still veiled and presented on a distorted, but nevertheless scientific, basis. The apogee of falsification and absurd deformation of facts has been reached by modern Russian cartographic propaganda in the lead-up to and during the current Russian-Ukrainian war.

The Russian expansion into Ukraine in 2014 was preceded by a years-long preparatory period, during which maps were actively used to influence both Russians and the international community. Through maps, the idea of Ukraine as a “failed” state was reinforced, the fact of its eastern and southern regions being Ukraine was denied, and in this way, the foundation was laid for future territorial expansion. After Russia’s 2014 annexation of the Crimea and parts of Luhansk and Donetsk regions, and the occupation of parts of Zaporizhzhia and Kherson regions in 2022, the distorted printed and electronic maps have been deliberately used to shape, in the minds of both Russian and international audiences, a cartographic image of Ukraine without these regions.

Russian cartographic propaganda is based on so-called “scientific concepts,” such as Eurasianism, which evolved into the official geopolitical doctrine of Putin’s Russia. Back in 1997, one of the founders of this doctrine pointed to the existential danger for Russia posed by an independent Ukraine and published a map dividing Ukraine into three parts, one of which, the southeastern part, has now been annexed. He later asserted that for the Eurasian Union to become a powerful global pole, Ukraine had necessarily to be in it. The “high” scientific level of this concept is illustrated by one of its claims that Russia originates from the mythical civilization of the Hyperboreans and stands in opposition to the descendants of the Atlanteans.

Another “scientific theory” popular in Russia is the so-called “New Chronology,” which has been actively developed and promoted by mathematicians and members of the Russian Academy of Sciences as a reliable foundation for shaping contemporary Russian ideology aimed at consolidating Russian society. Adherents of the ‘New Chronology’ reject the established system of chronology, instead proposing the following: events of ancient history took place in the Middle Ages; accordingly, Jesus Christ was born in 1152 in the Crimea, baptized Rus, and was crucified in Constantinople (which was at the same time Jerusalem); he was also Byzantine Emperor Andronicus I Komnenos and Prince Andrey Bogolyubsky of Vladimir-Suzdal. In antiquity, there allegedly existed a world empire known as the “Russian Horde”, which was at once the Roman Empire, the empire of Genghis Khan, and so forth. As the “proof,” the creators of the “New Chronology” actively use maps, claiming, for example, that the ancient maps from Ptolemy’s Geography (2nd century) were actually created in the 15th–16th centuries and later falsified by enemies of the “Russian Horde” in the 17th–18th centuries.

Within this concept, Ukraine is simply ignored, it does not exist for its authors. By the early 2010s, the cumulative circulation of works by the authors of the “New Chronology” had exceeded one million copies; they were translated into English and circulated in Ukraine, Europe and the world. The “New Chronology” gained a new momentum with the start of Russia’s full-scale invasion of Ukraine in February 2022, spreading through social media and websites. One may mock or dismiss this “concept,” yet because of the activities of such “scholars”, Ukraine is paying a bloody price with the lives of tens of thousands of its citizens.

An example illustrating the scale of Russia's deliberate falsification of Ukraine's history and geography at the highest level appeared in media reports of 23 May 2023, when the Russian leader, examining one of the reprints of a map of Muscovy by the 17th-century French cartographer Nicolas Sanson, claimed that Ukraine was not depicted on it and once again repeated his "historical" assertion that Ukraine did not exist until it was supposedly created by V. Lenin. In fact, in the reprint of Sanson's map by A.H. Jaillot *La Russie Blanche ou Moscovie* (1674), as well as in its later editions, the territory of modern Ukraine is clearly marked with the inscription: "Vkraine pais de Cosaques" ("Ukraine – the land of the Cossacks").

In the modern system of international relations and state theory, one of the criteria of a state's international legitimacy is the territorial criterion, determined by linear cartographic borders and the homogeneity of territory within them. This is clearly visualized in contemporary multi-coloured political maps of the world, where state territories are marked by colour and delineated by linear state borders. The only modern cartographic image of Ukraine is the official UN depiction of its territory within the internationally recognized borders of 1991 on the political map of the world.

Historiæ oculus geographia (Geography is the eye of history)

Abraham Ortelius

The transition from the analogue to the digital era at the end of the 20th century, and the introduction of satellite digital images and GIS technologies into cartography, have made it possible for anyone today, on a smartphone or a computer, to use mapping services to travel virtually to any corner of the world and, at the same time, instantly obtain a detailed large-scale map of a particular area.

Yet this was not always the case. Less than half a century ago, large-scale topographic maps in Ukraine were kept in libraries classified as "secret", and access to works of Ukrainian cartography was severely restricted – they were stored in special library collections under strict control. At present, digital maps have ceased to be supplied to libraries, including our own, which once again creates a problem for preserving cartographic heritage [9, p. 73]. After all, maps reflect the ongoing dynamic process of changes on the Earth's surface: rivers change their courses, settlements expand their boundaries, new roads, bridges and buildings are constructed, etc. All these changes are recorded on printed maps stored in specialized cartographic departments of libraries. Addressing the issues of preserving and providing access to digital cartographic works, along with the rapid growth in the diversity and volume of geospatial products, is one of the greatest challenges of the 21st century.

Like other paper documents, cartographic documents are characterized by high fragility – vulnerability to destruction by fire, war, theft, etc. [12, p. 6]. Negligent treatment in the 15th–16th centuries of early printed maps (especially large-format ones), and

of cartographic works from the second half of the 19th to the first half of the 20th centuries printed on acidic paper (particularly school maps), has caused irreparable gaps in the preserved cartographic heritage.

The preserved printed maps of the 15th–20th centuries in the cartographic collection of the Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv and their representation in this edition became possible thanks to the painstaking efforts and significant financial contributions of many generations of collectors and librarians. The collecting of maps began in the 17th century and developed intensively in the 18th century, when cartographic collections were formed in many European countries at royal libraries and archives, which later became the foundations of the cartographic collections of modern national libraries of Europe, as well as of private collections [12, p. 8].

By that time, a significant portion of the first-edition maps had already been lost, and therefore collector demand led to the fact that most early printed maps of the 15th–18th centuries, which were parts of books and atlases, were cut out or detached and sold as separate items.

The core of the Library's cartographic collection consists of maps and cartographic documents from the private collections of Józef Ossoliński, Gwałbert Pawlikowski, Wiktor Baworowski, Włodzimierz Dzieduszycki, Anton Petrushevych, and others [2, c. 526–527]. These collections, which have been formed late in the 18th and throughout the 19th centuries, later developed into public libraries of Lviv or became part of them. A unique place among the cartographic collections incorporated into the Library's cartographic holdings after 1939 is held by the cartographic collection of the Shevchenko Scientific Society Library. It concentrated the overwhelming majority of cartographic documents on Ukrainian studies: maps, atlases of Ukrainian lands, plans and views of Ukrainian cities, devoted to various thematic aspects of geography, geology, ethnology, history, cartography, and other fields of science.

Maps are an important source for understanding the historical and geopolitical realities of the time, for shaping scientific knowledge, and for explicit representations of Ukraine. The emergence of the first printed maps depicting the Ukrainian lands during the Renaissance was due to the cartographic revolution of the 15th–16th centuries, as well as the rapid development of printing in Europe. The impetus for this was Ptolemy's Geography rediscovered by Europeans. The fall of Byzantium under the pressure of the Ottoman Turks led to the migration of Byzantine scholars to Italy, who brought with them the Greek manuscript of Ptolemy's work. In 1406, the Italian humanist Jacopo d'Angelo completed its handwritten translation from Greek into Latin [13, p. 291]. From that time on, for nearly two centuries, the Ptolemy's maps shaped the development of European cartography.

The Ukrainian lands in Ptolemy's Geography are depicted on the eighth map of Europe and the second map of Asia under the names Sarmatia Europaea and Sarmatia Asiatica, which covered a vast territory of present-day Eastern Europe. These maps reflected, as of the 2nd century AD, the dominance of the Roman Empire in the Ukrainian Black Sea region and of the Sarmatians in the Ukrainian steppes. Evidence of the popularity of Ptolemy's Geography in Central and Eastern Europe was the spread, from

the 16th century onward, of the concept of Sarmatism among the nobility (including Ukrainian nobles), who believed that they had descended from the Sarmatians. For instance, Ukrainian Hetman Yuriy Khmelnytsky was the Prince of the Sarmatians.

Eastern Europe, including the Ukrainian lands, was perceived by ancient Greeks and Romans as a distant, cold, barbarian periphery of the civilized world, inhabited by mythical and semi-mythical peoples (the Hyperboreans, Amazons, etc.) [2, c. 48]. While the geographical features depicted on the Ptolemy's maps along the Black Sea and the Sea of Azov coastlines, belonging to the heritage of the ancient Greeks, could be identified, the identification of other places, especially settlements on the territory of present-day Ukraine, remains an unresolved scholarly problem of ancient Ukrainian history, the history of cartography, and historical geography. At the same time, the Ptolemy's maps became the foundation for shaping the cartographic image of Ukraine since antiquity and played a leading role in its representation on the maps of the 15th–16th centuries.

During the period lasting over a thousand years (from the creation of Geography until its rediscovery in Europe), which encompassed mainly the Middle Ages, the Ukrainian lands were depicted on manuscript maps, particularly Arab, Byzantine, and European ones, as well as on portolan charts (from the late 13th century onward) – the nautical navigation maps made in Venice, Genoa, Catalonia, Castile, and Portugal. There are only a few copies of these unique maps in Ukraine.

The widespread distribution of Ptolemy's Geography in Europe was promoted by its numerous reprints, which became possible owing to Johannes Gutenberg's invention of the movable-type printing press and the intensive development of book printing in Europe during the second half of the 15th century. The first printed editions of this work with maps were issued in Italy, in Bologna (1477) and Rome (1478) from engraved copper plates (copperplate engraving, intaglio printing technique). In 1482, in Ulm, Germany, the first edition printed from a carved wooden block (woodcut, a relief printing technique) appeared. These hand-coloured editions possess an extraordinary aesthetic appeal and are rated among the most expensive cartographic documents. They contained the first printed maps of the Ukrainian lands. Only a few copies of these editions survived, and there are none in Ukraine.

Most incunabula maps, from the 1470s to 1500, as well as post-incunabula of 1501–1550, were printed using the woodcut technique. This was due to the intensive development of book and map printing in Central Europe (Germany, Switzerland), where the art of woodcarving flourished thanks to skilled masters, as well as in France (Paris, Strasbourg) and Italy (Venice). However, from the mid-16th century, woodcut gave way to copperplate engraving (widely used in Italy since the 1470s), which became the principal technique for printing cartographic documents until the 19th century [15, p. 60].

Early printed cartographic documents of the 15th–18th centuries were mostly black-and-white (except for some editions produced in woodcut with two- or three-colour printing). Therefore, all multicoloured early printed maps were hand-coloured, which became an important activity of European cartographic workshops. The complex and time-consuming process of map production

in the 15th–18th centuries turned them into works of art, while also making them expensive and limiting their distribution [8, p. 21]. However, in the 19th century, the situation changed thanks to Alois Senefelder, the inventor of lithography (1796). His innovative use of this technique for mass printing of graphics, particularly in colour, made it possible to upscale the printing and distribution of maps.

Despite their popularity, the Ptolemy's maps did not reflect the actual map of contemporary Europe and the world. The development of science during the Renaissance and the Great Geographical Discoveries radically changed the map of the world. Ferdinand Magellan's circumnavigation confirmed the assertion of ancient scholars (particularly Ptolemy) about the spherical nature of our planet and refuted the prevailing concept of a flat Earth, while the discovery of America and the sea route to India overturned ancient and medieval concepts of the world. This gave impetus to the revision of the Ptolemy's maps based on the contemporary achievements in cartography, leading to the emergence of new modern maps (*tabula moderna*). One of such revised maps was created by Nicholas of Cusa, who, based on Ptolemy's fourth map of Europe, produced his own handwritten map titled *Tabula Germania*, which covered both Central and Eastern Europe [14, p. 1184]. The original of this map has not survived, but it is known owing to the surviving printed maps that were produced on its basis.

One of them was the map *Quod pictum est parva Germania tota tabella* (1491), also known as the Eichstätt Map, named after the place of printing (Eichstätt, Germany) – the first modern printed copperplate map of Central and Eastern Europe, on which, in particular, the Ukrainian lands were depicted. It established a new cartographic image of Ukraine and influenced its representation in European cartography until the mid-17th century. Its informational content reflected European conceptions of the Ukrainian lands as of the mid-15th century. A large territory of modern Ukraine was marked on the map as *Rvbea Rvssia* (Red Rus'), along with Podillia, the Crimean Khanate (Tartaria), the Principality of Theodoro (Gothia) in Crimea, Snake Island, and the cities of Lviv, Kyiv, Bratslav, Halych, Lutsk, Stryi, and many other geographical objects. However, in Nicholas of Cusa's compilation of this map, the influence of Ptolemy's cartography was still evident in the depiction of geographical objects in the territory of modern Ukraine, such as the mythical Amadocian Mountains and the Hercynian Forest. In addition, the toponyms were transcribed with significant distortions. In the simplified version by Hieronymus Münzer, this map was included in the famous Nuremberg edition *Liber Chronicarum* (1493) by Hartmann Schedel.

An important milestone in the development of European cartography was the work of the early 16th century scholar, geographer, and cartographer Martin Waldseemüller. His Strasbourg edition of Ptolemy's *Geography* (1513) is regarded as the most significant publication of the ancient scholar to appear in the 16th century. For the first time, it presented modern maps separately from the standard twenty-seven Ptolemy's maps and may be considered the first prototype of an atlas [10, p. 4]. In

particular, it included an improved version of Nicholas of Cusa's map of Central and Eastern Europe, where the contemporary designation of the Ukrainian lands appeared under the name "Russia."

By the mid -16th century, Basel had become one of the leading cartographic centers of the world, largely due to the work of the renowned German geographer and cartographer Sebastian Münster. At Heinrich Petri's press, Münster published four Latin editions of Ptolemy's Geography as well as his own bestseller, the *Cosmographia*, which went through more than thirty multilingual editions between 1544 and 1628. Two of Münster's 150 woodcut maps, the maps of Europe and of Central and Eastern Europe, played a pivotal role in shaping the *Imago Ucrainæ*. The latter was based on the now-lost map of South European Sarmatia (1528) by Bernard Wapowski [7, s. 67].

Given this, and the historical realities of the 16th century – when following the Union of Lublin (1569), most Ukrainian territories became part of the Kingdom of Poland – European perceptions of Ukraine up to the mid-17th century were shaped through the lens of Polish cartography. From the early 16th century onwards, most toponyms on the Ukrainian territory (with the exception of Tatar, Turkish, Romanian, and Hungarian names) appeared on maps in the Polish language. This tradition in European and world cartography was broken only in 1842 by the Czech scholar Pavel Šafárik in his cartographic work *Slovanský Zeměvid*, where, for example, Lviv was transliterated as Lviv rather than Lwów, Zhytomyr as Žytomyr rather than Żytomierz, and Chernihiv as Černihiv rather than Czernihów.

From the second half of the 16th century and throughout the 17th century, the cartographic image of Ukraine in European cartography was shaped by the Flemish and Dutch schools. This period, known as the Golden Age of Dutch cartography, arose from the successful combination of artistic copperplate engraving and innovative cartographic scholarship. It began in 1570 with the publication in Antwerp of the first modern atlas in the contemporary sense, Abraham Ortelius's *Theatrum Orbis Terrarum*. Between 1570 and 1612, the atlas was reissued thirty-one times in multiple languages. It included Ortelius's adaptation of the map of Poland by the Polish cartographer Wacław Grodecki. Ortelius was also the first to develop the historical atlas, issuing the *Parergon*, which contained his first historical map of the Ukrainian lands, the Pontus Euxinus.

Another eminent 16th century cartographer of the Dutch school was Gerardus Mercator, a scholar, geographer, mathematician, cartographer, and engraver. In 1578, he republished maps from Ptolemy's Geography in Cologne as a standalone facsimile edition without the modern "tabula moderna" additions. This edition is considered a masterpiece of map printing, one of the most beautiful works ever produced from the ancient geographer's text. Mercator applied innovative methods of analyzing geographical and cartographic sources, which significantly enhanced the scholarly objectivity of his works. His most important achievement, however, was the final relief of cartography from the long-standing dominance of Ptolemy's models, which had constrained progress until late 16th century. In 1595, Mercator placed on the title page of his atlas the figure of the titan Atlas holding the globe, thereby giving rise to the very term "atlas" and titling his work *Atlas of the World*.

The Golden Age of Dutch cartography was also represented by the maps of the Ukrainian territories dating back to the first half of the 17th century, created by the Amsterdam cartographers and publishers Willem and Johannes Blaeu. Notably, they reissued the map of the Grand Duchy of Lithuania, on which the name "Ukraine" appeared for the first time – a kind of European "passport" for our state. In 1635, they published the first edition of the *Atlas Novus*, which included maps of the Grand Duchy of Lithuania and the lower Dnieper River, prepared under the patronage of Prince Nicholas Radziwill. Throughout the 17th century, the Blaeu publishing house repeatedly issued these maps, both in their original form and with amendments, as well as in atlases and as separate maps.

Revolutionary changes in the *Imago Ucrainæ* in European cartography took place in the mid-17th century, thanks to the cartographic works of the French military engineer and cartographer Guillaume Le Vasseur de Beauplan. More than twenty of his original maps of Ukraine, its regions, and plans of fortresses and cities, along with his bestselling book *Description d'Ukraine* (first edition, 1651), contributed to the final establishment, in the second half of the 17th century, of the name "Ukraine" for the territorial definition of our state on maps of Europe and the world. Moreover, the transformation of the cartographic representation of the Ukrainian lands from the second half of the 17th century until nearly the end of the 18th century into "Ukraine, the land/state/country of the Cossacks" in European cartography was driven by the revolutionary events associated with the National Liberation War of the Ukrainian people (1648–1657) and the establishment of the Ukrainian state – the Hetmanate.

The maps of Guillaume Le Vasseur de Beauplan were created based on instrumental surveys, using the latest cartographic techniques of the time [6], and are considered the highest achievement of mid-17th-century Polish military cartography. His most important works include the detailed eight-sheet *Delineatio specialis et accurata Ucrainæ* (1650) and *Delineatio generalis Camporum Desertorum vulgo Ukraina* (1648, revised 1660). It is worth noting that these maps showed the territory of Ukraine within its modern borders.

To this day, only a small number of Beauplan's original cartographic works have survived worldwide, and in Ukraine, only two of his maps exist, one of them being in the Library [1, c. 22]. However, there are numerous copies of his maps of Ukraine and its regions made by Dutch map publishers such as Gerard Valk, Nicolaes Visscher, Pieter Schenk, and others. Beauplan's cartographic legacy actively was used by famous European cartographers to create their own maps [11, s. 353] of Ukraine, Europe, the Polish-Lithuanian Commonwealth, Muscovy, etc., including Nicolas Sanson, Jacob von Sandrart, Frederik de Wit, Johann Baptist Homann, Tobias Conrad Lotter, Christoph Weigel, and others. These maps were published in the mid-17th to 18th centuries in the world's leading cartographic centers of the time: Amsterdam, Paris, Nuremberg, and Augsburg.

Maps of the 18th century demonstrate the preservation and expansion of the *Imago Ucrainæ* regarding the depiction of the Cossack territory. This period witnessed German cartography flourish, centered around the cartographic hubs of Nuremberg and

Augsburg. German cartographers produced popular and recognizable maps in modern Ukraine by J. B. Homann (*Vkrania quæ et Terra Cosaccorum*) and T. C. Lotter (*Amplissima Ucraniæ Regio*).

The liquidation of the Hetmanate in 1764 and the destruction of the Zaporizhzhia Sich in 1775 by the Russian Empire caused the erasure of *Imago Ucrainæ* from the maps and transformation of Ukraine into Russian “Little Russia” (*Malorossia*) and “New Russia” (*Novorossia*). Early in 19th century, Ukraine was divided between the two empires: most of its lands became part of Russia as a result of the three partitions of the Polish-Lithuanian Commonwealth (1772, 1793, 1795), the annexation of the southern part of Ukraine in the 1770s–1810s (following the Russian-Turkish wars) and the annexation of the Crimean Khanate in 1783; the remaining territories came under Austrian rule, specifically within the artificial creation of the Kingdom of Galicia and Lodomeria. As a result of the imperial policies of both states, *Imago Ucrainæ* disappeared from cartographic documents for nearly a century.

At the same time, the 19th century became an era of national revival for the Ukrainian people and the formation of a modern Ukrainian nation. In this period, maps played a vital role in shaping European nationalism and imperialism. The “stateless” peoples of Europe, divided among empires, found opportunities to preserve and develop their identity owing to rapid progress in sciences such as ethnology, linguistics, geography, cartography, sociology, and statistics, which led to the emergence of the first thematic maps. Linguistic and ethnographic maps, in particular, became a means for Ukrainians to assert themselves as a distinct people, and later as a nation within Europe. The first ethnographic map to identify Ukrainians – though under the name Little Russians – as a separate Slavic people was published in 1842 in Prague by P. Šafárik. Since then, Ukrainians have been marked separately from Russians on most ethnographic maps of Europe [4, c. 238]. Šafárik’s map served the basis for the first Ukrainian ethnographic map by Mykhailo Kossak (1861). The linguistic map of the Ukrainian language by Kost Mykhalchuk and Pavlo Chubynsky appeared ten years later (1871).

By the end of the 19th century, the process of formation of a modern Ukrainian nation gave rise to comprehensive ethnographic maps of the Ukrainian people by Myron Kymakovich, Hryhorii Velychko, and others. Velychko’s *Ethnographic Map of the Ukrainian-Ruthenian People*, created by the first Ukrainian doctor of geography and a full member of the Shevchenko Scientific Society, marked the beginning of the Ukrainian national cartography [5, c. 110], directly linked to the intensification of Shevchenko Scientific Society’s scholarly work under the leadership of Mykhailo Hrushevsky.

The maps of Ukraine created in the lead-up to and during the World War I were crucial for revival and dissemination of *Imago Ucrainæ* in cartography. At that time, cartographic documents became an effective tool for promoting the idea of Ukrainian statehood within the global communication space. These maps were published by leading European cartographic publishers, including Carl Flemming & C.T. Wiskott, G. Freytag & Berndt, Kümmerly & Frey, Imprimerie Dufrénoy, etc. Among these, the cartographic works of Stepan Rudnytsky played a key role. His maps documented the process of Ukrainian statehood building

during the Ukrainian Revolution of 1917– 1921, portraying Ukraine within internationally recognized state borders. Due to the repressions and bans of the Russian imperial and later soviet authorities, as well as the devastating consequences of the two world wars of the 20th century, only a few copies of these maps have survived in Ukraine and abroad, one of which is kept in the Library's cartographic collection.

After the defeat of the Ukrainian Revolution and the establishment of Soviet Ukraine, Kharkiv and Lviv became the main centers of cartography. The successes of Ukrainization in the Ukrainian SSR prompted S. Rudnytsky to relocate to Kharkiv, where he founded and headed the Ukrainian Research Institute of Geography and Cartography of the All-Ukrainian Academy of Sciences. Cartographic publications of the Ukrainian SSR, particularly those authored by Rudnytsky, reflect the cartographic image of Soviet Ukraine during the 1920s-1930s. Meanwhile, the revival of the Shevchenko Scientific Society's activities in Lviv in the interwar period and the establishment of its Geographical Commission in 1929 brought national cartography to an enhanced level, thanks to the cartographic works of scholars such as Volodymyr Kubyovych and Mykola Kulytsky. The pinnacle of their research was the *Atlas of Ukraine and Adjacent Lands* (Lviv, 1937).

The transformation of Ukraine's territory within the USSR during the World War II and in the second half of the 20th century was reflected in the maps published by both soviet and émigré publishers. Soviet propaganda used the cartographic image of Soviet Ukraine during the World War II to justify the occupation of Western Ukraine and to consolidate Ukrainians for the struggle against the Nazis; during the Thaw, to emphasize the "primordial unity" of Ukraine and Russia, and during the era of stagnation, to symbolize the friendship of fifteen sister republics. At the same time, in world and European cartography, *Imago Ucrainæ* was once again being erased from the maps, as in the 19th century. The territory of Soviet Ukraine was not delineated, and Ukrainian toponyms were presented in Russian transcription. This was opposed and prevented by *Imago Ucrainæ* maps of Ukraine published by the Ukrainian diaspora in Argentina, Canada, Germany, the United States, and elsewhere.

The fully fledged cartographic image of Ukraine was embodied in one of the first maps published after the declaration of independence, issued by the Kyiv publishing house Mapa in 1992, depicting the borders of the Ukrainian state established in 1991.

Taras Ohorodnyk

IMAGO UCRAINÆ NA MAPACH XV–XX WIEKU: PRZEGLĄD ANALITYCZNO-RETROSPEKTYWNY

Nic tak nie pomaga ludziom w powtarzaniu geografii, jak wojna
(parafraza wypowiedzi Ambrose'a Bierce'a i Dona Aminado)

Dokumenty kartograficzne stanowią szczególnie, wielowiekowy środek przekazywania komunikatów geograficznych i politycznych o Ukrainie poprzez wizualizację kartograficzną. W przededniu oraz w czasie obecnej wojny rosyjsko-ukraińskiej mapa Ukrainy stała się stałym elementem przekazów informacyjnych dotyczących wydarzeń w kraju, zarówno w mediach krajowych, jak i zagranicznych. Staje się oczywiste, że po trzech dekadach istnienia niepodległej Ukrainy jej kartograficzny obraz wreszcie wyraźnie utrwalił się na mapach Europy i świata, a w świadomości europejskiej i światowej opinii publicznej ostatecznie oddzielił się od Rosji.

Wojna zawsze rozgrywa się w określonym kontekście przestrzennym, który w sposób syntetyczny jest przekazywany poprzez język graficzny mapy. Czyni to mapę jednym z narzędzi prowadzenia wojny. Zapewne nie tylko w Ukrainie, lecz także na całym świecie ludzie sięgali i nadal sięgają po mapę Ukrainy, szukając na niej Bachmutu, Buczy, Borodzianki, Irpienia, Kupiańska, Popasnej, Chersonia oraz innych miejscowości związanych z rosyjską inwazją na Ukrainę. Codzienne aktualizacje linii frontu na interaktywnej mapie online „DeepStateMAP”, mapy alarmów powietrznych, trasy lotów dronów bojowych (tzw. szachedów) i rakiet, na których wyraźnie zaznaczono granice Ukrainy, stały się codziennością dla większości Ukraińców.

Związek map z polityką, wojnami i dyplomacją ma długą i skomplikowaną historię. Mapa geograficzna jest doskonałym narzędziem, które pozwala człowiekowi pojąć swoje miejsce w przestrzeni i świecie. Już pierwsze mapy tworzone przez prymitywne społeczności służyły do oznaczania prywatnych dóbr, wytyczały własne terytoria i zaznaczały granice w dychotomii „swoje–obce”. Później, wraz z pojawieniem się pierwszych państw, mapy stały się instrumentem oznaczania władzy na określonym obszarze – zresztą pełnią tę rolę do dziś.

Żywe przykłady wykorzystania geografii i map do liniowego wyznaczania podziału terytoriów na skalę światową stanowią traktaty z Tordesillas z 1494 roku (rozgraniczenie w półkuli zachodniej) oraz z Saragossy z 1529 roku (rozgraniczenie w półkuli wschodniej) zawarte między Hiszpanią a Portugalią. Po odkryciu Ameryki w 1492 roku przez Krzysztofa Kolumba, drogi morskiej z Europy do Indii przez Vasco da Gamę w latach 1497–1499 oraz pierwszej podróży dookoła świata Ferdynanda Magellana w latach 1519–1522, dyplomatyczne spory o nowo odkryte terytoria uczyniły kartografię przedmiotem szczególnej uwagi. W 1529 roku Hiszpania przedstawiła podczas negocjacji z Portugalią w Saragossie dużą rękopiśmienną kopię ściśle tajnej hiszpańskiej nawigacyjnej mapy świata „*Padrón Real*” z 1527 roku, wykonaną przez Diego Ribero. W odróżnieniu od oryginału, kopia ta zachowała się do dziś i jest znana jako „*Mapa propagandowa*”. Badacze uznają ją za pierwszą naukową mapę świata, odwzorowującą zarysy znanych

wówczas kontynentów w formie zbliżonej do rzeczywistości. Warto jednak zaznaczyć, że w przeciwieństwie do nowo odkrytych kontynentów, „stary” kontynenty Europa i Azja były przedstawiane znacznie mniej obiektywnie. Dotyczyło to w szczególności kartograficznego wyobrażenia o ziemiach ukraińskich.

Mapa jest jedną z najstarszych form komunikowania się. Kartografia stanowi środek komunikacji, zaś mapa staje się odpowiednim narzędziem graficznym do przekazywania informacji przestrzennych. Z biegiem czasu mapa zdobyła status dominującego paradygmatu przedstawiania przestrzeni oraz podstawowego instrumentu, za pomocą którego gromadzono i przekazywano informacje geograficzne. Mapę można rozpatrywać w różnych wymiarach: jako pracę naukową, dokument historyczny, narzędzie badawcze czy obiekt artystyczny – w każdym z tych kontekstów badania geograficzne i historyczne były ściśle ze sobą powiązane i służyły celom politycznym.

Ze względu na właściwości mapy jako środka komunikacji, była i pozostaje ona skutecznym narzędziem propagandy. Mapa, uznawana za wiarygodne źródło informacji naukowej, budzi bezgraniczne zaufanie u odbiorcy. Dlatego też propaganda kartograficzna modyfikuje treść mapy: podkreśla korzystne elementy, pomija lub ukrywa niepasujące dane obiektywne oraz stosuje symbole wywołujące u użytkownika zarówno pozytywne, jak i negatywne emocje.

Intensywne wykorzystywanie map w propagandzie wynikało z pojawienia się pod koniec XIX wieku geopolityki oraz jej dynamicznego rozwoju przed I wojną światową, w jej trakcie, a także w okresie międzywojennym. W pierwszej dekadzie XX wieku rodzi się nowoczesna ukraińska kartografia, ściśle związana z działalnością geografa Stepana Rudnyckiego oraz jego pracami kartograficznymi, tworzonymi pod wpływem niemieckiej szkoły geopolitycznej. Istotnym aspektem prac kartograficznych Stepana Rudnyckiego było nadanie etnograficznym granicom osadnictwa Ukraińców znaczenia politycznego – autor wyznaczał je bowiem jako przyszłe granice niepodległej Ukrainy. Takie podejście sprawiało jednocześnie, że naukowa obiektywność ustępowała miejsca celowości politycznej.

Kartograficzna propaganda wizerunku Ukrainy jako niepodległego państwa w czasie I wojny światowej początkowo była prowadzona przy wsparciu państw centralnych za pośrednictwem Związku Wyzwolenia Ukrainy, a następnie, po proklamacji niepodległości Ukrainy w 1918 roku, przez rządy Ukraińskiej Republiki Ludowej oraz hetmańskiego Państwa Ukraińskiego. Misje dyplomatyczne Ukrainy w Europie i innych krajach świata aktywnie korzystały z map Ukrainy, przetłumaczonych na język niemiecki, angielski i francuski, aby kształtować przestrzenne wyobrażenie o miejscu Ukrainy na politycznej mapie Europy oraz o jej granicach.

Kartograficzna wojna, która rozpoczęła się po zakończeniu I wojny światowej i sięgnęła szczytu podczas konferencji pokojowej w Paryżu w 1919 roku, ukształtowała nowe granice państw w Europie i na świecie. Ukraina przegrała kartograficzną rywalizację o Zachodnią Ukrainę z polskimi kartografami i geografami na czele z Eugeniuszem Romerem, jak również walkę o Karpacką Ukrainę – z kartografami czechosłowackimi. Mimo to dzieła krajowej kartografii powstałe w owym czasie stanowią wymowne

świadectwo istnienia Ukrainy jako niepodległego państwa i w obecnych czasach zyskały nowe znaczenie jako aktualne narzędzie kontrpropagandy wobec rosyjskich roszczeń terytorialnych.

Najbardziej skłonne do fałszowania treści map były systemy propagandowe nazistowskich Niemiec i Związku Radzieckiego. Propagandowe postulaty przedstawiane na mapach starano się jednak w pewnym stopniu maskować, nadając im – choć wypaczoną – naukową formę.

Szczyt fałszerstw i absurdalnych przekłamań osiągnęła natomiast współczesna rosyjska propaganda kartograficzna, rozwijana w przededniu i w czasie trwającej obecnie wojny rosyjsko-ukraińskiej.

Rosyjska ekspansja na Ukrainę w 2014 roku była poprzedzona wieloletnim okresem przygotowawczym. W tym czasie intensywnie wykorzystywano mapy jako narzędzie wpływu na rosyjskie społeczeństwo i wspólnotę międzynarodową. Za ich pomocą utrwalano przekonanie o „niezdolnym do istnienia” państwie ukraińskim, kwestionowano przynależność wschodnich i południowych regionów do Ukrainy, tworząc w ten sposób ideologiczne podłoże pod przyszłą ekspansję terytorialną. Po aneksji Krymu oraz części obwodów ługańskiego i donieckiego w 2014 roku, a od 2022 roku także po okupacji części obwodów zaporoskiego i chersońskiego, za pomocą sfalszowanych map drukowanych i elektronicznych konsekwentnie kształtowano w świadomości rosyjskiego społeczeństwa i opinii światowej kartograficzny obraz Ukrainy pozbawionej tych regionów.

Rosyjska propaganda kartograficzna opiera się na „naukowych koncepcjach”, takich jak eurazjatyzm, który z czasem przekształcił się w oficjalną doktrynę geopolityczną putinowskiej Rosji. Jeszcze w 1997 roku jeden z twórców tej ideologii wskazywał, że samo istnienie niepodległej Ukrainy stanowi egzystencjalne zagrożenie dla Rosji, po czym opublikował mapę podziału Ukrainy na trzy części, z których jedną – południowo-wschodnią – jest obecnie anektowana przez Rosję. Później utrzymywał on, że dla przekształcenia Związku Eurazjatyckiego w potężny biegun światowy Ukraina musi koniecznie znaleźć się w jego granicach. O „wysokim” poziomie naukowym tej koncepcji świadczy między innymi stwierdzenie, że Rosja wywodzi się z mitycznej cywilizacji Hyperborejczyków i przeciwstawia się potomkom Atlantów.

Inną popularną w Rosji „naukową teorią” jest tzw. „nowa chronologia”, którą aktywnie rozwijają i propagują – jako rzekomo wiarygodną podstawę współczesnej rosyjskiej ideologii mającej służyć konsolidacji społeczeństwa – uczeni-matematycy z Rosyjskiej Akademii Nauk. Zwolennicy „nowej chronologii” odrzucają obowiązujący system datowania dziejów i proponują własny: wydarzenia starożytnej historii miały rzekomo miejsce w średniowieczu, Jezus Chrystus urodził się w 1152 roku na Krymie, ochrzcił Ruś i został ukrzyżowany w Konstantynopolu (który miał być jednocześnie Jerozolimą); był on też, według tej teorii, bizantyjskim cesarzem Andronikiem I Komnenem oraz księciem włodzimiersko-suzdalskim Andriejem Bogolubskim. W odległej przeszłości istniało podobno światowe imperium pod nazwą „Horda rosyjska” – utożsamiane z Imperium Rzymskim, imperium Czyngis-chana i innymi. W swoich „uzasadnieniach” twórcy „nowej chronologii” szeroko posługują się mapami, twierdząc między innymi, że

antyczne mapy z *Geografii* Ptolemeusza (II w.) powstały faktycznie w XV–XVI stuleciu, a następnie zostały sfałszowane przez wrogów „Hordy rosyjskiej” w XVII–XVIII wieku.

Ukraina w tej koncepcji jest całkowicie pomijana – dla jej autorów ten kraj po prostu nie istnieje. W pierwszych latach XXI wieku dzieła twórców „nowej chronologii” rozchodziły się w nakładzie przekraczającym milion egzemplarzy, były one tłumaczone na język angielski i rozpowszechniane w Ukrainie, Europie oraz na świecie. „Nowa chronologia” odżyła wraz z rozpoczęciem pełnoskalowej inwazji Rosji na Ukrainę w lutym 2022 roku, rozprzestrzeniając się w mediach społecznościowych i internecie. Można tę „koncepcję” wyśmiewać lub ignorować, lecz za działalność takich „uczonych” Ukraina płaci najwyższą cenę – życiem dziesiątek tysięcy ludzi.

Przykładem ilustrującym skalę celowego rosyjskiego fałszowania historii i geografii Ukrainy już na najwyższym szczeblu stał się komunikat medialny z 23 maja 2023 roku. Tego dnia rosyjski przywódca, oglądając jedną z kopii reedycji mapy Moskiewii autorstwa XVII-wiecznego francuskiego kartografa Nicolasa Sansona, stwierdził, że nie przedstawiono na niej Ukrainy, i po raz kolejny powtórzył swoje „historyczne” twierdzenie, jakoby Ukraina nie istniała, zanim rzekomo stworzył ją Włodzimierz Lenin. Tymczasem na reedycji mapy Sansona wykonanej przez Huberta Jaillota, zatytułowanej *La Russie Blanche ou Moscovie* (1674), a także na jej późniejszych wydaniach, na obszarze dzisiejszej Ukrainy wyraźnie widnieje napis: *Vkraine, pais de Cosaques* („Ukraina, kraj Kozaków”).

We współczesnym systemie stosunków międzynarodowych oraz w teorii państwa jedną z oznak międzynarodowej legitymizacji państwa jest jego integralność terytorialna, określana poprzez liniowe granice kartograficzne oraz jednorodność terytorium znajdującego się w ich obrębie. Doskonałym przykładem są współczesne, wielobarwne mapy polityczne świata, na których każde państwo wyróżniono odmiennym kolorem, a jego granice wyraźnie zaznaczono liniami. Jedynym współczesnym kartograficznym wizerunkiem Ukrainy jest oficjalne przedstawienie jej terytorium przez ONZ na politycznej mapie świata w międzynarodowo uznanych granicach z 1991 roku.

Historiae oculus geographia (Geografia jest oczami historii)

Abraham Orteliusz

Przejście z ery analogowej do cyfrowej pod koniec XX wieku oraz wprowadzenie do kartografii obrazów satelitarnych i technologii GIS sprawiły, że współcześnie każdy użytkownik smartfona lub komputera może przenieść się dzięki serwisom kartograficznym w dowolny zakątek świata, a zarazem w jednej chwili uzyskać szczegółową mapę wybranego obszaru w dużej skali.

Nie zawsze jednak tak było. Mniej niż pół wieku temu topograficzne mapy wielkoskalowe w Ukrainie przechowywano w

bibliotekach jako informacje niejawne, a dostęp do dzieł ukraińskiej kartografii był znacznie ograniczony – znajdowały się one w specjalnych ściśle strzeżonych zbiorach bibliotecznych. Współcześnie mapy cyfrowe przestały trafiać do bibliotek, w tym również do naszej, co ponownie aktualizuje problem zachowania dziedzictwa kartograficznego [9, p. 73]. Mapy odzwierciedlają bowiem ciągły, dynamiczny proces zmian powierzchni Ziemi: rzeki zmieniają koryta, miejscowości poszerzają swoje granice, powstają nowe drogi, mosty, budynki i inne obiekty. Wszystkie te zmiany są rejestrowane na mapach drukowanych, które przechowywane są w wyspecjalizowanych działach kartograficznych bibliotek. Rozwiązanie problemów związanych z zachowaniem i dostępem do cyfrowych dzieł kartograficznych oraz z intensywnym wzrostem różnorodności i zakresu produktów geoprzestrzennych stanowi jedno z największych wyzwań XXI wieku.

Charakterystyczną cechą dokumentów kartograficznych, podobnie jak innych dokumentów papierowych, jest ich „niska żywotność” – są one podatne na zniszczenie wskutek pożarów, wojen, kradzieży itp. [12, p. 6]. Niedbałe obchodzenie się z mapami nadrukowanymi w XV–XVI wieku (szczególnie wielkoformatowymi) oraz dokumentami kartograficznymi z drugiej połowy XIX i pierwszej połowy XX wieku, drukowanymi na „kwaśnym” papierze (chodzi m.in. o szkolne wydawnictwa kartograficzne) spowodowało nieodwracalne ubytki w zachowanym dziedzictwie kartograficznym.

Drukowane mapy z XV–XX wieku, które przetrwały do dziś w zbiorach kartograficznych Lwowskiej Narodowej Biblioteki Naukowej Ukrainy im. W. Stefanyka, oraz ich prezentacja w niniejszym wydaniu stały się możliwe dzięki skrupulatnej pracy i znacznym nakładom finansowym wielu pokoleń kolekcjonerów i bibliotekarzy. Kolekcjonowanie map rozpoczęło się w XVII wieku i nabrało intensywnego rozwoju w XVIII stuleciu, gdy w wielu krajach Europy powstawały kolekcje kartograficzne w bibliotekach królewskich i archiwach, które później stały się fundamentem współczesnych zbiorów kartograficznych narodowych bibliotek europejskich, a także trzonem prywatnych kolekcji [12, p. 8].

Znaczna część pierwszych wydań map była wówczas utracona, dlatego rosnący popyt kolekcjonerów spowodował, że fragmenty książek i atlasów inkunabułowych zawierające kartograficzne starodruki z XV–XVIII wieku były wycinane lub oddzielane od całości, a następnie sprzedawane jako osobne dzieła.

Trzon zbioru kartograficznego Biblioteki stanowią dokumenty pochodzące z dawnych prywatnych kolekcji Józefa Ossolińskiego, Gwalberta Pawlikowskiego, Wiktora Baworowskiego, Włodzimierza Dzieduszyckiego, Antona Petruszewycza i innych [2, c. 526–527]. Zbiory te, gromadzone od końca XVIII do końca XIX wieku, z czasem rozwinęły do tego stopnia, że zamieniły się w publiczne biblioteki Lwowa lub stały się ich elementem. Szczególne miejsce wśród zbiorów kartograficznych, które po 1939 roku powiększyły kolekcję Biblioteki, zajmuje kolekcja kartograficzna z biblioteki Towarzystwa Naukowego im. Szewczenki. To właśnie z niej pochodzi przeważająca większość dokumentów kartograficznych o tematyce ukrajinistycznej, takich jak mapy, atlasy, plany

i panoramy miast Ukrainy. Są one poświęcone rozmaitym aspektom geografii, geologii, etnologii, historii, kartografii i innych dziedzin wiedzy.

Mapy stanowią cenne źródło informacji o dawnych realiach historycznych i geopolitycznych, a także przyczyniają się do kształtowania naukowej wiedzy oraz klarownych wyobrażeń na temat Ukrainy. Pojawienie się pierwszych drukowanych map przedstawiających ziemie ukraińskie w epoce Odrodzenia było następstwem renesansowej rewolucji kartograficznej XV–XVI wieku. Było ono również ściśle powiązane z dynamicznym rozwojem sztuki drukarskiej w Europie. Impulsem, który spowodował ten przełom, było odzyskanie przez Europejczyków dzieła *Geographia* Klaudiusza Ptolemeusza. Agonia Bizancjum pod naporem Turków osmańskich przyczyniła się do migracji bizantyjskich uczonych do Włoch – to właśnie oni przywieźli ze sobą grecki rękopis tego fundamentalnego traktatu. W roku 1406 włoski humanista Jacopo d'Angelo przełożył go z języka greckiego na łacinę [13, p. 291]. Od tego czasu przez niemal dwa stulecia mapy Ptolemeusza kształtowały rozwój europejskiej kartografii.

Ziemie ukraińskie w *Geografii* Ptolemeusza zostały przedstawione na ósmej mapie Europy oraz na drugiej mapie Azji pod nazwami Sarmacji Europejskiej i Sarmacji Azjatyckiej. Obejmowały one rozległe obszary dzisiejszej Europy Wschodniej. Mapy te odzwierciedlały stan terytorialny z II wieku n.e., kiedy w regionie ukraińskiego wybrzeża czarnomorskiego panowało Cesarstwo Rzymskie, a na ukraińskich stepach Sarmaci. O popularności *Geografii* Ptolemeusza w Europie Środkowej i Wschodniej świadczy szerzenie się od XVI wieku wśród szlachty – w tym także ukraińskiej – koncepcji sarmatyzmu, czyli przekonania o pochodzeniu od starożytnych Sarmatów. Przykładowo, tytułem księcia Sarmackiego obdarzano ukraińskiego hetmana Jerzego Chmielnickiego.

Europa Wschodnia, podobnie jak ziemie ukraińskie, w wyobrażeniach starożytnych Greków i Rzymian była postrzegana jako daleka, zimna i barbarzyńska peryferia cywilizowanego świata – kraina, w której mieli zamieszkiwać mityczne i półmityczne ludy (Hiperborejczycy, Amazonki itp.) [2, c. 48]. Mimo że udało się zidentyfikować przedstawione na mapach Ptolemeusza obiekty geograficzne, położone wzdłuż wybrzeży Morza Czarnego i Azowskiego i należące do dziedzictwa starożytnych Greków, to jednak ustalenie lokalizacji innych miejscowości – zwłaszcza tych położonych na terenie współczesnej Ukrainy – pozostaje do dziś nierozwiązaną naukową zagadką dawnej historii Ukrainy, historii kartografii i geografii historycznej. Jednocześnie mapy Ptolemeusza stały się fundamentem kształtowania się kartograficznego obrazu Ukrainy od czasów starożytnych i odegrały kluczową rolę w jego dalszym rozwoju na mapach XV–XVI wieku.

W okresie trwającym ponad tysiąc lat – od powstania *Geografii* Ptolemeusza aż po jej ponowne odkrycie w Europie, który to okres obejmował całe średniowiecze, ziemie ukraińskie figurowały na rękopiśmiennych mapach, m.in. arabskich, bizantyjskich i europejskich, a od końca XIII wieku także na portolanach, czyli morskich mapach nawigacyjnych pochodzących z Wenecji, Genui, Katalonii, Kastylii i Portugalii. W Ukrainie zachowały się pojedyncze egzemplarze tych unikatowych map.

Rozpowszechnieniu *Geografii* Ptolemeusza w Europie sprzyjały jej liczne drukowane reedycje, które stały się możliwe dzięki

wynalezieniu przez Johanna Gutenberga techniki druku z wykorzystaniem ruchomych czcionek oraz intensywnemu rozwojowi drukarstwa w Europie w drugiej połowie XV wieku. Pierwsze drukowane wydania tej pracy z mapami powstały we Włoszech, mianowicie w Bolonii (1477) i Rzymie (1478). Zostały one wykonane na miedzianych matrycach grawerskich (technika graficzna wkłęsa, zwana miedziorytem). W 1482 roku w Ulm (Niemcy) ukazało się pierwsze wydanie wykonane z użyciem drewnianego bloku rytego (technika druku wypukłego znana jako ksylografia lub drzeworyt). Były to wydania kolorowane ręcznie, charakteryzujące się wyjątkową atrakcyjnością estetyczną i należące do najcenniejszych dokumentów kartograficznych. Zawierają one pierwsze drukowane mapy ziem ukraińskich. Zachowały się jednak w niewielkiej liczbie, a na terenie Ukrainy nie ma ich wcale.

Większość map inkunabułowych z lat 1470–1500 oraz paleotypów z okresu 1501–1550 została wykonana techniką drzeworytu, co wynikało z intensywnego rozwoju druku książek i map w Europie Środkowej (Niemcy, Szwajcaria), gdzie sztuka rzeźbienia w drewnie rozwijała się dzięki mistrzostwu doświadczonych artystów, a także we Francji (Paryż, Strasburg) i we Włoszech (Wenecja). Od połowy XVI wieku technika drzeworytnicza ustępowała jednak miejsca rozpowszechnionemu we Włoszech od lat 70. XV wieku miedziorytowi, który stał się główną metodą druku dokumentów kartograficznych aż do XIX wieku [15, p. 60].

Drukowane dokumenty kartograficzne z XV–XVIII wieku były przeważnie czarno-białe (z wyjątkiem niektórych wydań wykonanych techniką drzeworytu w druku dwubarwnym lub trójbarwnym). Wszystkie mapy wielobarwne były więc kolorowane ręcznie, a zabiegi kolorystyczne stanowiły istotny element działalności europejskich pracowni kartograficznych. Złożony i czasochłonny proces produkcji map w XV–XVIII wieku czynił je dziełami sztuki, a jednocześnie determinował ich wysoką wartość oraz ograniczoną dostępność [8, p. 21]. Sytuacja uległa zmianie w XIX wieku dzięki Aloisowi Senefelderowi, który w 1796 roku wynalazł litografię. Nowatorskie wykorzystanie tej techniki do masowego druku grafiki, w tym także kolorowej, pozwoliło wytwarzać i rozpowszechniać mapy w dużych nakładach.

Bez względu na swoją popularność mapy Ptolemeusza nie odzwierciedlały rzeczywistego stanu terytorialnego ówczesnej Europy i świata. Rozwój nauki w epoce Odrodzenia oraz wielkie odkrycia geograficzne zmieniły obraz świata w sposób diametralny. Podróż dookoła świata Ferdynanda Magellana potwierdziła tezę starożytnych uczonych (w tym Ptolemeusza) o kulistym kształcie naszej planety i obaliła dominujące przekonanie o płaskiej Ziemi, zaś odkrycie Ameryki i morskiej drogi do Indii podważyło średniowieczne i starożytne wyobrażenia o świecie. Wydarzenia te stały się impulsem do modyfikacji map Ptolemeusza w oparciu o ówczesne osiągnięcia kartografii, czego efektem było powstanie nowych map („tabula moderna”). Jedną z takich udoskonalonych map była mapa Mikołaja z Kuzy, który na podstawie czwartej mapy Europy Ptolemeusza stworzył własną rękopiśmienną mapę zatytułowaną Tabula Germania, obejmującą Europę Środkową i Wschodnią [14, p. 1184]. Oryginał tej mapy nie przetrwał, wiemy o niej jednak dzięki zachowanym do dziś drukowanym mapom wykonanym na jej podstawie.

Jedną z nich była mapa Quod pictum est parva Germania tota tabella (1491), znana również jako mapa z Eichstätt ze

względem na miejsce druku (Eichstätt, Niemcy). Była to pierwsza nowoczesna drukowana mapa miedziorytowa Europy Środkowej i Wschodniej, na której pokazano m.in. ziemie ukraińskie. Zaproponowała ona nowy kartograficzny obraz Ukrainy i wywarła decydujący wpływ na jego rozwój w europejskiej kartografii aż do połowy XVII wieku.

Jej zawartość informacyjna odpowiadała panującym w ówczesnej Europie wyobrażeniom o ziemiach ukraińskich w połowie XV wieku. Większą część współczesnej Ukrainy oznaczono na mapie nazwą *Rvbea Rvssia* (Ruś Czerwona), poza tym występują tu również Podole, Chanaat Krymski (Tartaria), księstwo Teodoro (Ducat. Goti) na Krymie, wyspa Wężowa, miasta Lwów, Kijów, Braclaw, Halicz, Łuck, Stryj oraz wiele innych obiektów geograficznych. W czasie opracowywania swojej mapy Mikołaj z Kuzy wciąż pozostawał pod wpływem map Ptolemeusza w kwestii przedstawienia niektórych elementów geografii współczesnej Ukrainy – umieścił tu m.in. mityczne Góry Amadockie oraz Las Hercyński. Ponadto toponimy zostały przetranskrybowane z licznymi odchyleniami. W uproszczonej wersji mapa ta została włączona przez Hieronima Münzera do znanego norymberskiego wydania *Liber chronicarum* (1493) Hartmanna Schedla.

Ważnym kamieniem milowym w rozwoju europejskiej kartografii była działalność geografa i kartografa Martina Waldseemüllera na początku XVI wieku. Jego strasburskie wydanie *Geographiae Ptolemei* z 1513 roku uchodzi za najważniejszą publikację dzieł tego starożytnego naukowca w XVI wieku, w której po raz pierwszy przedstawiono współczesne mapy oddzielnie od standardowych 27 map Ptolemeusza [10, p. 4]. Publikacja ta stanowi tym samym pierwszy prototyp atlasu. Wydawnictwo zawierało m.in. udoskonaloną mapę Mikołaja z Kuzy przedstawiającą Europę Środkową i Wschodnią, na której ziemie ukraińskie oznaczono powszechną wówczas nazwą „*Russia*”.

W połowie XVI wieku Bazylea stała się jednym ze światowych centrów kartografii, co wiązało się z działalnością znanego niemieckiego geografa i kartografa Sebastiana Münstera. W drukarni Heinricha Petri wydał on *Geographiam Ptolemei* (cztery wydania w języku łacińskim) oraz ówczesny bestseller o tytule *Cosmographia* (ponad 30 wielojęzycznych wydań w latach 1544–1628). Istotną rolę w kształtowaniu *Imago Ucrainæ* odegrały dwie ze stu pięćdziesięciu drzeworytowych map S. Münstera, czyli mapy Europy oraz Europy Środkowej i Wschodniej. Ta ostatnia oparta była na zaginionej mapie Południowej Sarmacji Europejskiej (1528) autorstwa Bernarda Wapowskiego [7, s. 67].

Z uwagi na ten fakt, a także na historyczne realia XVI wieku, gdy po Unii Lubelskiej 1569 roku większość ziem ukraińskich weszła w skład Królestwa Polskiego, wyobrażenie o Ukrainie w europejskiej kartografii do połowy XVII wieku kształtowało się przez pryzmat kartografii polskiej. Dlatego od początku XVI wieku większość toponimów na terenie Ukrainy (z wyjątkiem nazw tatarskich, tureckich, rumuńskich i węgierskich) podawano na mapach w wersji spolszczonej. Trend ten w światowej i europejskiej kartografii został przełamany przez czeskiego uczonego Pavla Šafárika, który w swojej pracy kartograficznej *Slovanský zeměvid* z 1842 roku zapisał Lwów jako Lviv, Żytomierz jako Žytomyr, a Czernihów jako Černihiv.

Od drugiej połowy XVI i przez cały XVII wiek kartograficzny wizerunek Ukrainy w europejskiej kartografii tworzyły mapy flandryjskiej i holenderskiej szkoły kartograficznej. Okres ten, który przeszedł do historii jako „złoty wiek” niderlandzkiej kartografii dzięki pomyślnemu połączeniu artystycznego grawerowania miedzianych płyt do druku map z badaniami kartograficznymi, rozpoczął się w 1570 roku wydaniem w Antwerpii pierwszego we współczesnym rozumieniu atlasu Abrahama Orteliusza pt. *Theatrum Orbis Terrarum*. W latach 1570–1612 atlas ten doczekał się 31 reedycji w kilku językach, umieszczono w nim także adaptowaną przez autora mapę Polski polskiego kartografa Wacława Grodeckiego. Ponadto Abraham Orteliusz zasłynął jako twórca pierwszego atlasu historycznego, który zobaczył świat pod tytułem *Parergon* i zawierał jego pierwszą historyczną mapę ziem ukraińskich – *Pontus Euxinus*.

Kolejnym wybitnym kartografem XVI wieku i równocześnie przedstawicielem szkoły holenderskiej był Gerard Merkator – geograf i matematyk, kartograf oraz grawer. W 1578 roku w Kolonii opublikował reedycję mapy z *Geografii* Ptolemeusza jako odrębne wydanie faksymilowe, pozbawione nowszych uzupełnień „*tabula moderna*”. Jego praca uważana jest za arcydzieło kartograficzne pod kątem artystycznym oraz jedno z najpiękniejszych wydań pracy starożytnego geografa. Podczas tworzenia map Merkator stosował nowatorskie metody analizy źródeł geograficznych i kartograficznych, co w znacznym stopniu podnosiło naukową obiektywność jego dzieł. Ważnym osiągnięciem kartografa było również ostateczne uwolnienie kartografii od długotrwałego wpływu map Ptolemeusza, które aż do końca XVI wieku w istotny sposób hamowały jej rozwój. W 1595 roku Merkator umieścił na stronie tytułowej swojego atlasu postać tytana Atlasa (stąd nazwa „atlas”), trzymającego globus oraz napis „*Atlas Mundi*”.

„Złoty wiek” holenderskiej kartografii reprezentują także mapy ukraińskich terytoriów pierwszej połowy XVII wieku autorstwa amsterdamskich kartografów i wydawców Willema i Joana Blaeu, w tym ich reedycja mapy Wielkiego Księstwa Litewskiego, na której po raz pierwszy pojawia się nazwa „Ukraina”. Podpis ten stał się swego rodzaju europejskim „paszportem” naszego państwa. W 1635 roku wydawcy opublikowali pierwsze wydanie *Atlas Novus*, w którym zamieszczono przygotowane pod patronatem księcia Mikołaja Radziwiłła mapy Wielkiego Księstwa Litewskiego oraz dolnego biegu Dniepru. W ciągu XVII wieku wydawnictwo Blaeu wielokrotnie publikowało te mapy zarówno w wersji oryginalnej, jak i rozszerzonej, a także w postaci atlasów i map poszczególnych terytoriów.

Rewolucyjne zmiany w *Imago Ucrainæ* w europejskiej kartografii nastąpiły w połowie XVII wieku dzięki pracom francuskiego inżyniera wojskowego i kartografa Guillaume’a Le Vasseur de Beauplana. Ponad dwadzieścia jego oryginalnych map Ukrainy, jej poszczególnych regionów oraz planów twierdz i miast, a także bestseller książkowy *Description d’Vkraine* (pierwsze wydanie z 1651 r.) przyczyniły się do ostatecznego utrwalenia w drugiej połowie XVII wieku nazwy „Ukraina” jako określenia terytorialnego naszego państwa na mapach Europy i świata. Dodatkowo, transformacja kartograficznego wizerunku ziem ukraińskich od drugiej połowy XVII wieku niemal do końca XVIII wieku (przedstawianych w europejskiej kartografii jako „Ukraina – państwo/kraj/ziemia

Kozaków”) spowodowana została przez rewolucyjne wydarzenia związane z wojną narodowo-wyzwoleńczą ludu ukraińskiego w latach 1648–1657 oraz stworzeniem państwa ukraińskiego, tj. Hetmańszczyzny.

Mapy Guillaume’a Le Vassera de Beauplana powstały w oparciu o pomiary terenowe, z wykorzystaniem najnowocześniejszych osiągnięć ówczesnej kartografii [6], dlatego uznaje się je za najwyższe osiągnięcia polskiej kartografii wojskowej połowy XVII wieku. Do najważniejszych dzieł kartografa należą szczegółowa, ośmioarkuszowa *Delineatio specialis et accurata Ucrainæ* (1650) oraz *Delineatio generalis Camporum Desertorum vulgo Ukraina* (1648 r., przerobiona wersja z 1660 r.). Warto podkreślić, że obie mapy obejmowały terytorialnie obszar Ukrainy w granicach współczesnych.

Do dziś na świecie zachowało się niewiele oryginalnych prac kartograficznych Guillaume’a Le Vassera de Beauplana, a w Ukrainie znajdują się jedynie dwie jego mapy, z których jedną dysponuje Biblioteka [1, c. 22]. Istnieje jednak wiele kopii jego map Ukrainy i jej poszczególnych regionów, wydanych przez niderlandzkich wydawców map, takich jak Gerard Valk, Nicolaes Visscher, Pieter Schenk i inni. Dziedzictwo kartograficzne de Beauplana inspirowało wybitnych europejskich kartografów do tworzenia własnych map [11, s. 353] Ukrainy, Europy, Rzeczypospolitej, Moskewii i innych ziem – wśród nich można wymienić Nicolasa Sansona, Jacoba von Sandrart, Frederika de Wita, Johanna Baptista Homanna, Tobiasza Konrada Lottera, Krzysztofa Weigla i innych. Mapy te ukazywały się w połowie XVII–XVIII wieku w najważniejszych wówczas ośrodkach kartograficznych świata, takich jak Amsterdam, Paryż, Norymberga i Augsburg.

Mapy XVIII wieku wskazują na to, że pojęcie *Imago Ucrainæ* przetrwało, a ponadto zostało rozszerzone w odniesieniu do oznaczenia terytorium państwa kozackiego. Na ten okres przypada rozkwit niemieckiej kartografii, którą zajmowano się w dwóch głównych centrach – Norymberdze i Augsburgu. Przedstawiciele niemieckiej szkoły kartograficznej stworzyli popularne i rozpoznawalne nawet we współczesnej Ukrainie mapy. Autorami tych map byli Johann Baptist Homann (*Vkrania quæ et Terra Cosaccorum*) oraz Tobiasz Konrad Lotter (*Amplissima Ucraniæ regio*).

Likwidacja Hetmańszczyzny w 1764 roku oraz zniszczenie Siczy Zaporoskiej przez Imperium Rosyjskie w 1775 roku uruchomiły proces wymazywania *Imago Ucrainæ* z map i przekształcenia Ukrainy w rosyjską Małorosję czy też Noworosję. Na początku XIX wieku Ukraina była podzielona między dwa imperia: większa część jej terytoriów weszła w skład imperium rosyjskiego na skutek trzech rozbiorów Rzeczypospolitej (1772, 1793, 1795), aneksji południa Ukrainy w latach 1770–1810 (wojny rosyjsko-tureckie) oraz włączenia Chanatu Krymskiego w 1783 roku, podczas gdy pozostała część kraju znalazła się pod panowaniem władz austriackich w obrębie sztucznie utworzonego Królestwa Galicji i Lodomerii. W wyniku polityki obu imperiów *Imago Ucrainæ* zniknęło z dokumentów kartograficznych niemal na całe stulecie.

Niemniej jednak XIX wiek stał się też epoką narodowego odrodzenia ludu ukraińskiego i kształtowania się ukraińskiej świadomości narodowej. W tamtym stuleciu mapy odgrywały istotną rolę także w rozwoju europejskiego nacjonalizmu i imperializmu.

Nieposiadające własnego państwa narody Europy, podzielone między imperia, zyskały szansę na zachowanie i budowanie własnej tożsamości dzięki intensywnemu rozwojowi nauki – w tym etnologii, językoznawstwa, geografii, kartografii, socjologii, statystyki itp. – co przyczyniło się do powstania pierwszych map tematycznych. To właśnie mapy językowe i etniczne stały się jednym z narzędzi, dzięki którym Ukraińcy mogli manifestować swoje istnienie, obecność własnego odrębnego narodu, a później też nacji w Europie. Pierwsza mapa etniczna, wyodrębniająca Ukraińców – choć określonych mianem Małorosów – jako samodzielny naród słowiański, została stworzona w 1842 roku w Pradze przez Pavla Šafárika. Od tego czasu Ukraińcy byli zaznaczani oddzielnie od Rosjan na większości etnicznych map Europy [4, c. 238]. Mapa Šafárika stała się podstawą pierwszej ukraińskiej mapy etnicznej Mychajła Kossaka (1861 r.) Dziesięć lat później stworzona została mapa lingwistyczna języka ukraińskiego autorstwa Kostia Mychalczuka i Pawła Czubyńskiego (1871 r.).

Na tle kształtowania się współczesnej nacji ukraińskiej pod koniec XIX wieku doszło do powstania solidnych map etnicznych ludu ukraińskiego autorstwa Myrona Kymakowycza, Hryhorija Wełyczki i innych. „Mapa etnograficzna ludu ukraińsko-ruskiego” H. Wełyczki – pierwszego ukraińskiego doktora geografii i członka Towarzystwa Naukowego im. Szewczenki – wyznaczyła początkowy etap rozwoju ukraińskiej kartografii narodowej [5, c. 110], ściśle powiązany z intensyfikacją naukowej działalności Towarzystwa w okresie przewodnictwa Mychajła Hruszewskiego.

Istotne znaczenie dla przywrócenia Imago Ucrainæ i jego upowszechnienia w kartografii miały mapy Ukrainy opracowane w przededniu i w czasie I wojny światowej. Wtedy właśnie dokumenty kartograficzne stały się jednym z najskuteczniejszych narzędzi propagowania idei ukraińskiej państwowości w światowej przestrzeni komunikacyjnej. Mapy te były publikowane przez czołowe europejskie wydawnictwa kartograficzne, takie jak Carl Flemming & C.T. Wiskott, G. Freytag & Berndt, Kummerly & Frey, Imprimerie Dufrénoy itp. Szczególną rolę odegrały wśród nich prace kartograficzne Stepana Rudnyckiego. Mapy jego autorstwa dokumentowały proces kształtowania państwa w okresie ukraińskiej rewolucji 1917–1921, na których Ukraina została przedstawiona w międzynarodowo uznanych granicach państwowych. W konsekwencji represji i zakazów ze strony władz rosyjskich, a później sowieckich, oraz tragicznych następstw dwóch wojen światowych, przetrwało do dziś zaledwie kilka egzemplarzy tych map w Ukrainie i na świecie – jeden z nich znajduje się również w zbiorach kartograficznych Biblioteki.

Po klęsce ukraińskiej rewolucji i utworzeniu radzieckiej Ukrainy ośrodkami kartografii stały się Charków i Lwów. Do Charkowa, zachęcony sukcesem polityki ukrainizacji w USRR, przeniósł się założyciel Instytutu Naukowo-Badawczego Geografii i Kartografii przy Wszechukraińskiej Akademii Nauk Stepan Rudnycki. Kartograficzne publikacje USRR, w tym też autorstwa Rudnyckiego, przedstawiają kartograficzny obraz radzieckiej Ukrainy w latach 20. i 30. XX wieku. Równocześnie wznowienie w okresie międzywojennym działalności Towarzystwa Naukowego im. Szewczenki we Lwowie oraz utworzenie w jego strukturze w 1929 roku Komisji Geograficznej wyprowadziły krajową kartografię na jakościowo wyższy poziom. Stało się to możliwe dzięki dorobkowi

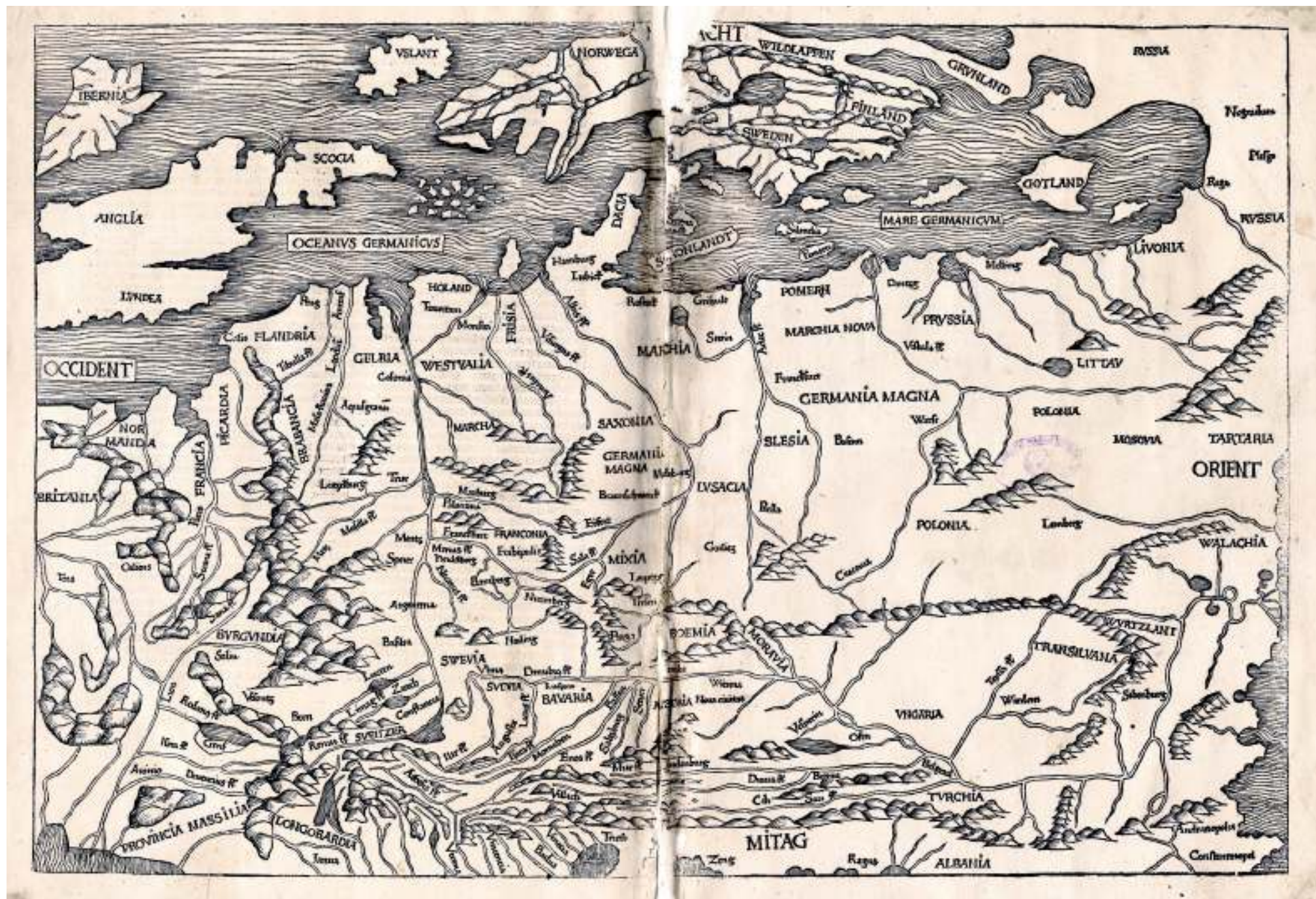
naukowemu geografów i kartografów Wołodymyra Kubijowycza i Mykoły Kułyckiego, którego zwieńczeniem było monumentalne dzieło Atlas Ukrainy i krajów ościennych (Lwów, 1937).

Transformacja terytorium Ukrainy w granicach ZSRR w okresie II wojny światowej oraz w drugiej połowie XX wieku została udokumentowana na mapach Ukrainy publikowanych przez wydawnictwa radzieckie, jak i diasporowe. Radziecka propaganda wykorzystywała kartograficzny obraz radzieckiej Ukrainy w latach wojny w celu usprawiedliwienia okupacji Ukrainy Zachodniej oraz konsolidacji Ukraińców w walce z nazistami, w okresie odwilży zaś dla podkreślenia „odwiecznej” jedności Ukrainy i Rosji, natomiast w czasach zastoju służyły one jako symbol przyjaźni piętnastu republik „siostrzanych”. Jednocześnie w światowej i europejskiej kartografii *Imago Ucrainæ* ponownie, jak w XIX wieku, znikało z map: terytorium radzieckiej Ukrainy nie było wyróżniane, a nazwy ukraińskich toponimów zapisywano w rosyjskiej transkrypcji. Przeciwwagę stanowiły mapy wydawane przez ukraińską diasporę w Argentynie, Kanadzie, Niemczech, Stanach Zjednoczonych i innych krajach, które nie pozwoliły na zniknięcie obrazu Ukrainy.

Ostatecznie ukształtowany kartograficzny obraz Ukrainy został przedstawiony na jednej z pierwszych ukraińskich map wydanych po ogłoszeniu niepodległości. Była to publikacja kijowskiego wydawnictwa „Mapa” (1992), na której zaznaczone zostały granice państwa ukraińskiego, zatwierdzone w 1991 roku.

Taras Ohorodnyk

КАРТИ
MAPS
МАРҮ

Україна на картах-першодруках XV – першої половини XVI ст.
Ukraine on the Early Printed Maps of the 15th – First Half of the 16th c.
Ukraina na pierwszych drukowanych mapach XV – pierwszej połowy XVI wieku

1

[**Карта Центральної та Східної Європи** / H. Münzer ; N. Cusanus]. – [1:4 000 000, 1 см = 40 км]. – [Nürnberg : Antonius Koberger, 1493]. – 1 к. : одноколір., дереворит ; 47 × 64 см.

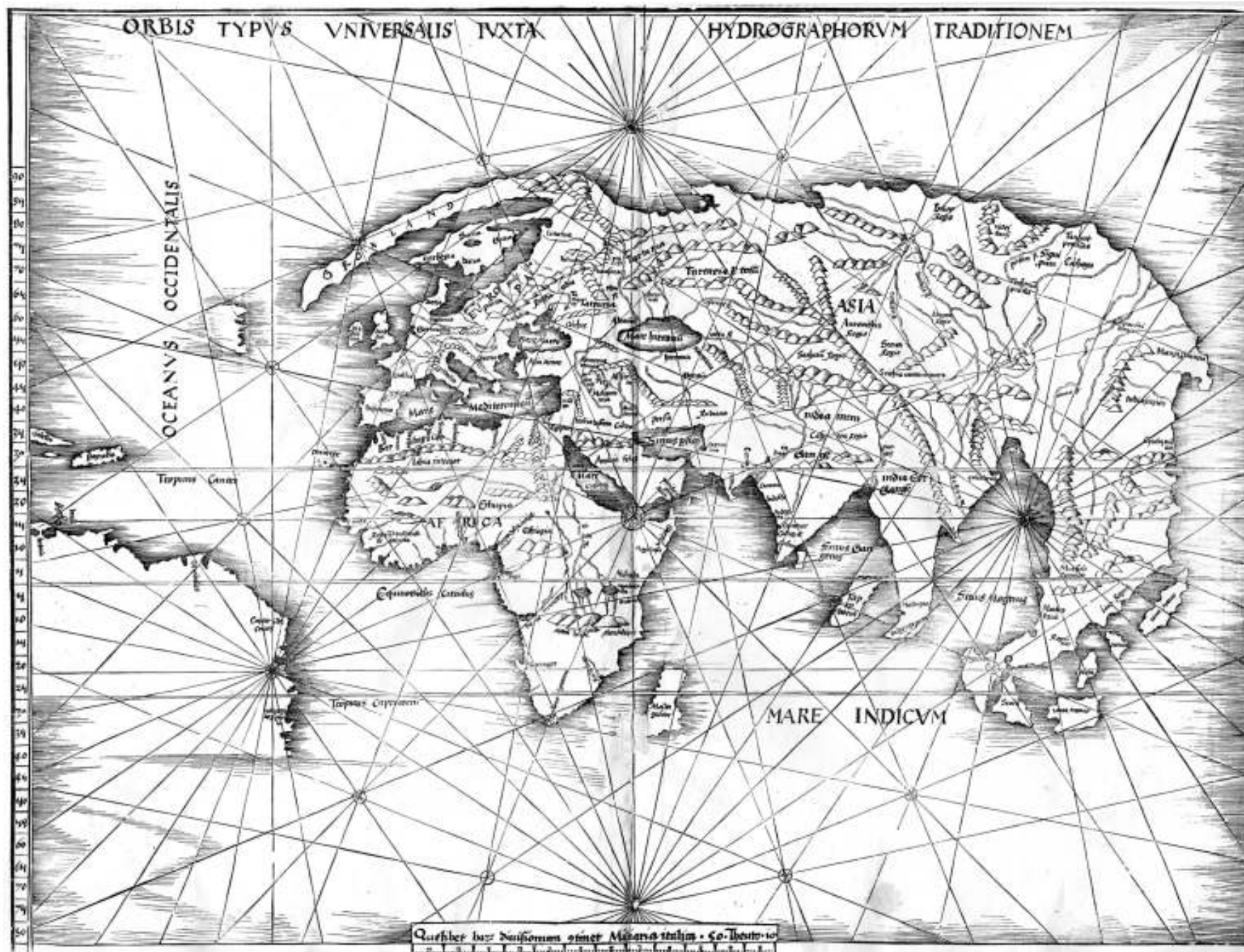
З: Schedel Hartmann. Liber chronicarum. – Nurembergæ [Nürnberg] : Antonius Koberger, 12 VII 1493.

Карта Центральної та Східної Європи

Map of Central and Eastern Europe

Mapa Europy Środkowej i Wschodniej

Найдавніша друкована карта-інкунабула в картографічному фонді ЛННБ України ім. В. Стефаника, на якій зображено територію України. Вміщена у вишукано ілюстрованій книзі XV ст. «Liber chronicarum» («Нюрнберзька хроніка», 1493) німецького гуманіста Шеделя Гартмана (1440–1514). Карту, що є спрощеним варіантом втраченої мапи Центральної та Східної Європи відомого німецького гуманіста епохи Відродження Миколи Кузанського (1401–1464), створив німецький учений, лікар Єронім Мюнцер (1437/1447?–1508). Із українських топонімів на карту нанесено тільки найбільше тогочасне місто Львів (Lemberg).

Orbis typvs vniversalis iuxta hydrographorvm traditionem / [M. Waldseemüller]. – Без масштабу. – [Strassburg : Ioannis Schotti, 1513]. – 1 к. : одноколір., дереворит ; 45 × 60 см.

З: Claudii Ptolemei viri Alexandrini [...] Geographiæ opus [...]. – Argentinæ [Strassburg] : Ioannis Schotti, 12 III – [post 15 III] 1513.

Карта світу за вченням гідрографів
Map of the World According to the Tradition of the Hydrographers
Mapa świata według tradycji hydrografów

Одна із найвідоміших карт ученого-географа, картографа Мартіна Вальдземюллера (1470/1475?–1520) із його страсбурзького видання «Географії» Птолемея (1513), на якій світ постав у нових контурах після відкриття Америки. Нанесено систему ліній румбів, як на морських навігаційних картах. Зображено результати недавніх португальських географічних відкриттів: нові обриси Південної Америки та Африки свідчать про використання планісфери Кантіно (1502) – копії таємно вивезеної (за чималий хабар) до Італії секретної португальської карти «Падран-Реал». Не зафіксовано назву «Америка», хоча М. Вальдземюллер – автор топоніму нововідкритого материка – розмістив її на своїй карті світу 1507 р. Італійська назва Чорного моря «Mare Maior», наближена до реальності берегова лінія Чорного та Азовського морів, окреслення Кримського півострова свідчать про те, що автор використав для картографування українських земель генуезькі карти-портолани.

TABVLA MODERNA SARMATIE EVR SIVE HVNGARIE POLNIE RVSSIE PRSSIE ET VALCHIE

Tabvla moderna Sarmatie. Evr. sive Hvngarie Polonie Rvssie Prvssie et Vvalachie / [M. Waldseemüller]. – [1:3 600 000, 1 см = 36 км]. – [Strassburg : Ioannis Schotti, 1513]. – 1 к. : однокопір., дереворит ; 45 × 60 см.

3: Claudii Ptolemei viri Alexandrini [...] Geographiæ opus [...]. – Argentinæ [Strassburg] : Ioannis Schotti, 12 III – [post 15 III] 1513.

Сучасна карта Європейської Сарматії або Угорщини, Польщі, Русі, Пруссії та Волощини

Modern Map of European Sarmatia, or Hungary, Poland, Rus', Prussia and Wallachia

Współczesna mapa Europejskiej Sarmacji, czyli Węgier, Polski, Rusi, Prus i Wołoszczyzny

Карта М. Вальдземюллера з його страсбурзького видання «Географії» Птолемея (1513). При її укладанні автор використав «Айхштетську карту» Миколи Кузанського (1491), карту Марко Беневентано (1465–1522,) створену у співпраці з фундатором польської картографії Бернардом Ваповським (1475–1535) для римського видання «Географії» Птолемея (1507) (широка мережа географічних об'єктів із правильними польськими назвами) та генуезькі карти-портолани Чорного моря (італійські назви топонімів Півдня України). Одна з перших друкованих карт, у назві якої фігурує тодішнє позначення українських земель «Русь» («Russia»). Ця назва двічі позначена на території Західної України як спадщина Галицько-Волинської держави (Королівства Руського). Б. Ваповський – шляхтич із Руського воєводства – увіковічнив на картах невеликі родинні села Вапівці біля Перемишля та Радохинці (нині – Львівська обл.). Уперше використано назву «Херсонеська Таврія» або «Мала Татарія» для позначення Кримського ханства.

E V R O P A P R I M A N O V A T A B V L A

Evropa prima nova tabvla / [S. Münster]. – Без масштабу. – [Basel : apvd Henricvm Petrvм, 1540]. – 1 к. : одноколір., дереворит ; 31 × 40 см.

3: Geographia vniversalis, vetvs et nova, complectens Clavdii Ptolemaei Alexandrini... / opera Sebastiani Mvnsteri]. – Basileae [Basel] : apvd Henricvm Petrvм, M. D. XL.

Нова перша карта Європи

New First Map of Europe

Pierwsza nowa mapa Europy

Перша з опублікованих у Базелі (Швейцарія) окремих карт чотирьох континентів із першого латинського видання «Географії» Птолемея (1540) німецького гуманіста, вченого-космографа, картографа Себастьяна Мюнстера (1488–1552). Створена ним на основі втраченої першої великоформатної карти Європи 1511 р. та її перевидання 1520 р. (збереглася в єдиному примірнику) М. Вальдземюллера. Від цих карт запозичує орієнтування на південь, яке було властиве для німецької картографії XV–XVI ст. Для зображення Центральної і Східної Європи (зокрема українських земель) використовували втрачені карти Б. Ваповського, видані у Кракові у 1526–1528 рр. Українські землі позначено назвами «Russia», «Podolia» і вперше на карті – «Volhinia» (Волинь) та детальніше зображено на наступній мапі.

Landtafel des Vngerlands/Polands/Rüssen/Litaw/Walachei vnd Bulgarei.

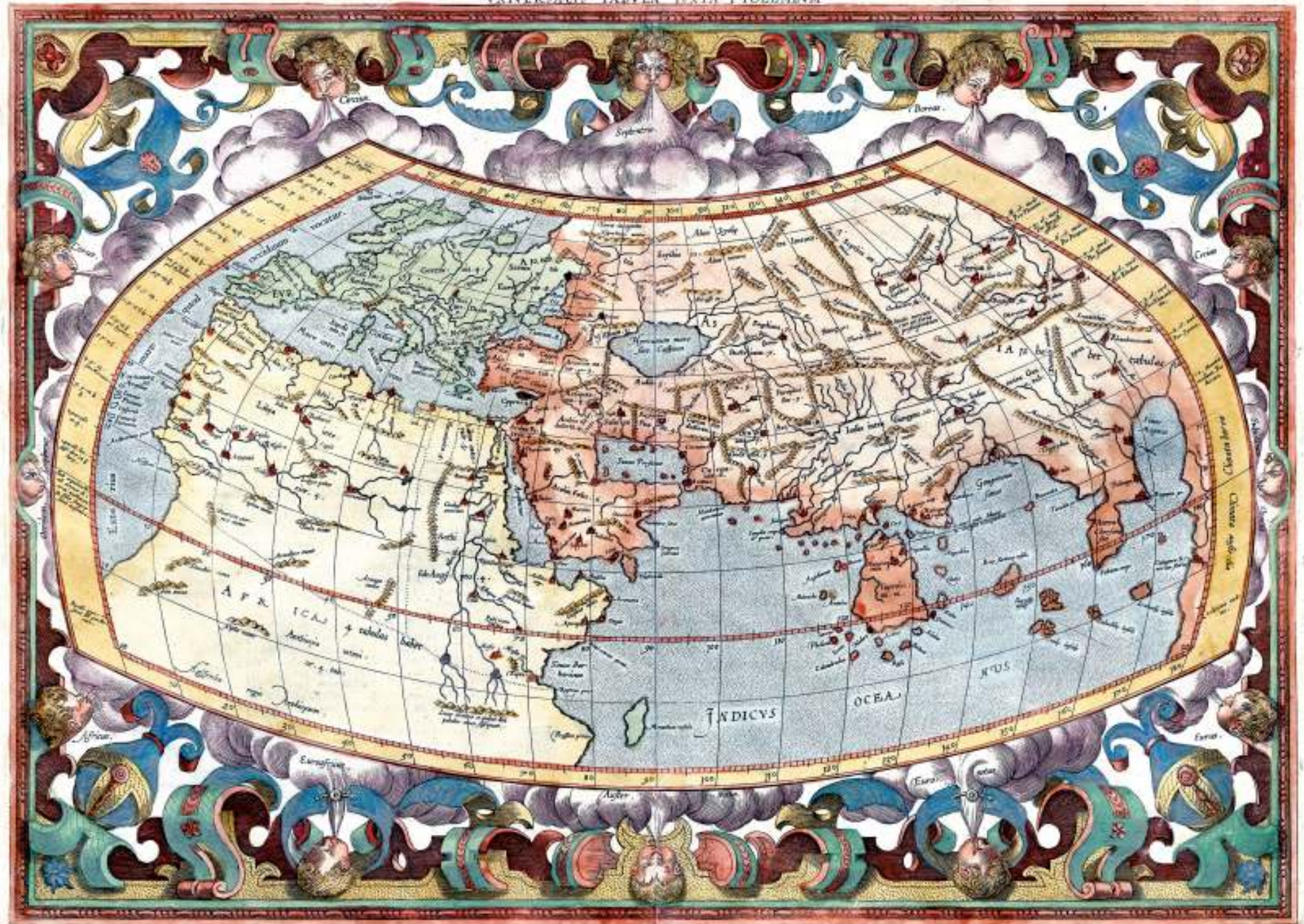

Landtafel des Ungerlands, Polands, Rüssen, Littaw, Walachei und Bulgarei / [S. Münster]. – [1:4 800 000, 1 см = 48 км]. – [Basel : Petri, 1550?]. – 1 к. : багатоколір. ; дереворит ; 30 × 37,5 см.

3: Cosmographie oder beschreibung aller länder, herrschafften, fürnemsten stetten, geschichte[n], gebreüchen, hantierungen etc... / durch Sebastianu[m] Munsteru[m]. – Basel : Petri, M. D. L.

Карта Угорщини, Польщі, Литви, Русі, Волощини та Болгарії
 Map of Hungary, Poland, Lithuania, Rus', Wallachia and Bulgaria
 Mapa Węgier, Polski, Litwy, Rusi, Wołoszczyzny i Bułgarii

Карта з німецькомовного бестселера С. Мюнстера «Космографія». Уперше опублікована в його «Географії» Птолемея (1540), а 1544–1628 рр. її публікували зі змінами у «Космографії». Відома також у латинському варіанті «Polonia et Hungaria XV (XX) nova tabula». В основі карти – зменшена у розмірі втрачена мапа Південної Європейської Сарматії (1528?) Б. Вавовського. Зображено більшу територію сучасної України та позначено назвами «Russia», «Pokutze» (вперше – Покуття), «Podolia», «Volhinia», «Codimia» (територія Брацлавщини), «Bessarabia», «Tarataria minor», «Tartaria Pręscopieñ». На північному сході на південь від Москви (Moschia) зображено невелику територію під назвою «Moscovia». Детально показано мережу населених пунктів і гідрографічну сітку тогочасної України.

Україна на картах Г. Меркатора та А. Ортелія другої половини XVI ст.
Ukraine on the Maps of G. Mercator and A. Ortelius, Second Half of the 16th c.
Ukraina na mapach Gerarda Merkatora i Abrahama Orteliusza drugiej połowy XVI wieku

6

Vniversalis tabvla ivxta Ptolemevm / [Cl. Ptolemaei, G. Mercator]. – [1:45 000 000, 1 см = 450 км]. – [Köln : G. Kempen, 1584]. – 1 к. : багатоколір. ; мідерит ; 39 × 52 см.

3: Cl. Ptolemaei Alexandrini, Geographiae Libri Octo... / per Gerardvm Mercatorem. – Coloniae Agrippinae [Köln] : typis Godefridi Kempensis, M. D. LXXXIV.

Карта світу за Птолемеєм

Ptolemy's World Map

Mapa świata według Ptolemeusza

Карта з картографічного шедевр у XVI ст., вишуканого видання «Географії» Птолемея (Кельн, 1584) фламандського вченого-географа, картографа та гравера Герарда Меркатора (1512–1594). Для цього видання Г. Меркатор створив власні версії карт Птолемея. Досконале використання найновіших технік гравіювання на мідній пластині, його інновації у застосуванні курсивних шрифтів сприяли якісній деталізації інформації на картах. «Географія» Г. Меркатора перевершила видання попередників особливою якістю графічного виконання, а також технікою розфарбовування карт. На карті світу зображено три континенти – Європа, Азія та Африка, що відображає узагальнені Птолемеєм у II ст. н. е. античні уявлення про Ойкумену. Українські землі зображено в контексті Європейської Сарматії та деталізовано на наступній карті.

Evr. VIII tab. / [Cl. Ptolemaei, G. Mercator]. – [Без масштабу]. – [Köln : G. Kempen, 1584]. – 1 к. : багатоколір. ; мідерит ; 39 × 52 см.

3: Cl. Ptolemaei Alexandrini, Geographiae Libri Octo... / per Gerardvm Mercatorem. – Coloniae Agrippinae [Köln] : typis Godefridi Kempensis, M. D. LXXXIV.

Восьма карта Європи
Eighth Map of Europe
Ósma mapa Europy

Карта з кельнського видання «Географії» Птолемея Г. Меркатора (1584) присвячена Європейській Сарматії, яка охоплює Центральну та Східну Європу, зокрема всю територію сучасної України. При створенні власних версій регіональних карт Птолемея Г. Меркатор відмовився від трапецієподібної проєкції попередників, використавши рівнокутну проєкцію. Карта фіксує станом на II ст. н. е. мережу грецьких поселень на території українського Причорномор'я та Приазов'я, підпорядкованих Римській імперії і Боспорському царству, а в українських степах – розселення сарматських племен.

Ποντος Ευξεινος = Pontus Euxinus. Aequor Iasonio pulsatum remige primum / ex conatibus geographicis Abrahami Ortelij ; cum Priuilegio Imp. Reg. et Belgico, ad decennium. 1590. – [1:3 750 000, 1 см = 37,5 км]. – [Antwerpen : ex officina Plantiniana; apud Ioannem Moretum, 1601]. – 1 к. : багатоколір. ; мідерит ; 49 × 58 см.

З: Parergon, sive Veteris geographiæ aliquot tabulae / [Abrahami Ortelii] . – Antverpiæ [Antwerpen] : ex officina Plantiniana ; apud Ioannem Moretum, 1601.

Понт Евксинський

Pontus Euxinus

Morze Czarne

Карта Чорного моря фламандського картографа Абрагама Ортелія (1527–1598) – перша історична карта українських земель із першого історичного атласу «Parergon» («Парергон»). Її створив А. Ортелій у 1590 р. на основі праць античних істориків, географів і картографів (Геродота, Страбона, Птолемея та ін.), а також візантійських джерел. Присвячена вона героям давньогрецького міфу про аргонавтів – першому плаванню Ясона та його команди через Чорне море до Колхіди за золотим руном. Українські землі представлено на карті як Скіфія або Європейська Сарматія, Кримський півострів – як Таврія і Скіфія Херсонеська. Карта міститься в антверпенському виданні «Парергону» 1601 р. як додаток до magnum opus А. Ортелія «Theatrum Orbis Terrarum».

Typvs Orbis Terrarvm / Ab. Ortelius describ. cum priuilegio decennali, 1587. – [1:80 000 000, 1 см = 800 км]. – [Antwerpen : ex officina Plantiniana ; apud Ioannem Moretum, 1601] . – 1 к. : багатоколір. ; мідерит ; 48 × 55 см.

З: Theatrvм Orbis Terrarvm / Abrahami Orтели. – Antverpiae [Antwerpen] : ex officina Plantiniana ; apud Ioannem Moretum, 1601.

Карта світу

World Map

Mapa świata

Одна з найвідоміших карт світу зі знаменитого атласу А. Ортелія «Theatrum Orbis Terrarum». Створена у 1587 р. як третій, останній, варіант карти світу від часу першої публікації 1570 р. Ян Моретус (1543–1610) подав її у латинському виданні «Theatrum Orbis Terrarum» 1601 р. в антверпенській друкарні Плантена. Карта виконана в овальній проєкції А. Ортелія, обрамлена вишуканою рамкою, оточена на кутах медальйонами з цитатами Марка Цицерона та Луція Сенеки. Створена на основі великоформатної карти світу Г. Меркатора (1569 р., збереглася у трьох примірниках). Карта ілюструє уявлення європейців про світ у другій половині XVI ст., в якому ще залишалися невідомими Австралія та Антарктида, проте контури інших материків наближалися до реальних. Українські землі позначено як «Russia», а з українських топонімів нанесено Вишгород.

Evropae / [A. Ortelius]. – [1:15 000 000, 1 см = 150 км]. – [Antwerpen : apud Christophorum Plantinum, 1584]. – 1 к. : бара-токолір. ; мідерит ; 43 × 55 см.

3: Theatrum Orbis Terrarum / Abrahamvs Ortelivs. – Antverpiæ [Antwerpen] : apud Christophorum Plantinum, 1584.

Європа

Europe

Europa

Вперше надрукована 1570 р. в атласі А. Ортелія «Theatrum Orbis Terrarum». Друга редакція цієї карти була здійснена 1584 р. і того ж року вперше опублікована у латинському перевиданні атласу А. Ортелія. Карта створена на основі мапи Європи (1554) Г. Меркатора із залученням регіональних карт інших авторів. На ній подано новий картографічний образ Європи, позбавлений впливу Птолемея та наближений до реальних контурів континенту, а також розширено його межі далі на схід до Уральських гір. Imago Ucrainæ набуває тут реалістичних обрисів, особливо узбережжя Чорного (Mare Magiore) та Азовського морів (Mare delle Zabache).

Poloniae finitimarumque locorum descriptio / auctore Wenceslao Godreccio, polono ; [A. Ortelius]. – [1:2 500 000, 1 см = 25 км]. – [Antwerpen : apud Christophorum Plantinum, 1584]. – 1 к. : багатоколір. ; мідерит ; 43 × 55 см.

3: Theatrum Orbis Terrarum / Abrahamus Ortelius. – Antverpiæ [Antwerpen] : apud Christophorum Plantinum, 1584.

Карта Польщі з суміжними краями
Map of Poland with the Neighbouring Lands
Mapa Polski z terenami przyległymi

Вперше видана 1570 р. в атласі А. Ортелія «Theatrum Orbis Terrarum», є адаптацією (зменшена, змінений масштаб) карти Вацлава Гродецького (1535?–1591), створеної 1558 р. та вперше опублікованої 1562 р. у Базелі. Мідну пластину, з якої друкували цю карту для атласу А. Ортелія, гравіював відомий фламандський гравер і картограф Франц Гогенберг (1535–1590). Примірник цієї карти вміщено в латинському перевиданні «Theatrum Orbis Terrarum» 1584 р. Карта охоплює територію України до лівого берега Дніпра. У порівнянні з попередніми картами повністю позбавлена птоlemeївських за- гадкових топонімів, містить позначення меж Русі, Волині, Поділля.

Україна на картах першої половини XVII ст.
Ukraine on the Maps First Half of the 17th c.
Ukraina na mapach pierwszej połowy XVII wieku

12

Magni Ducatus Lithvaniae, caeterarumque regionum illi adiacentium exacta descriptio / Ill[u]ss[triss]i mi ac Excell[enti] ss[i] mi Pri[n]cipis et D[omi]ni D. Nicolai Christophori Radziwil [...] opera cura et impensis facta ac in lucem edita ; [T. Makowski] ; sculptum apud Gerardum Hesselus. – [1:1 300 000, 1 см = 13 км]. – Amstelodami [Amsterdam] : excudebat Guilhelmus Janßonius, [1649]. – 1 к. : однокопір., мідерит ; 77 × 75 см.

Белике князівство Литовське ...

The Grand Duchy of Lithuania ...

Wielkie Księstwo Litewskie ...

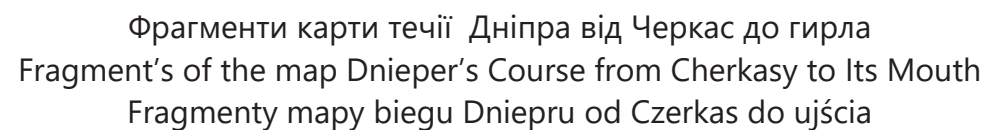
Перше видання побачило світ 1613 р. в Амстердамі у видавництві Віллема Блау (1571–1638). Її створювали під патронатом литовського князя Миколая Радзивіла (1549–1616) (через що отримала іншу назву «Радзивілівська карта»), а також українського князя Василя-Костянтина Острозького (1526–1608). Рукописний варіант цієї карти створив Томаш Маковський (1575?–1630), вигравіював на мідній пластині нідерландський гравець і картограф XVII ст. Гессель Геррітц (1581?–1632). Детально та наближено до реальності зображено територію Великого князівства Литовського у кордонах до Люблінської унії 1569 р. (сучасні Литву, Білорусь та більшу частину Правобережної України), яка до того часу була спотворена на європейських картах під впливом птолемейських мап і відсутності достовірних даних. Її вважають одним із найвидатніших картографічних творів, шедевром XVII ст. Для України карта має особливе значення, оскільки на ній уперше нанесено топонім «Україна» – Volynia Vltirior quæ tum Vkraina tum Nis ab aliis vocitatur («Далека Волинь, яку інакше називають і Україною, і Низом»). Примірник карти є перевиданням Йоана Блау (1596–1673) у Амстердамі 1649 р. в атласі «Novus Atlas».

12a

Фрагмент карти «Magni Dvcatvs Lithvaniae» («Велике князівство Литовське»).

Fragment of the map Magni Dvcatvs Lithvaniae (The Grand Duchy of Lithuania).

Fragment mapy Magni Dvcatvs Lithvaniae (Wielkie Księstwo Litewskie).

Scala miliarium ad hunc tractum Borysthenis pertinens.

[Карта течії Дніпра від Черкас до гирла / T. Makowski, W. Blaeu ; sculptum apud G. Hesselus]. – [1:530 000, 1 см = 5,3 км]. – [Amsterdam : Joannes and Cornelis Blaeu, 1641]. – 1 к. : багатоколір. ; мідерит ; 82 × 50,5 см.

3: Novus Atlas, Das ist Weltbeschreibung / Willem Blaeu, Joannes Blaeu . Amsterdam : Joannes and Cornelis Blaeu, 1641.

Карта течії Дніпра від Черкас до гирла
Map of the Dnieper's Course from Cherkasy to Its Mouth
Mapa biegu Dniepru od Czerkas do ujścia

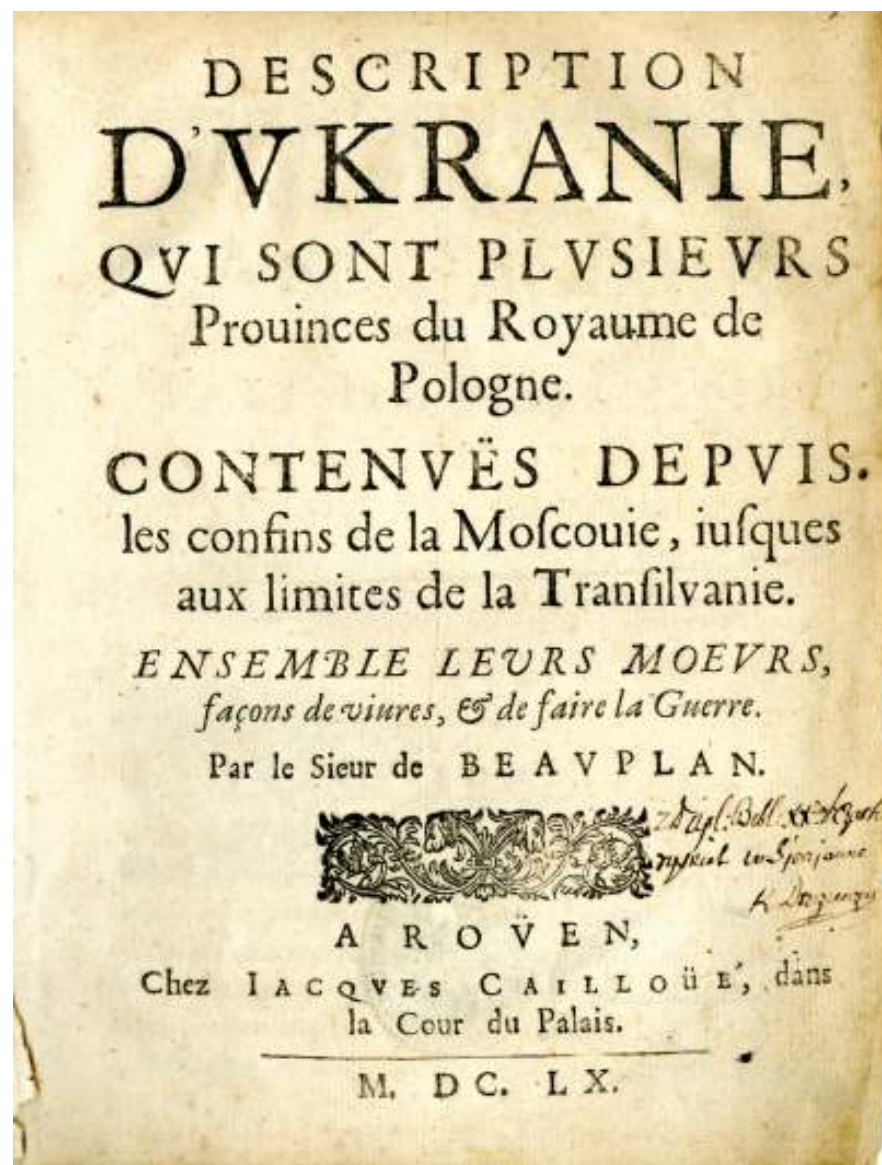
Рукописний варіант був створений, можливо, 1594 р. на замовлення В.-К. Острозького під час місії посла імператора Священної Римської імперії Еріха Лясоти (1550?–1616) до запорізьких козаків. Згодом її перемалював Т. Маковський та передав в Амстердамі для гравіювання Г. Геррітцу. Вперше надрукована 1613 р. в Амстердамі разом із «Радзивілівською картою». 1631 р. В. Блау вперше видав її як окрему карту в атласі «Appendix Theatri A. Ortelii et Atlantis G. Mercatoris». У 1635–1649 рр. її вміщено в майже 20 перевиданнях атласу «Theatrum Orbis Terrarum, sive Atlas Novus» фірми Блау (німецькою, нідерландською, французькою, латинською мовами), а також в їхньому виданні «Atlas Major» (1667). Карта є першим детальним картографічним зображенням нижньої течії Дніпра. На ній вміщено коментарі латинською мовою про козаків та пороги Дніпра, а також короткі пояснення до топонімів вздовж Дніпра. Примірник карти з німецькомовного перевидання «Novus Atlas» 1641 р.

Tavrica Chersonesvs, nostra ætate Przecopsca, et Gazara dicitur / [G. Mercator, W. Blaeu]. – [1:3 100 000, 1 см = 31 км].
 – [Amsterdam : Joannes and Cornelis Blaeu, 1641]. – 1 к. : багатоколір. ; мідерит ; 51 × 59,5 см.
 З: Novus Atlas, Das ist Weltbeschreibung / Willem Blaeu, Joannes Blaeu . Amsterdam : Joannes and Cornelis Blaeu, 1641.

Херсонеська Таврія, тепер називають Перекопська та Газарія
 Tauric Chersonese, Known in Our Time as Perekop and Gazaria
 Chersonex Taurydzki, współcześnie zwana Przekopską i Gazaria

Вперше була видана в 1595 р. в атласі Г. Меркатора «Atlas sive Cosmographicae». Перероблена та доповнена у видавництві В. Блау на основі «Радзивилівської карти» (західна частина), карти Дніпра – виправлено течію ріки, а також розширено на схід. Уперше опублікована фірмою Блау 1635 р. в «Atlas Novus», її перевидавали до 1665 р. Зображено східну частину Правобережної, Лівобережну та Південну Україну. Під назвою «Crimea sev Tartaria Przecopensis» позначено Кримське ханство, а «Tavrica Chersonesvs» – Кримський півострів, розділений між Кримським ханством (північна частина) та Кафинським еялетом (південна частина) Османської імперії. Представлена карта із німецькомовного перевидання «Novus Atlas» 1641 р.

15a

Титульна сторінка книги Г. Боплана «Опис України»
Title page for G. Beauplan's book Description of Ukraine
Strona tytułowa książki G. Beauplana Opis Ukrainy

Україна на картах Ґ. Боплана та його послідовників другої половини XVII ст.
Ukraine on the Maps by G. Beauplan and His Followers, Second Half of the 17th c.
Ukraina na mapach Guillaume'a Beauplana i jego następców drugiej połowy XVII wieku

15

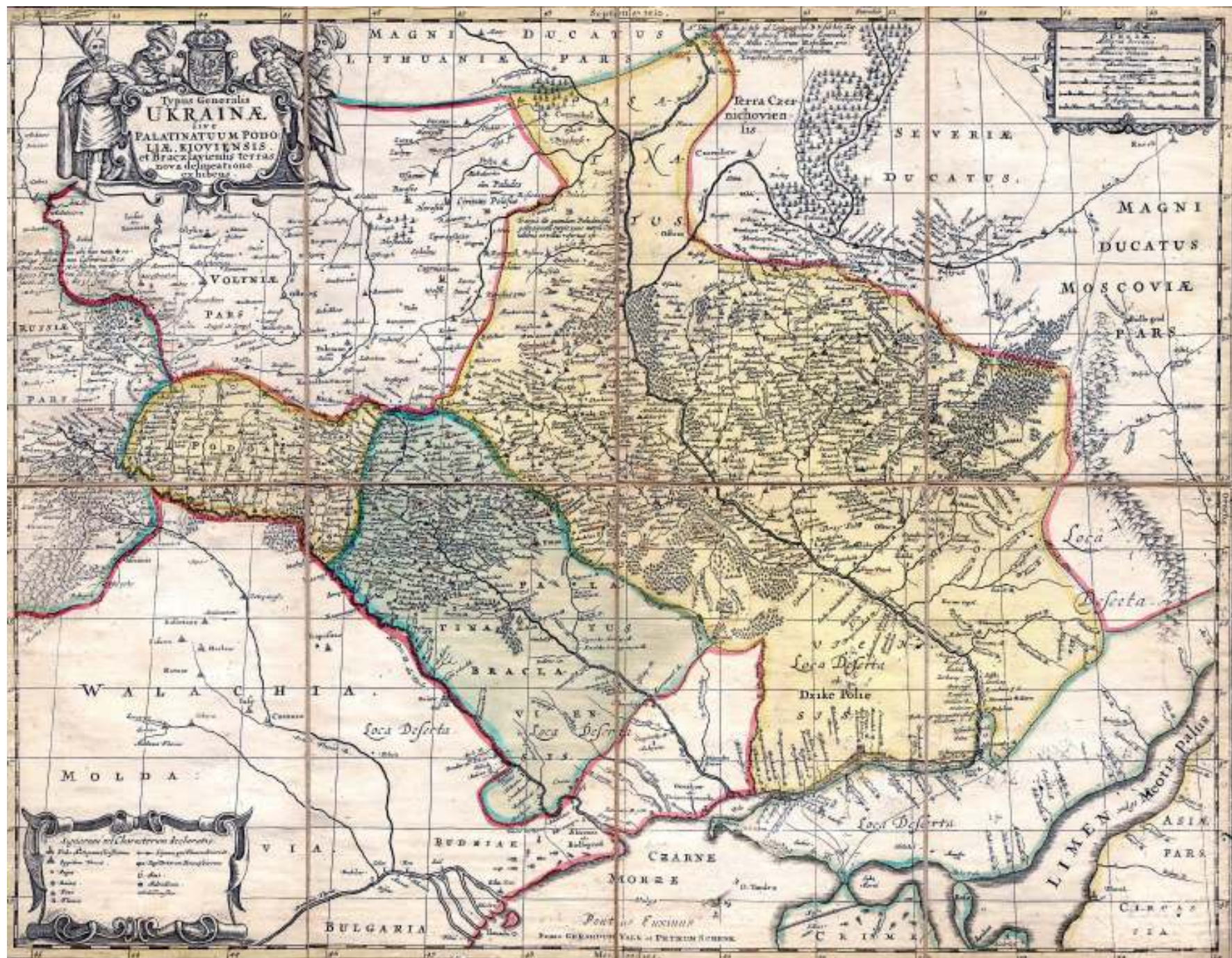
Carte d'Ukraine contenant plusieurs provinces comprises entre les confins de Moscouie et les limites de Transilvanie
/ dressez par G.L.V. sieur de Beauplan [ingénieur et capitaine de l'artillerie du sérénissime Roy de Pologne. – [1:1 800 000, 1 cm = 18 km]. – Rouen : chez Jacques Cailloué, [1660]. – 1 к. : одноколір., мідерит ; 53 (44+9) × 55 см.

3: Description d'Ukraine, qui sont plvsievs provinces du Royaume de Pologne. Contenvës depvis les confins de la Moscouie, iusques aux limites de la Transilvanie / par le Sieur de Beauplan. – A Rovën : chez Jacques Caillouë, dans la Cour du Palais, M. DC. LX.

Карта України, яка містить кілька провінцій між кордонами Московії і Трансильванії
Map of Ukraine Containing Several Provinces between the Borders of Muscovy and Transylvania
Mapa Ukrainy obejmująca kilka prowincji między granicami Moskowii a Transylwanii

Карту створив французький військовий інженер і картограф Ґійом Левассер де Боплан (1600?–1673) на основі його «Генеральної карти України» («Delineatio generalis Camporum Desertorum vulgo Ukraina», Гданськ, 1648). Видана у Руані (Франція) 1660 р. та вміщена в європейському бестселері другої половини XVII ст. Ґ. Боплана «Опис України» (1660). Руанська версія дещо поступається гданській за рівнем виконання та інформаційним наповненням. Крім зміни назви та перекладу легенди карти з латини на французьку, на карті 1660 р. неістотно зменшено кількість географічних об'єктів, змінено також написання деяких топонімів, наприклад, Кюов, Кііов (Київ) на Кіюу. Територіально вона охоплює всю територію України. Карти Ґ. Боплана мали революційне значення для Imago Ucrainæ – Україна вперше постала на карті Європи як окремий географічний і політичний об'єкт, до кінця XVIII ст. вони визначали картографічний образ України в європейській картографії. Ця карта є єдиною в Україні. Загалом, карти Ґ. Боплана збереглися в незначній кількості та є картографічними унікалами.

Typus Generalis Ukrainæ sive Palatinatum Podoliæ, Kioviensis et Braczlaviensis terras nova delineatione exhibens
 / [G. Beauplan, J. Janssonius]. – [1:1 800 000, 1 см = 18 км]. – [Amsterdam] : G. Valk, P. Schenk, [post 1686]. – 1 к. : багатоколір. ; мідерит ; 42 × 53 см.

Генеральна карта України або Подільське, Київське та Брацлавське воєводства ...

General Map of Ukraine or the Voivodeships of Podillia, Kyiv, and Bratslav ...

Mapa generalna Ukrainy, czyli województw podolskiego, kijowskiego i bractawskiego ...

Третя версія «Генеральної карти України» (1651 р.) Г. Боплана нідерландських картовидавців Герарда Валька (1652–1726) та Петера Шенка (1660–1711). Уперше карту Боплана переробив нідерландський картограф Ян Янсон (1588–1664): змінив на звичну орієнтацію карти з півдня на північ; дещо розширив на захід територіальне охоплення; повністю замінив назву та оформлення картушів та опублікував 1658 р. в «Atlas Major». Друга версія з'явилася 1681 р. у першому томі англійського перевидання атласу Я. Янсона («The English atlas»), укладеного Мозесом Піттом (1639?–1697) та Яном Янсоном ван Васберґеном (1616–1681), які додали до карти картографічну сітку. 1686 р. Г. Вальк та П. Шенк придбали мідні пластини другої версії карти та внесли незначні видавничі корективи.

Russia Rubra, Podolia, Volhynia et Ukraina / [J. Sandrart]. – [Без масштабу]. – [Sultzbach : gedruckt bey Abraham Lichtenhalern, 1687]. – 1 к. : однокопір., мідерит ; 13 × 25 см.

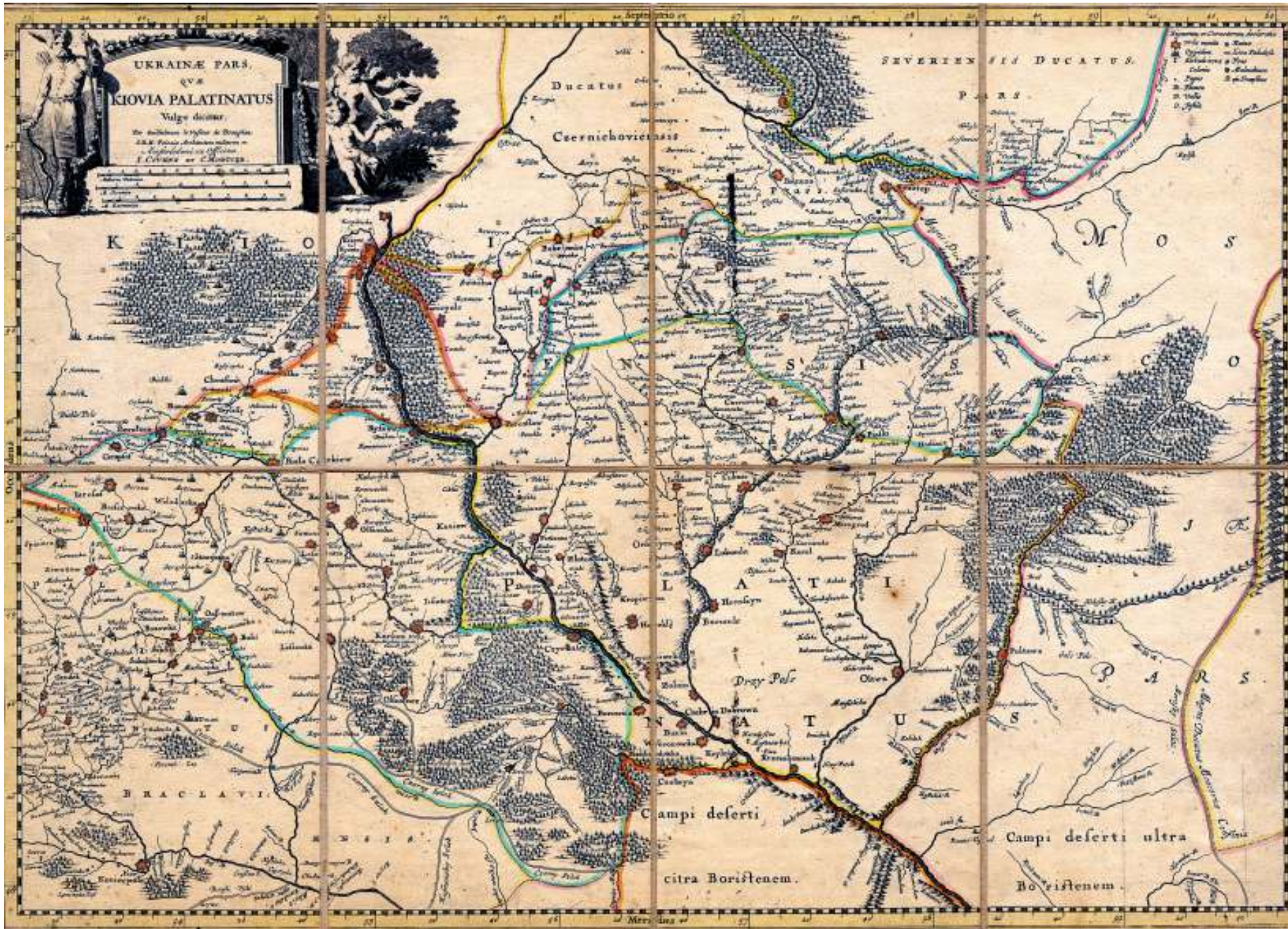
З: Sandrart, Jacob von Des Königreichs Pohlen Lands- Staats und Zeit-Beschreibung. – Sultzbach : gedruckt bey Abraham Lichtenhalern, 1687.

Червона Русь, Поділля, Волинь і Україна

Red Rus', Podillia, Volyn, and Ukraine

Ruś Czerwona, Podole, Wołyń i Ukraina

Карта німецького гравера, картографа з Нюрнберга Якоба Зандрарта (1630–1708). Вміщена в його книзі «Опис Польського королівства» (Зульцбах, 1687). Усі його карти, якими ілюстрована ця книга, були створені на основі праць Г. Боплана: «Спеціальна карта України» («Delineatio specialis et accurata Ukrainæ») (1651) та «Нова карта всього Королівства Польського» («Nova totius Regni Poloniæ») (1652). Назва «Україна» охоплює територію Київського воєводства (Гетьманщину).

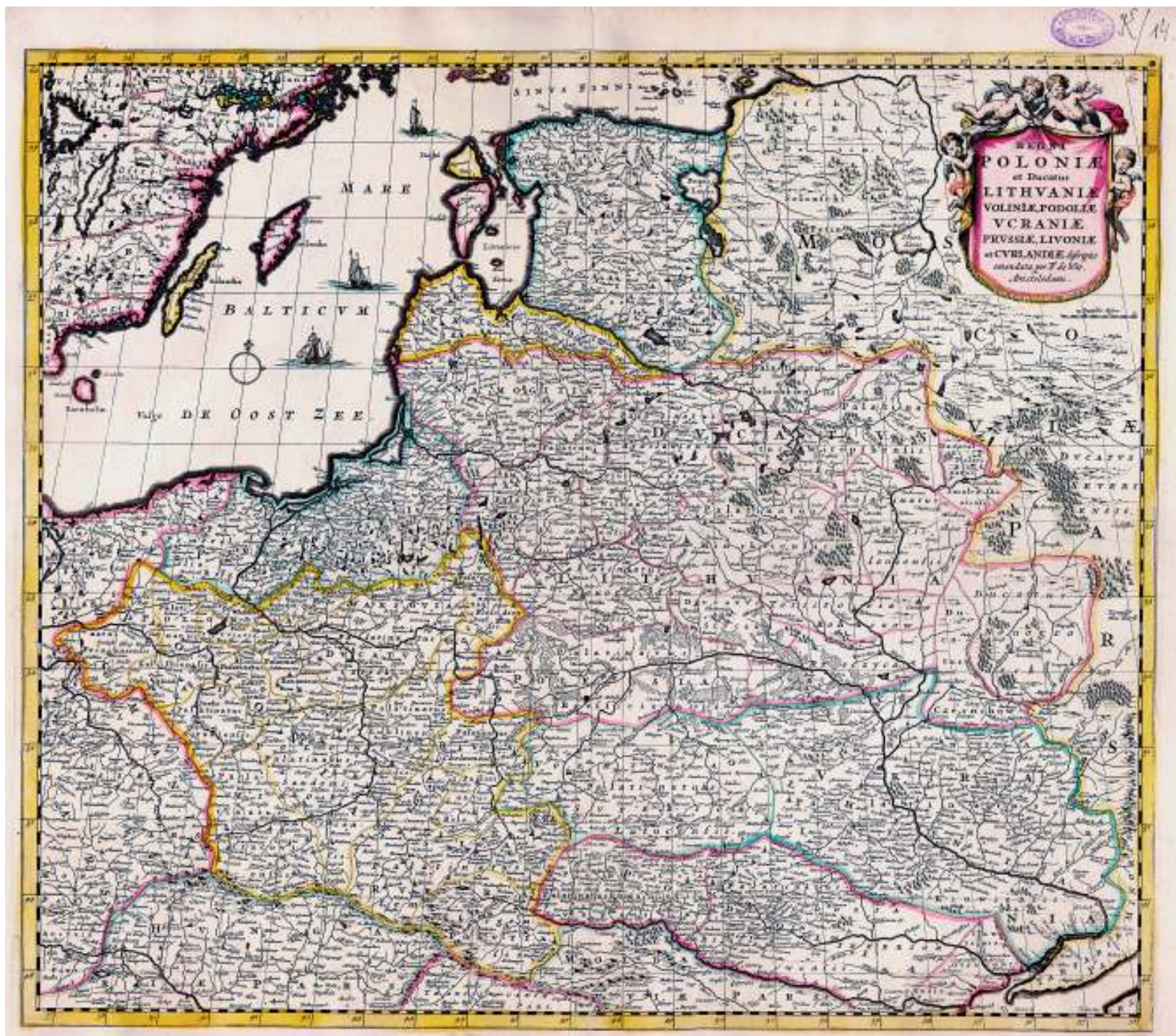
Ukrainæ pars, qvæ Kiovia Palatinatus vulgo dicitur / per Guilhelmum le Vaŕeur de Beauplan ; [J. Blaeu]. – [1:900 000, 1 см = 9 км]. – Amstelodami [Amsterdam] : ex officina I. Covens et C. Mortier, [1721]. – 1 к. : багатоколір. ; мідерит ; 40,5 × 57 см.

Частина України, яку по-народному називають Київським воєводством

Part of Ukraine Commonly Called the Kyiv Voivodeship

Część Ukrainy, potocznie zwana województwem kijowskim

Карта є адаптацією перших чотирьох аркушів «Спеціальної карти України» (1650) Г. Боплана, яку виконав Й. Блау у другій половині 1660-х рр. У 1680–1710-х рр. карту без змін перевидавали амстердамські видавництва де Вітів, Вісшерів та Морт'є. Цю карту також надрукувало 1721 р. амстердамське видавництво «Covens & Mortier».

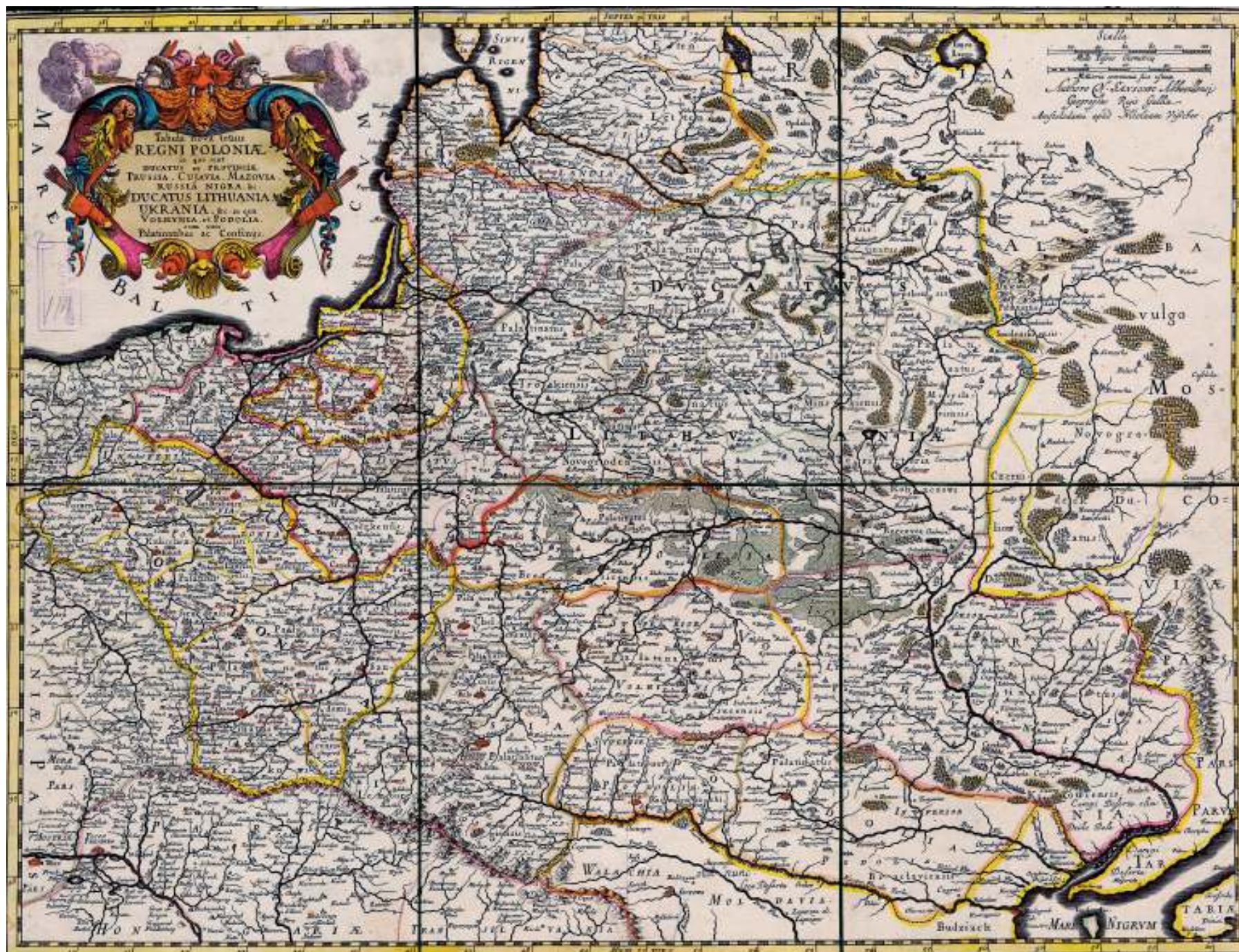
Regni Poloniae et Ducatus Lithuaniae Volinia, Podoliae Vcraniae Prvssiae, Livoniae et Cvrlandiae descriptio / per Frederick de Wit. – [1:2 800 000, 1 см = 28 км]. – Amstelodami [Amsterdam] : F. de Wit, [ca 1680]. – 1 к. : багатоколір. ; мідерит ; 54 × 63,5 см.

Карта Польського королівства і Великого князівства Литовського, Волині, Поділля, України, Пруссії, Лівонії і Курляндії

Map of the Kingdom of Poland and the Grand Duchy of Lithuania, Volyn, Podillia, Ukraine, Prussia, Livonia, and Courland

Mapa Królestwa Polskiego i Wielkiego Księstwa Litewskiego, Wołynia, Podola, Ukrainy, Prus, Liwonii i Kurlandii

Уперше карта нідерландського картографа та видавця Фредеріка де Віта-батька (1610–1698) була опублікована 1670 р. як окреме видання. Цю карту вдосконалив Фредерік де Віт-син (1629?–1706) на основі картографічних праць: французького картографа Ніколя Сансона (1600–1667) «Землі Польської корони» (Париж, 1655), Г. Боплана «Спеціальної карти України» (1651) та «Нової карти всього Польського королівства» (1652). Нині відомі понад десять варіантів карти, які різняться незначними змінами в назві, в легенді карти, в декоративному оформленні тощо. Для карти притаманний багатий і досконалий географічний зміст, високий рівень графічного подання картографічної інформації. Свого часу карта була доволі популярна, що підтверджує її перевидання впродовж 50 років як самостійної або у складі збірних атласів.

Tabula nova totius Regni Poloniae in quo sunt Ducatus et Provinciae Prussia, Cujavia, Mazovia, Russia Nigra, &c. Ducatus Lithuania, Ukraina, &c. in qua Volhynia, et Podolia. cum suis Palatinatibus ac Confinijs / authore N. Sansonio Abbevillensi. – [1:2 800 000, 1 см = 28 км]. – Amstelodami [Amsterdam] : apud Nicolaum Vißcher, [1690]. – 1 к. : багатоколір. ; мідерит ; 43 × 56 см.

Нова карта всього Польського королівства, в якому розташовані князівства й землі Пруссії, Куявії, Мазовії, Чорної Русі та ін., Великого князівства Литовського, України та ін., в якій Волинь і Поділля...

New Map of the Entire Kingdom of Poland, Including the Principalities and Lands of Prussia, Kuyavia, Mazovia, Black Rus', etc., the Grand Duchy of Lithuania, Ukraine, etc. in which Volyn and Podillia ...

Nowa mapa całego Królestwa Polskiego, obejmująca księstwa i prowincje Prus, Kujaw, Mazowsza, Rusi Czarnej itd., Wielkiego Księstwa Litewskiego, Ukrainy itd., w której Wołyń i Podole ...

Перевидання 1690 р. карти амстердамського картографа та видавця Ніколаса Вішера (Піскатора) (1649–1702), який 1670 р. на придбаній пластині цієї карти амстердамського гравера та видавця Клемента де Йонге (1625–1677) змінив тільки видавця. Карта К. де Йонге була латинським перекладом карти французького картографа Н. Сансона «Les Etats de la couronne de Pologne, ou sont les royaumes de Pologne, duchés et provinces de Prusse, Cuiavie, Mazovie, Russie noire, &c, duchés de Lithuanie, Volhynie Podolie de l'Ukraine &c.» (1655). Н. Сансон був засновником французької картографічної школи, його успішна картографічна та картовидавнича діяльність спричинила перенесення світового картографічного центру з Амстердама до Парижа. Він перший використав для зображення українських земель картографічні праці Г. Боплана, а також вперше вніс до титулу карти Польщі (1655) назви: Україна, Волинь, Поділля та помилково замість Червоної Русі – Чорну (для означення Руського воєводства).

La Russie Blanche ou Moscovie, divisée suivant l'estendue des royaumes, duchés, principautés, provinces et peuples
 [...] / dressé sur plusieurs mémoires et relations les plus récentes par le Sr. Sanson. – [1:5 800 000, 1 см = 58 км]. – Paris : chez H. laillot, 1674. – 1 к. : багатоколір. ; мідерит ; 62 × 90 см.

Біла Русь або Московія...

White Russia or Muscovy ...

Ruś Biała, czyli Moskowia

Карта французького картографа Гійома Сансона (1633–1703) та паризького видавця Юбера Жайо (1632–1712), який 1671 р. отримав права на перевидання картографічних праць Н. Сансона. Карта створена на основі мапи «Estats du Czar ou Grand duc de la Russie Blanche ou Moscovie» (1648) Н. Сансона та його сина – Ніколя Сансона (1625–1648). Територія Гетьманщини (напис у центральній частині Правобережної та Лівобережної України) названа «Україна – козацька країна» («Vkraine pais de Cosaques»). Така назва є і на інших перевиданнях цієї карти 1680–1710-х рр., а також на карті Європи, які входили до атласу «Atlas nouveau contenant toutes les parties du Monde» Ю. Жайо. П. Морт'є придбав також права на видання цього атласу, який у першій половині XVIII ст. без змін виходив у амстердамському видавництві «Covens & Mortier».

Україна на картах XVIII ст.
Ukraine on the Maps of the 18th c.
Ukraina na mapach XVIII wieku

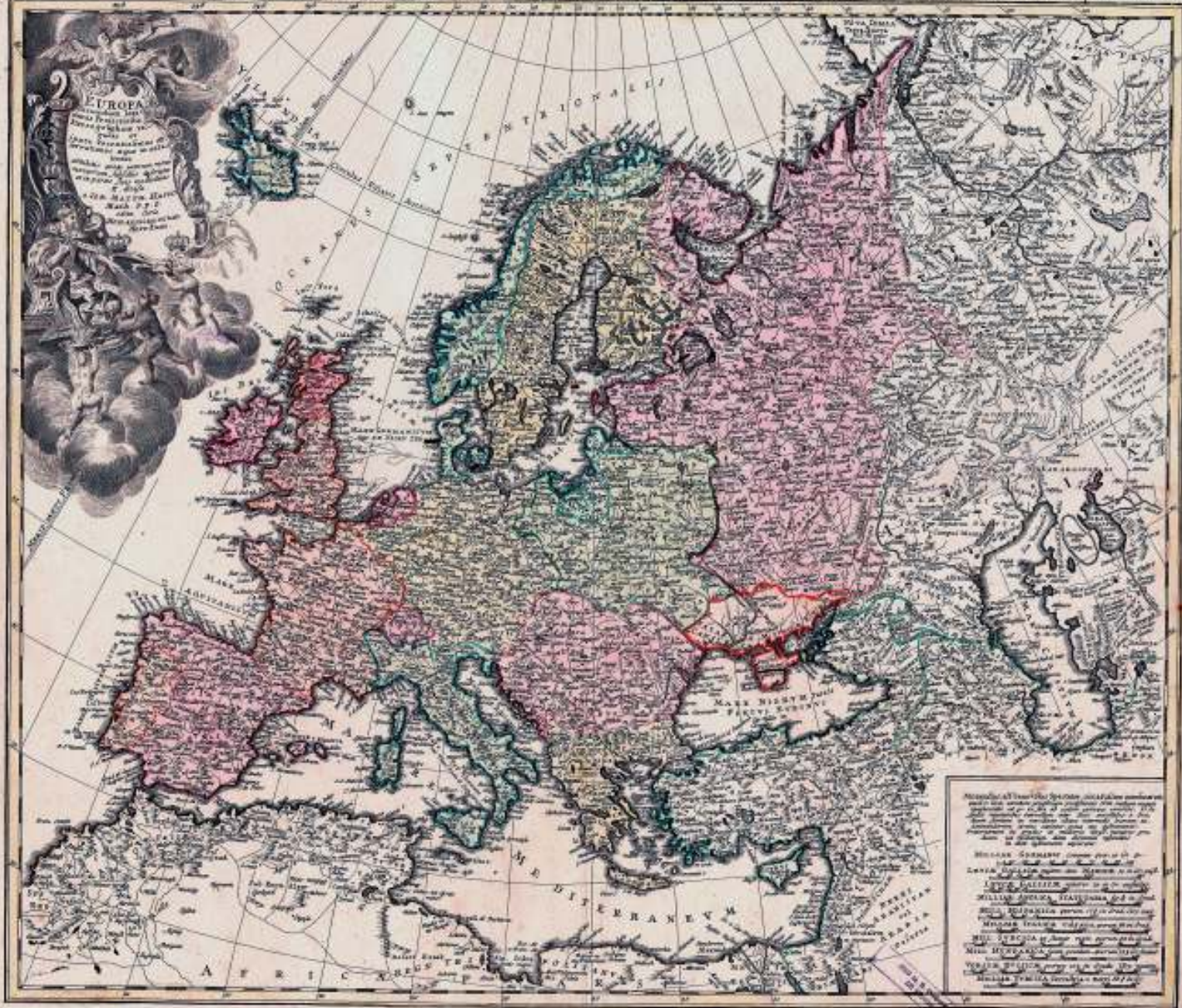
22

Planiglobii Terrestris cum utroq Hemisphærio Cælesti generalis exhibition / I. B. Homann. – [1:95 000 000, 1 см = 950 км]. – Noribergæ [Nürnberg] : I. B. Homann, [1716]. – 1 к. : багатоколір. ; мідерит ; 53 × 64 см.

Генеральна карта півкуль світу з обома півкулями небесної сфери
General Map of the Hemispheres of the World with Both Hemispheres of the Celestial Sphere
Mapa generalna półkul świata z obiema półkulami sfery niebieskiej

Карту вперше видав 1707 р. німецький картовидавець Йоганн Баптист Гоманн (1664–1724). Учень Я. Зандрарта, 1702 р. відкрив у Нюрнберзі картографічну майстерню, яка переросла в одне з найбільших картографічних видавництв світу XVIII ст. На карті адаптовано географічну та картографічну інформацію про світ на початку століття (зокрема Північна Америка та Австралія ще показані в неповній формі). Карта ілюстрована бароковими декоративними елементами, а також додатковими картами небесних півкуль, малюнками природних явищ: виверження вулкану, землетрус, приплив, морський вихор, дощ та веселка. З українських топонімів на карті нанесено Київ, Львів, Білгород-Дністровський, Кримське ханство.

L'EUROPE, d'après l'usage le plus précis d'une nouvelle Projection Cartographique, avec des Observations et des Révisions les plus modernes, et appuyé en divers endroits par des Mesures anciennes, d'après et d'après mathématiquement par Jean Baptiste Le Roy. Carte des cartes de l'Europe par le Sieur de l'Académie T. 1. 1742. avec l'usage de l'usage.

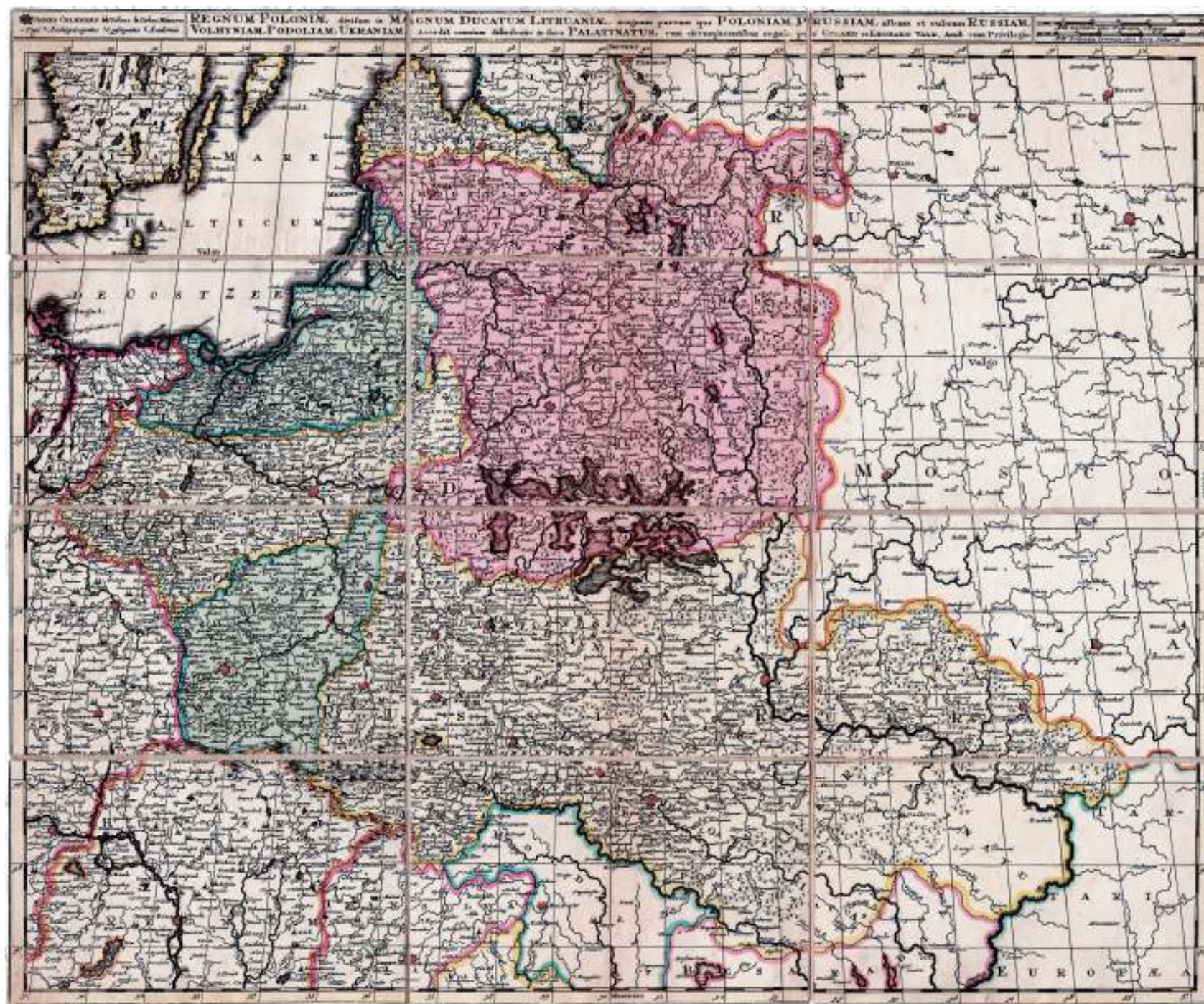
Europa secundum legitimas projectionis stereographicæ regulas et juxta recentissimas observations [...] / Joh. Matth. Hasio. – [1:11 000 000, 1 см = 110 км]. – [Nürnberg] : Homannianorum Heredum, 1743. – 1 к. : багатоколір. ; мідерит ; 54 × 63 см.

Карта Європи, згідно з визнаними правилами стереографічної проєкції та найновішими спостереженнями ...

Map of Europe According to the Recognized Rules of Stereographic Projection and the Newest Observations ...

Mapa Europy według uznanych reguł projekcji stereograficznej i najnowszych obserwacji ...

Карту створив німецький учений – математик і картограф Йоганн Маттіас Газе (1684–1742). Після його смерті побачила світ у видавництві спадкоємців Й. Б. Гоманна (1743). Й. М. Газе був також автором карт світу, інших континентів і країн, створених для цього видавництва на основі математичних та історичних принципів. Карта ілюструє початок процесу зникнення назви «Україна» на картах. Україна показана розділеною по Дніпру згідно з умовами «Вічного миру» 1686 р. між Московією та Річчю Посполитою. На Лівобережній Україні позначені запорозькі козаки, а на Правобережній Україні – Червона Русь, Волинь і Поділля. Кордонами виділено територію Кримського ханства.

Regnum Poloniæ divisum in Magnum Ducatum Lithuaniae, magnam parvam que Poloniam, Prussiam, albam et rubram Russiam, Volhyniam, Podoliam, Ukrainiam [...] / per Gerard et Leonard Valk. – [1:2 700 000, 1 см = 27 км]. – Amst[elodami] [Amsterdam] : G. et L. Valk, [ca 1710]. – 1 к. : баратоколір. ; мідерит ; 50 × 60 см.

Польське королівство, поділяється на Велике князівство Литовське, Велику та Малу Польщу, Пруссію,
Білу та Червону Русь, Волинь, Поділля та Україну...

Kingdom of Poland, Divided into the Grand Duchy of Lithuania, Greater and Lesser Poland, Prussia,
White and Red Rus', Volyn, Podillia, and Ukraine ...

Królestwo Polskie podzielone na Wielkie Księstwo Litewskie, Wielką i Małą Polskę, Prusy,
Białą i Czerwoną Ruś, Wołyń, Podole oraz Ukrainę...

Карта амстердамських видавців Г. Валька та його сина Леонарда (1675–1746), створена на основі карти Ф. де Віта (1709 р. вони придбали всі друкарські форми цього видавця) та карти «Regni Poloniæ, Magni Ducatus Lithuaniae» (1697) нідерландського картографа Карела Алларда (1648–1709). На карті Червона Русь поширюється із Руського воєводства на більшу територію України, тоді як назва «Україна» охоплює центр Правобережної та Лівобережної України.

Geometrischer Schritt oder Italianische Meilen
 Polnische Meilen oder eine Stund
 Grosse Polnische oder Gemeine
 Deutsche Meilen

COMPENDIOSA POLONIA REPRESENTATIO
Polen
 Mit Angränzhenden Landern.

Schwedische Meilen
 Moscowische Meilen oder Verste
 Hungarische Meilen

Ausgung & Bedenker... per. et exc. Cum Gratia et Privilegio Sac. Car. Maj.

Compendiosa Poloniae representatio. Polen mitt angrænzenden Lændern / fec[it] et exc[udit] G. Bodenehr. – [1:9 500 000, 1 см = 95 км]. – Augspurg [Augsburg] : G. Bodenehr, [1716]. – 1 к. : багатоколір. ; мідерит ; 20 × 31 см.

3: Atlas Curieux oder neuer und compendieuser Atlas / herausgegeben und verlegt von Gabriel Bodenehr. – Augspurg [Augsburg] : G. Bodenehr, [1716].

Стисла карта Польщі. Польща та сусідні країни
 Concise Map of Poland. Poland and the Neighbouring Lands
 Skrócona mapa Polski. Polska i kraje sąsiednie

Карту видав в Аугсбурзі німецький картограф і видавець Габріель Боденер (1664–1758/1775?). Однойменну карту створив до 1700 р. аугсбурзький видавець Йоганн Штрідбек (1641–1716) та вмістив у своїй книзі «Provinciarum Regni Poloniae Geographica Descriptio» (близько 1700 р.). Після смерті Й. Штрідбека Г. Боденер придбав друкарську пластину карти та вніс незначні корективи: позначив місце битви під Полтавою 1709 р., змінив видавця. Перевидавана в атласі Г. Боденера «Atlas Curieux». На карті через більшу територію України нанесено надпис «Uckrayne Cosackische Lænder» (Україна – козацька країна).

Reise Charte durch das Königreich Polen mit allen darzu gehörigen Lædern / verfertigt von J.G. Schreibern. – [1:9 300 000, 1 см = 93 км]. – Leipzig : J.G. Schreibern, [ante 1740]. – 1 к. : багатоколір. ; мідерит ; 40 × 50 см.

Карта подорожей через Польське королівство з усіма його землями

Map of Travels through the Kingdom of Poland with All Its Lands

Mapa podróży przez Królestwo Polskie ze wszystkimi jego ziemiemi

Карту створив Йоганн Георг Шрайбер (1676–1750) – німецький картограф, гравер і видавець з Лейпцигу. Від 1730 р. до кінця XVIII ст. її передруковувало видавництво Й. Г. Шрайбера у популярному завдяки доступності та невеликому формату атласі «Atlas selectus von allen Königreichen und Ländern der Welt». Виходила вона як самостійне видання, а також її вміщували у книгах лейпцизьких видавництв, зокрема у виданні Й. Г. Шаумбурга «Historische und Politische Betrachtungen über die gegenwärtigen Pohnischen Begebenheiten» (1733). Територія Правобережної України зафарбована одним кольором. У вміщеній на карті таблиці скорочень подано пояснення, що Україна охоплює Київське та Брацлавське воєводство.

Vkrania quæ et Terra Cosaccorum cum vicinis Walachia, Moldavia, Minorisq[ue] Tartariae Provinciis / exhibita à Joh. Baptista Homanno. – [1:3 200 000, 1 см = 32 км]. – Noribergæ [Nürnberg : Homanniani Heredes, 1737]. – 1 к. : багатоколір. ; мідерит ; 52 × 62 см.

Карта України, яка і Козацька земля, з сусідніми провінціями Валахії, Молдови, Малої Татарії
 Map of Ukraine, or the Land of the Cossacks, with the Neighbouring Provinces of Wallachia, Moldavia, and Little Tartary
 Ukraina, czyli Ziemia Kozacka, z sąsiednimi prowincjami Wołoszczyzny, Mołdawii i Małej Tatarii

Популярна у XVIII ст. карта авторства Й. Б. Гоманна, про що свідчить більше десятка її перевидань, добре знана у сучасній Україні. Існує чотири варіанти цієї карти, які видавано як окремі карти, так і як атласні. Перший варіант карти, яку створив Й. Б. Гоманн до 1712 р., вміщено в його атласах «Atlas von hundert Charten» (1712) і «Grosser Atlas über die gantze Welt» (1716). За основу взято «Генеральну карту України» Г. Боплана з окремими запозиченнями від французьких і нідерландських картографів. Інші варіанти були створені на основі першого варіанту карти після смерті Й. Б. Гоманна у видавництві його спадкоємців у 1720–1740-х рр. Подана карта є третім варіантом, який був надрукований, наприклад, у перевиданні 1737 р. «Grosser Atlas». На карті нанесено фортифікаційну Українську лінію від Дніпра до Сіверського Дінця, змінено топоніми, які мали означення «Moscovitica» на «Russica», внесено інші доповнення.

Ukrania seu Cosacorum Regio Walachia item Moldavia et Tartaria minor / exc. Christ. Weigel ; M. Kauffer sculp. – [1:4 200 000, 1 см = 42 км]. – Norib[ergae Nürnberg , ca 1718]. – 1 к. : багатоколір. ; мідерит ; 34 × 41 см.

Україна або Козацька країна, Волощина, також Молдова і Мала Татарія
 Ukraine, or the Land of the Cossacks, Wallachia, also Moldavia and Little Tartary
 Ukraina, czyli Kraj Kozacki, Wołoszczyzna, także Mołdawia i Mała Tataria

Карта створена орієнтовно у 1716 р. у нюрнберзькому видавництві Крістофа Вайгеля (1654–1725) на основі зменшеної копії карти України Й. Б. Гоманна (1712) зі зміненим картушем назви. Її неодноразово перевидавали у популярних атласах цього видавництва, зокрема «Bequemer Schül-und Reisen-Atlas» (1718, 1719, 1720). Як і на карті Й. Б. Гоманна, назва «Україна» та її паралельна назва «Червона Русь» охоплюють більшу територію сучасної України.

Amplissima Ucraniæ regio, Palatinatus Kioviensem et Bracaviensem complectens, cum adjacentibus Provinciis /
 juxta recentissimam designationem æri incisa arte et sumtibus Tobiaë Conradi Lotteri. – [1:1 600 000, 1 см = 16 км]. – Augustæ
 Vindel[icorum] [Augsburg] : T. C. Lotter, [post 1757]. – 1 к. : багатоколір. ; мідерит ; 53 × 64 см.

Карта славної (великої) України – країни, яка складається з Київського і Брацлавського воєводств з суміжними
 територіями

Map of the Glorious Great Ukraine, a Country Consisting of Kyiv and Bratslav Voivodeships, with Adjacent Territories
 Wielka Ukraina, obejmująca województwa kijowskie i bractawskie, wraz z sąsiednimi terytoriami

Карту створив після 1733 р. аугсбурзький гравер і видавець Матеус Зойтер (1678–1757) на основі «Генеральної карти України» Г. Боплана та запозичень із карт нідерландських картографів Г. Валька, Ф. де Віта, К. Алларда, а також карти України (1712) Й. Б. Гоманна. Черговий варіант карти вийшов після 1743 р. із незначними змінами. Ця карта є третім варіантом, яку видав після 1757 р. спадкоємець М. Зойтера, картограф і видавець Тобіас Конрад Лоттер (1717–1777). Виходила вона як самостійне видання, а також у перевиданнях атласу «Atlas Novus» у XVIII ст. Назва Україна охоплює територію Правобережної та Лівобережної Гетьманщини (Київське та Брацлавське воєводства).

Україна на картах XIX ст.
Ukraine on the Maps of the 19th c.
Ukraina na mapach XIX wieku

30

Slovanský zeměvid / od P. J. Šafaříka ; Věnceslav Merklas ryl. – [1:4 500 000, 1 см = 45 км] . – V Praze : Věnceslav Merklas, 1842. – 1 к. : багатоколір. ; 55 × 76 см.

Слов'янська карта

Slavic Map

Mapa słowiańska

Автором однієї з перших у світі наукової етнічної карти, виданої 1842 р. у Празі під назвою «Слов'янська карта», був словацький і чеський учений-славіст, засновник тематичного етнолінгвістичного картографування Павел Йозеф Шафарик (1795–1861). На його карті вперше подано місцевими слов'янськими мовами топоніми та гідроніми, зокрема українською (транслітеровано в українській вимові Харків – Charkiv, Миколаїв – Mykolajiv, Дніпро – Dnipro). Також на карті вперше розмежовано українців серед інших слов'янських народів. Карта П. Шафарика мала глобальний вплив на формування уявлення про українців на етнічних картах XIX ст. і на становлення української етнокартографії. 2025 р. карти П. Шафарика внесено до списку ЮНЕСКО «Пам'ять світу».

Карта етнографічна Малоруси / [М. Коссак]. – [Без масштабу]. – Во Львові : лит[тография] Инст[итута] Ставр[опигійского], 1861. – 1 к. : одноколір. ; 24 × 35,5 см.

З: Львовянин : приручний и господарскій місяцеслов на рок 1862. – Львов: накладом М. Н. Коссака, 1862.

Карта етнографічна Малоруси

Ethnographic Map of Malorussia

Mapa etnograficzna Małorusi

Перша українська етнічна карта, яку видав 1861 р. український діяч Михайло Коссак (1815?–1890) у Львові. Вміщена в календарі «Львовянинъ» на 1862 р. як додаток до етнографічного нарису М. Коссака «Русини». Карта ґрунтується на працях П. Шафарика «Слов'янська етнографія» (Прага, 1842) та мапі «Слов'янська карта» (1842), лінгвістичних дослідженнях Якова Головацького (1814–1888). На карті вперше подано етнографічне районування України.

Карта южно-русских наречий и говоров : сост. в 1871 году / составлял по указанию П. П. Чубинского и К. П. Михальчука, частный землемер К. Л. Маржецкий. – [1:2 680 000, 1 см = 26,8 км]. – [Санкт-Петербург] : типогр. и хромо-литогр. А. Траншеля, [1871]. – 1 к. : багатоколір. ; 62 × 75 см.

З: Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край, снаряженной Императорским Русским Географическим Обществом. Т. 7 : Евреи. Поляки. Племена малорусского происхождения. Малоруссы (статистика, сельский быт, язык). – С.-Петербург, 1873.

Карта південноруських наріч і говорів
Map of Southern Russian Dialects and Vernaculars
Mapa dialektów i gwar południoworuskich

Перша українська лінгвістична діалектологічна карта, результат співпраці вчених – етнографа Павла Чубинського (1839–1884) і мовознавця Костянтина Михальчука (1841–1914). П. Чубинський упродовж 1869–1872 рр. очолював етнографічно-статистичну експедицію на Заході Російської імперії, результати якої були опубліковані у семи томах та стали основою для роботи К. Михальчука над створенням карти. Межі поширення української мови у другій половині XIX ст. на цій мапі чітко окреслюють контури сучасного картографічного образу України, що ще раз підкреслює важливість чинника мови у формуванні української нації та території України.

Русь-Україна і Біла Русь : карта етнографічна / рис. і автогр. Мирон Кимакович ; уклад. Любомир Рожанський ; після А.Ф. Ріттіха (А. Петерманна з 1878 р.), Лье Монніє і інш. – Міра 1:3 700 000, [1 см = 37 км]. – У Львові : накладом «Руского Товариства Педагогічного», 1892? (Із завед. літографічного А. Пришляка). – 1 к. : текст, табл., багатоколір. ; 58,5 × 74 см.

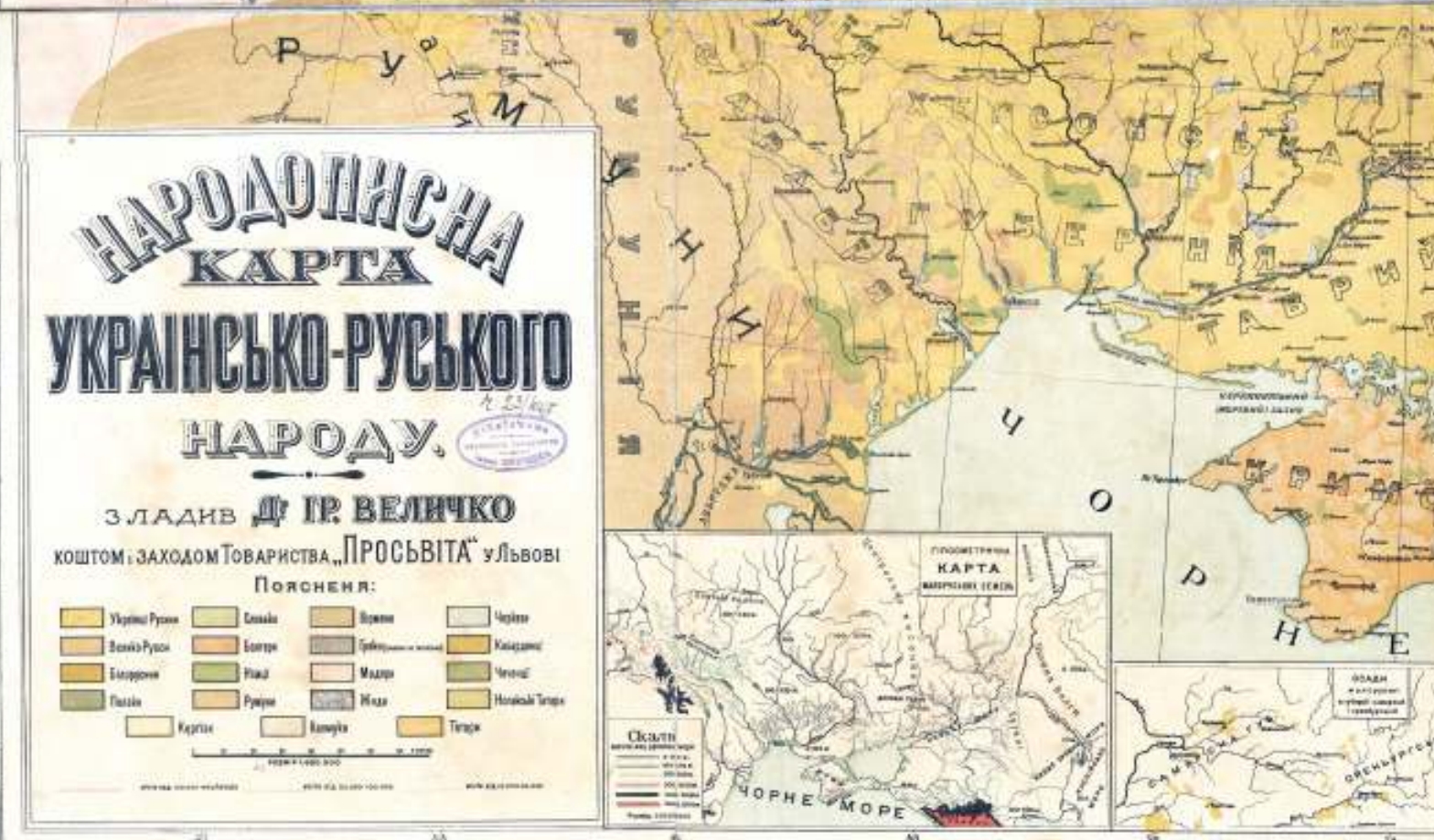
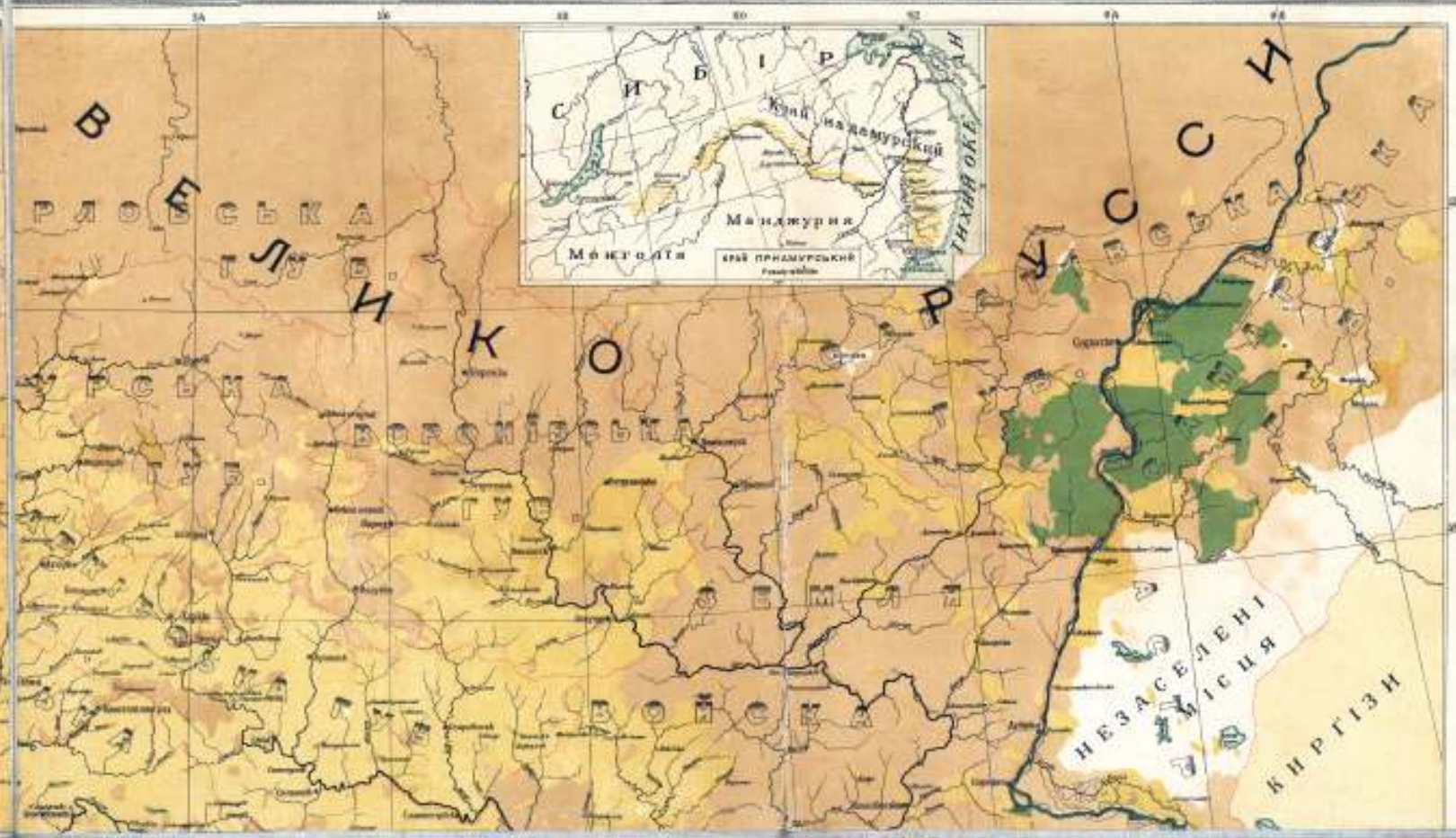
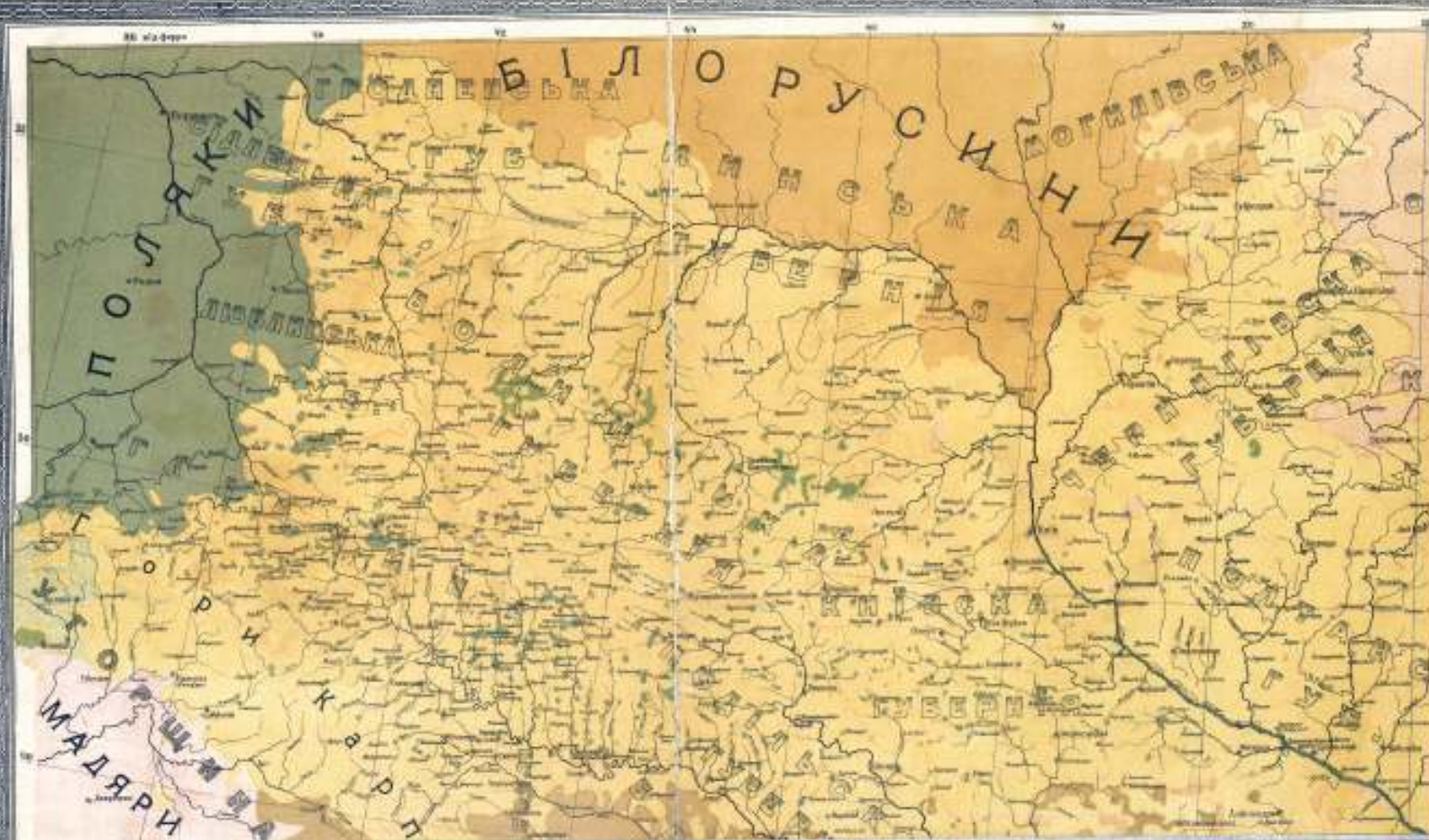
Русь-Україна і Біла Русь : карта етнографічна
 Rus'-Ukraine and White Rus': Ethnographic Map
 Ruś-Ukraina i Ruś Biała: mapa etnograficzna

Карту створили студенти Львівського університету Мирон Кимакович (1870–1928) та Любомир Рожанський (1872–1925). Видана 1892 р. за підтримки Руського педагогічного товариства у Львові. Це була перша навчальна карта України для середніх і народних шкіл, на якій *Imago Ucrainæ* постав як єдине ціле від Сяну до Дону попри його поділ кордонами двох імперій. До того ж уперше у XIX ст., після більш як столітнього забуття, назва «Україна» знову фігурувала на карті.

34a

Фрагмент карти «Народописна карта українсько-руського народу»
 Fragment of the map Ethnographic Map of the Ukrainian-Ruthenian People
 Fragment mapy Mapa etnograficzna ludu ukraińsko-ruskiego

Народописна карта українсько-руського народу / зладив др. Гр. Величко ; літ[ограф] А. Андрейчин у Львові. – [1:1 680 000, 1 см = 16,8 км]. – Львів : Просвіта, [1896]. – 1 к. : багатоколір. ; 79 × 129 см.

Народописна карта українсько-руського народу
 Ethnographic Map of the Ukrainian-Ruthenian People
 Mapa etnograficzna ludu ukraińsko-ruskiego

Академічною відповіддю на виклики процесу формування модерної української нації у ХІХ ст., які, зокрема, вимагали визначення її науково обґрунтованих етнічних кордонів, а водночас і картографічного зображення, стала поява цієї карти 1896 р. у Львові. Її автором був Григорій Величко (1863–1932) – перший український доктор філософії в галузі географії. Ініціатором видання карти стало керівництво товариства «Просвіта», яке ще 1889 р. доручило її виконання Г. Величку, на той час докторанту Віденського університету. Карта створена на основі досягнень європейської етнології та географії, опрацювання великого масиву статистичних даних, з урахуванням критичних зауважень і пропозицій українських учених: Михайла Драгоманова (1841–1895), Федора Вовка (1847–1918) та ін. Карта стала фундаментом для наступних картографічних праць українознавчої тематики національної та європейської картографії і безпосередньо вплинула на сучасний картографічний образ України.

Стінна карта Європи = Wandkarte Europas / після укладу і під наглядом Вінкента Гарта виконана в географічному інституті Ед. Гельцля у Відні ; перевів на руску мову др. М. Кордуба. – 1:4 000 000, [1 см = 40 км]. – Відень : наклад Ед. Гельцля, [1898]. – 1 к. : багатоколір. ; 127 × 166 см, в обклад. 43 × 34,5 см.

Стінна карта Європи

Wall Map of Europe

Мара ścienna Europy

Перша навчальна карта Європи українською мовою надрукована у віденському видавництві «Ed. Hölzel». Її уклав австрійський картограф Вінцент Гардт (1843–1914), а переклав українською – вчений-історик і географ Мирон Кордуба (1876–1947). На карті Європи станом на передостанні десятиліття «довгого ХІХ століття» українські землі розділені між Російською та Австро-Угорською імперіями. Проте через два десятиліття на карті європейського континенту цього ж видавництва Imago Ucrainæ постане в кордонах незалежної держави.

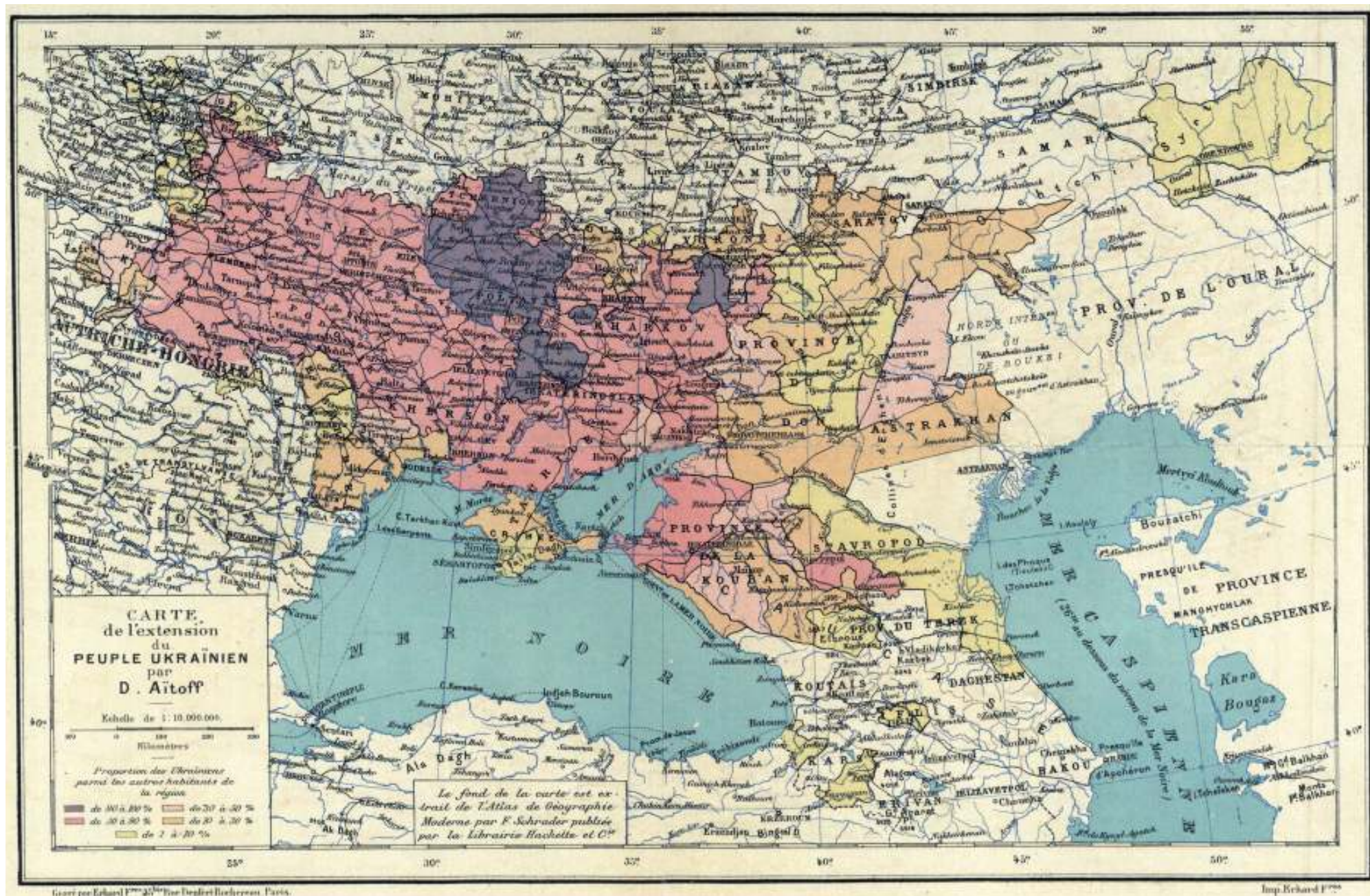
Україна на картах початку XX ст.
Ukraine on the Maps of the Early 20th c.
Ukraina na mapach początku XX wieku

36

Стінна карта півкуль западної і східної : для руских шкіл / приладив др. С. Рудницький ; літ. друк і наклад Ед. Гельцля у Відни. – [1:30 000 000, 1 см = 300 км]. – Відень : наклад Ед. Гельцля, [1907]. – 1 к. : багатоколір. ; 75 × 130 см, в обклад. 42 × 34,5 см.

Стінна карта півкуль западної і східної
Wall Map of the Western and Eastern Hemispheres
Mapa ścienna zachodniej i wschodniej półkul

Перша навчальна карта світу українською мовою, яку створив фундатор сучасної української картографії та географії, вчений-географ Степан Рудницький (1877–1937). Укладена на основі тодішніх досягнень географічної та картографічної науки, вона була первістком у виробленні українськомовної географічної та картографічної термінології. На цій карті світу зафіксовано останні роки «Belle Époque» напередодні кардинальних змін, спричинених Першою світовою війною. Дотепер збереглися поодинокі примірники цієї карти, як і попередньої карти Європи у перекладі М. Кордуби.

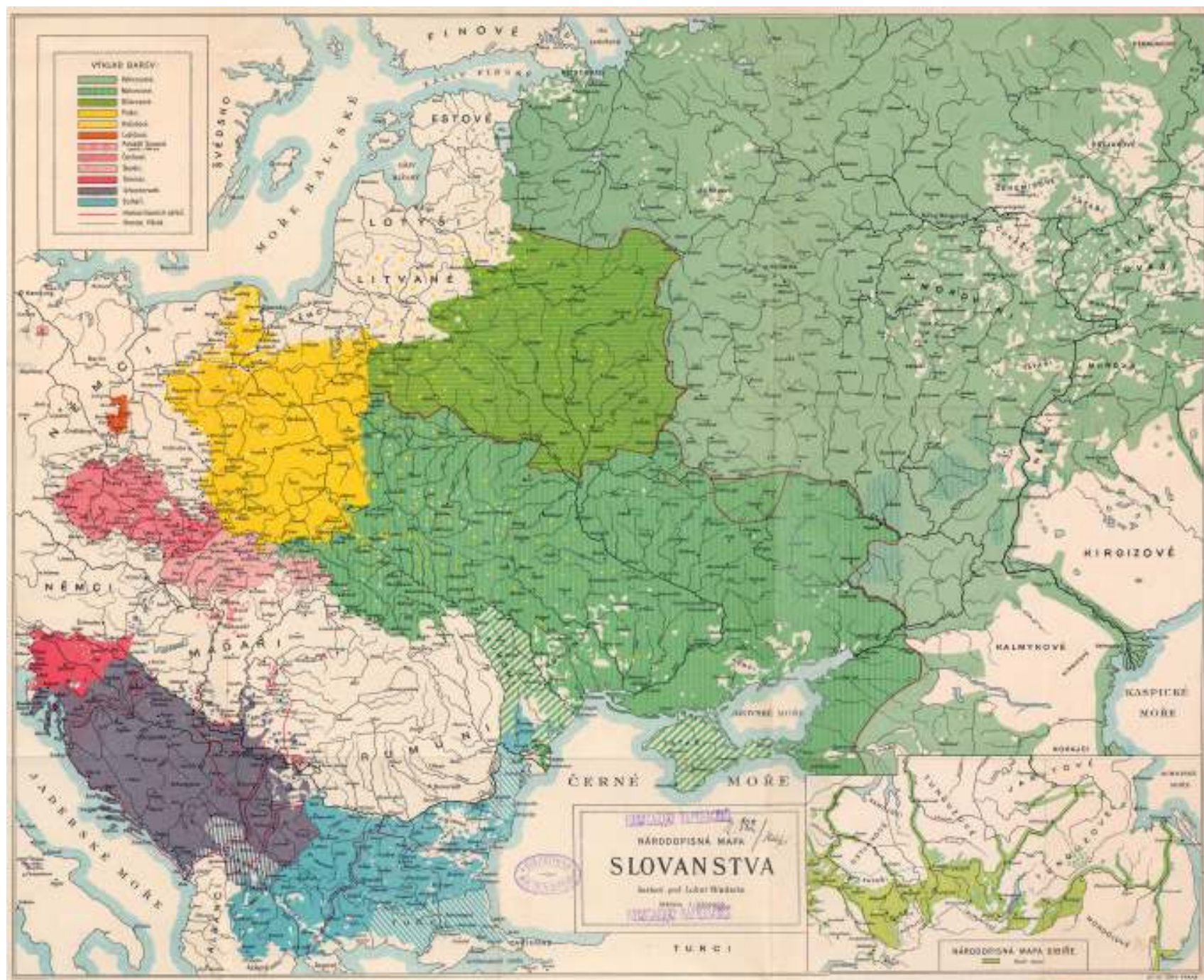

Carte de l'extension du peuple Ukraïmien / par D[avid] Aïtoff ; gravé par Erhard Fres[es]. – 1:10 000 000, [1 см = 100 км]. – Paris : Imp[rimerie] Erhard Fres[es], [1907]. – 1 к. : багатоколір. ; текст ; 30 × 40 см.

З: Sembratovytsch R. Le Tsarisme et l'Ukraine. – Paris : Cornély et Cie, 1907.

Карта розселення українського народу
Map of the Distribution of the Ukrainian People
Mapa rozszedlenia ludu ukraińskiego

Карту створив російський революціонер, політичний емігрант (татарського походження), картограф Давид Аїтов (1854–1933). Уперше опублікована 1907 р. французькою мовою у Парижі як додаток до праці Романа Сембратовича «Le tsarisme et l'Ukraine» («Царизм і Україна»). У рецензії на це видання Іван Франко відзначив, що це «гарна етнографічна карта України». 1908 р. вміщена у № 2 українського часопису у Відні «Ukrainische Rundschau» («Український огляд»). У 1908–1915 рр. зменшену модифіковану копію цієї карти вміщувано на логотипі кожного номера «Ukrainische Rundschau». Карта, популярна свого часу в Галичині, відіграла важливу роль у картографічній пропаганді незалежності України напередодні Першої світової війни.

Národopisná mapa Slovanstva : v měřítku 1: 3 700 000 / sestavil prof. Lubor Niederle. – 1: 3 700 000, [1 cm = 37 km]. – Praha : nákladem Jana Laichtera, 1912. – 1 k. : багатоколір. ; 45 × 56 см, в обклад. 22 × 15 см.

Етнографічна карта слов'янства

Ethnographic Map of the Slavs

Mapa etnograficzna Słowiańszczyzny

Уперше карта чеського вченого-історика, славіста Любора Нідерле (1865–1944) опублікована російською мовою 1909 р. в «Энциклопедии славянской филологии» (другий випуск) як додаток до його дослідження «Огляд сучасного слов'янства». Згодом карту перевидано чеською, французькою й англійською мовами, зокрема 1912 р. окремим виданням у Празі. Українська етнічна територія зображена достатньо правильно, українці позначені як малорусини.

Мапа України : [карта-поштівка] / видане «Вістий з Запорожа». – 1:20 000 000, [1 см = 200 км]. – Львів : Вісти з Запорожа, [1913–1914?]. – 1 к. : багатоколір. ; текст ; 9,5 × 14,5 см.

Мапа України

Map of Ukraine

Mapa Ukrainy

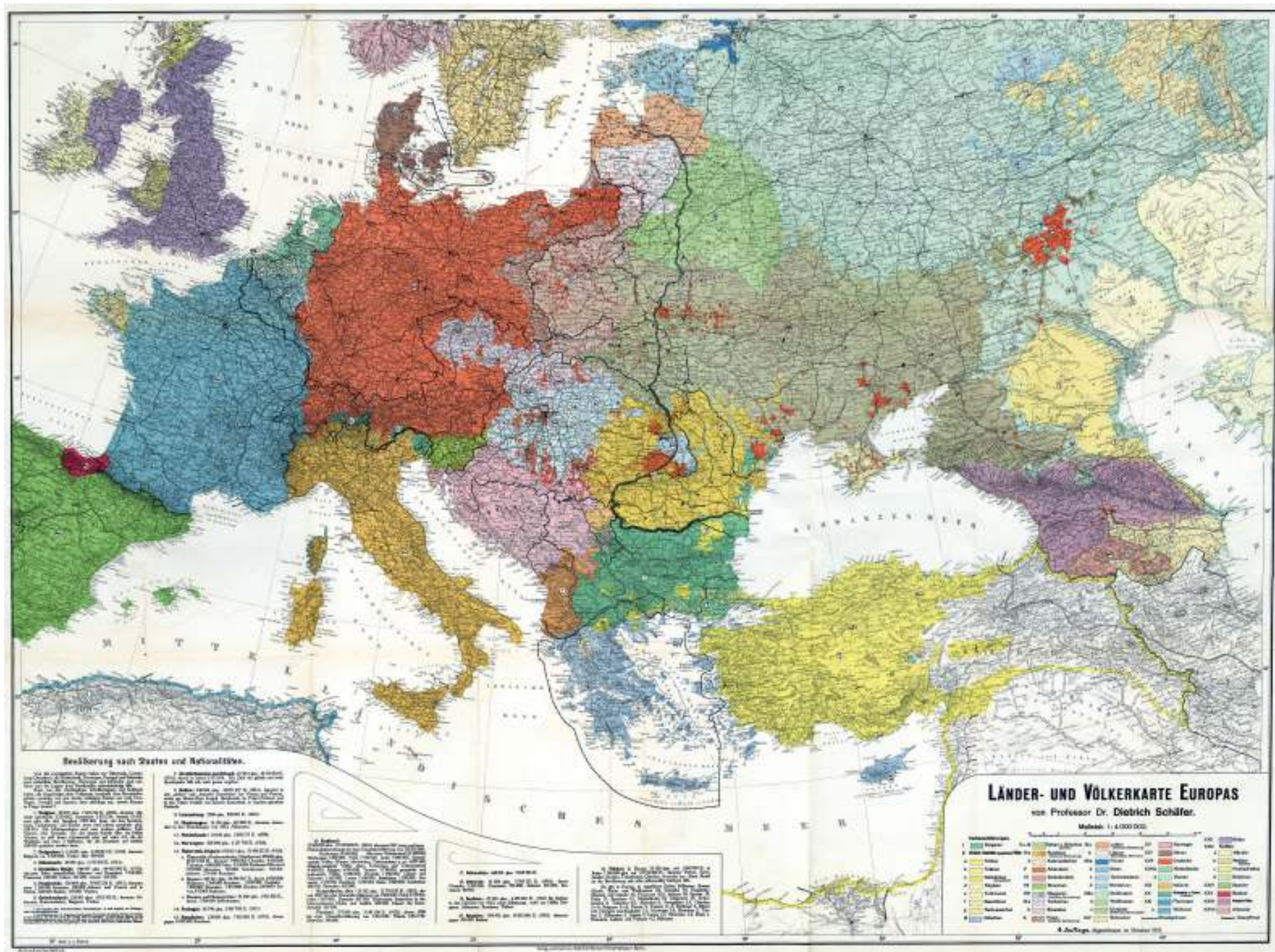
Карта-листівка видана у Львові накладом часопису «Вісті з Запорожа» товариства «Сокіл». Спрощений варіант паризького видання карти Д. Аїтова (1907), народна версія *Imago Ucrainæ* напередодні Першої світової війни. Ці карти-листівки (див. наступну ілюстрацію) видавали також з метою збору коштів на будівництво «Українського городу» (Площі «Сокола-Батька») – стадіону у Львові, який функціонував у 1911–1939 рр.

Мапа України : [карта-поштівка] / накладом «Вістей з Запорожа». – 1:20 000 000, [1 см = 200 км]. – Львів : Вісти з Запорожа, [1913–1914?]. – 1 к. : багатоколір. ; текст ; 9,5 × 14,5 см.

Мапа України
Map of Ukraine
Mapa Ukrainy

Варіант попередньої карти.

Україна на картах часів Першої світової війни (1914–1918 рр.)
та Української революції (1917–1921 рр.)
Ukraine on the Maps of the First World War (1914–1918)
and the Ukrainian Revolution (1917–1921)
Ukraina na mapach czasów I wojny światowej (1914–1918)
i Ukraińskiej Rewolucji (1917–1921)

41

Karte der Länder und Völker Europas : Volkstum und Staatenbildung / von Professor Dr. D. Schäfer ; Zeichnung von O. Melching. – 4 Auflage, abgeschlossen im Oktober 1916. – 1:4 000 000, [1 см = 40 км]. – Berlin : Dietrich Reimer (Ernst Vohsen), 1916. – 1 к. : багатоколір. ; табл., текст ; 91,5 × 121 см, в обклад. 33,5 × 16,5 см + Дод. ([4] с. ; 33,5 × 16 см).

Карта країн і народів Європи. Етнічна належність та державотворення
Map of the Countries and Peoples of Europe. Ethnicity and Statehood Building
Mapa krajów i ludów Europy. Przynależność etniczna i państwowotwórstwo

Карта німецького історика, професора Берлінського університету Дітріха Шефера (1845–1929). Упродовж 1916–1918 рр. її неодноразово перевидавали у видавництві Дітріха Раймера у Берліні. Карту високо оцінював С. Рудницький за детальність і достовірність зображення української етнічної території, а також за високоякісний друк.

В: 21 / карт.

ДЛЯ М. Я. СЕВЕРНИКА
АН УКРАЇНИ

Оглядова карта українських земель.

Вісники української України.
Де українські території на мапі
показано шрифтом, позначено
співомірно сім'ю країн.

Границі держав. Границі губерній і повітів.

Степівні губернії і повіти позначені.

Масштаб 1:100,000

Видано: 1917. Т. Фрунзе і Берлін, Спб. вид. у Відні.

Оглядова карта українських земель / [Стефан Рудницький]. – 1:7 500 000, [1 см = 75 км]. – Відень : Г. Фрейтаг і Берндт, [1917]. – 1 к. : багатоколір. ; 21 × 35,5 см.

Оглядова карта українських земель
Overview Map of the Ukrainian Lands
Mapa przeglądowa ziem ukraińskich

Карту створив С. Рудницький, доопрацювавши свою карту «Етнографічна оглядова карта Східної Європи» (Відень, 1914; Берлін, 1916 – обидві німецькою мовою). Існують три перевидання цієї карти українською мовою як додаток до праць ученого: «Україна – наш рідний край» (видання 1917 р. і 1921 р.) «Початкова географія для народних шкіл» (Відень, 1919 р.). Усі три надруковані у Відні у картографічному видавництві «G. Freytag & Berndt». Ця етнічна карта стала основою для наступних політико-адміністративних карт України, виданих після утворення незалежної України 1918 р., а також інших карт С. Рудницького.

Die Ukraine • Land u. Volk.

Das Gebiet des ukrainischen Volkes beträgt 765 000 qkm.
Dies ist das Aneerhaifache der Fläche Deutschlands und mehr als das Dreifache von Großbritannien.

Die Volkszahl des ukrainischen Sprachgebiets beträgt rund 40 Millionen, also ungefähr so viel wie das Frankreich.

Die Ukraine ist das reichste Land des bisherigen Rußland.

In der Ukraine liegt das berühmte **Schwarzerdegebiet**. Dieses erzeugt fast das ganze Ausfuhrgetreide Rußlands.

Die Ukraine war das wirtschaftliche Rückgrat der russischen Macht.

Die ukrainische Volksrepublik in ihren voraussichtlichen Grenzen

Die landwirtschaftliche Produktion der Ukraine im Frieden könnte den Bedarf der Mittelmächte sicherstellen, ihre reichen Schätze an Kohle, Erze, Salz und Petroleum würden einen Überschuß für Mitteleuropa lassen.

Bodenerzeugnisse der Ukraine

im Frieden
verglichen mit dem übrigen Rußland.

Weizenproduktion:

Ukraine 60 %

Übriges Rußland 40 %

Von ihrer gesamten Weizenproduktion liefern wir:

Ukraine 27 %

Übriges Rußland 1 %

Zuckerproduktion:

Ukraine 88 %

Übriges Rußland 12 %

Die Volkszahl

des bisher russischen Ukrainegebiets (40 Millionen) entspricht der Gesamtzahl nachstehender Länder:

Niederlande . . . 6 212 000	Serbien . . . 4 400 000
Portugal . . . 5 548 000	Schweden . . . 3 763 000
Schweden . . . 5 640 000	Dänemark . . . 2 660 000
Bulgarien . . . 4 686 000	Estland . . . 2 440 000
Griechenland . . . 4 602 000	Norwegen . . . 2 440 000

Die Fläche

— 765 000 qkm —
gleiches derjenigen der angezeichneten europäischen Länder zusammen:

Britische Inseln (ohne Irland) . . . 230 000	Dänemark . . . 40 400
Österreich . . . 120 000	Niederlande . . . 34 200
Belgien . . . 114 000	Belgien . . . 29 450
Portugal . . . 92 000	Türkei (europ.) . . . 28 100
Schweden . . . 41 300	Albanien . . . 28 000

Der Zuwachs

der Bevölkerung beträgt rund 100 000 im Jahr. Das ist mehr als der jährliche Bevölkerungszuwachs (schließt die Auswanderung) bei allen selbstbestehenden Staaten zusammen.

Britische Inseln (ohne Irland) . . . 135 600	Skandinavien mit Finnland . . . 131 000
Frankreich . . . 29 000	Belgien . . . 90 000
Italien . . . 68 000	Niederlande . . . 90 000
Türkei (Gesamt) . . . 160 000	Portugal . . . 25 000
Spanien . . . 100 000	Schweden . . . 39 000

Mineralförderung der Ukraine

im Frieden
verglichen mit dem übrigen Rußland.

Eisenerzproduktion:

Ukraine 60 %

Übriges Rußland 40 %

Steinkohlenproduktion:

Ukraine 70 %

Übriges Rußland 30 %

Anthrazitproduktion:

Ukraine 98 %

Übriges Rußland 2 %

Koksproduktion:

Ukraine 99 %

Übriges Rußland 1 %

Ukraine: Land u[nd] Volk. Die ukrainische Volksrepublik in ihren voraussichtlichen Grenzen. – 1:8 000 000, [1 см = 80 км]. – Berlin : Simon Schropp'sche Landkarten-Handlung, [1918]. – 1 к. : багатоколір. ; текст, табл., діагр. ; 57,5 × 77,5 см.

Україна: країна і народ. Українська Народна Республіка в її майбутніх кордонах

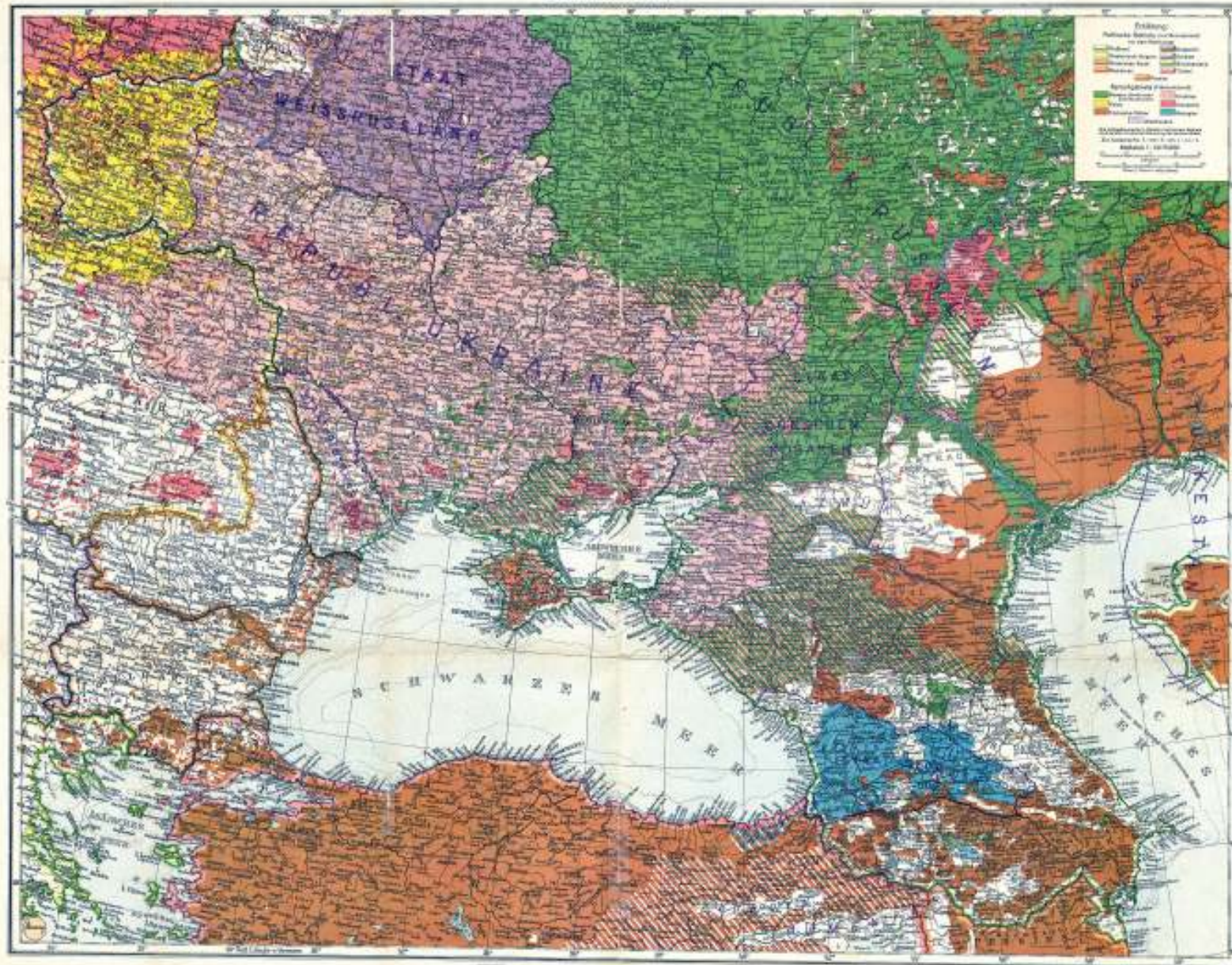
Ukraine: Country and People. The Ukrainian People's Republic in Its Future Borders

Ukraina: kraj i lud. Ukraińska Republika Ludowa w przewidywanych granicach

Плакат вийшов у світ у відомому німецькому картографічному видавництві «Simon Schropp» (Берлін, 1918 р.) На ньому подано першу порівняльну українську інфографіку та карту, які розкривають економічний і демографічний потенціал України. Створений плакат на основі однойменної німецькомовної праці С. Рудницького, виданої у Відні 1916 р. та перевиданої у Берліні 1918 р. Карта є дещо спрощеною версією карти С. Рудницького «Оглядова карта українських земель». Пропагандистський плакат створений напередодні або після підписання Берестейського договору 1918 р. УНР із Центральними державами з метою впливу на громадську думку в Німеччині щодо співпраці з Україною.

UKRAINE UND KAVKASIEN

Sprachgebiete hauptsächlich nach A. F. Ritsch, H. Nebert, W. Gajdar, N. v. Selditz, S. Rudnyckij und A. Ischikow
bearbeitet von J. L. KETTLER

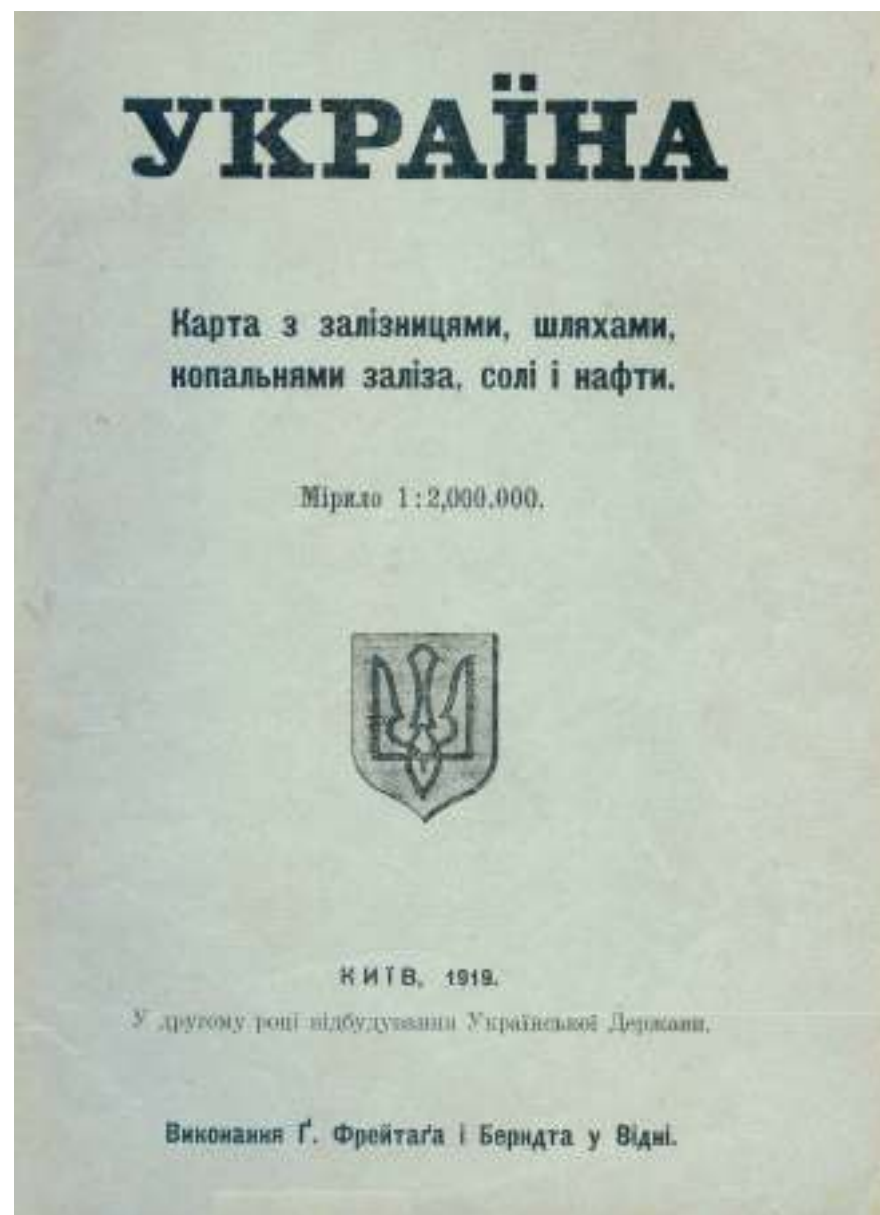

Völkerkarte der Ukraine und Kaukasiens : mit Sprachgebieten der Ukrainer, Großrussen, Weißrussen, Polen, Georgier, Türken und Deutschen : mit einem Begleittert / Sprachgebiete hauptsächlich nach A.F. Rittich ... [et al.] ; bearbeitet von J.I. Kettler. – 1:3 275 000, [1 см = 32,75 км]. – Berlin ; Glogau : Carl Flemming und C.T. Wiskott, [1918]. – 1 к. : багатоколір. ; 70,5 × 87,5 см, в обклад. 24 × 15,5 см + Дод. (8 с. ; 24 × 15,5 см). – (Flemmings Völkerkarten / Hrsg. von J.I. Kettler).

Етнографічна карта України і Кавказу з мовними ареалами українців, росіян, білорусів, поляків, грузинів, турків та німців
Ethnographic Map of Ukraine and the Caucasus with Language Areas of Ukrainians, Russians, Belarusians, Poles, Georgians,
Turks, and Germans

Мапа etnograficzna Ukrainy i Kaukazu: z obszarami językowymi Ukraińców, Rosjan, Białorusinów, Polaków, Gruzinów, Turków i
Niemców

Одна з перших європейських карт, на якій зафіксовано кордони незалежної України після укладання Берестейського договору. Її автор – німецький видавець і картограф Юліус Іван Кеттлер (1852–1921). Надрукована влітку 1918 р. у відомому німецькому картографічному видавництві «Carl Flemming u. C.T. Wiskott» у серії «Flemming's Völkerkarten». На попередньому варіанті етнічної карти, створеної на основі праць С. Рудницького та ін., були нанесені державні кордони України та інших держав регіону.

45a

Обкладинка карти «Україна : карта з залізницями, шляхами, копальнями заліза, солі і нафти»

Map cover Ukraine : Map with Railways, Roads, Iron, Salt, and Oil Mines

Okladka mapy Ukraina : mapa przedstawiająca koleje, drogi, kopalnie żelaza, soli i ropy naftowej

КАРТА УКРАЇНИ.

Україна : карта з залізницями, шляхами, копальнями заліза, солі і нафти / виконання Г. Фрейтаґа і Берндта у Відні 1918. – 1:2 000 000, [1 см = 20 км]. – Київ ; Відень : Фрейтаґ і Берндт, 1919. – 1 к. : багатоколір. ; 71 × 100 см, в обклад. 24 × 15 см.

Україна : карта з залізницями, шляхами, копальнями заліза, солі і нафти

Ukraine : Map with Railways, Roads, Iron, Salt, and Oil Mines

Ukraina : mapa przedstawiająca koleje, drogi, kopalnie żelaza, soli i ropy naftowej

Це перша політико-адміністративна карта незалежної України авторства С. Рудницького. Видана наприкінці 1918 р. (дата на карті) або на початку 1919 р. (дата на обкладинці) у віденському видавництві «G. Freytag & Berndt». Перший варіант карти німецькою мовою видано у Відні в першій половині 1918 р. На представленій карті вперше зафіксовані міжнародно визнані кордони України згідно з умовами Берестейського договору. Ця карта займає визначальне місце у формуванні *Imago Ucrainæ* у XX ст.

CARTE DE L'UKRAINE

Carte de l'Ukraine / [Stefan Rudnytskyi] ; Institut géograph[ique] Kummerly & Frey. – 1:5 000 000, [1 см = 50 км]. – Berne : Kummerly & Frey, [1919]. – 1 к. : багатоколір. ; 38 × 49 см.

Карта України

Карта України

Map of Ukraine

Карту створив С. Рудницький на основі своєї мапи «Оглядова карта українських земель». Вийшла у світ у швейцарському видавництві «Kummerly & Frey» французькою мовою як окрема карта та як додаток до праці М. Кордуби «L'Ukraine: un aperçu sur son territoire, son peuple, ses conditions culturelles, ethnographiques, politiques et économique» (Берн, 1919). Поява цієї карти зумовлена кардинальною зміною геополітичної ситуації в Європі після закінчення Першої світової війни та з метою пропаганди української державності у Франції, уряд якої був вороже налаштований до України. Сучасна російсько-українська війна спричинила зростання популярності цієї карти серед української та європейської громадськості як наочного засобу контрпропаганди щодо територіальних претензій Росії до України.

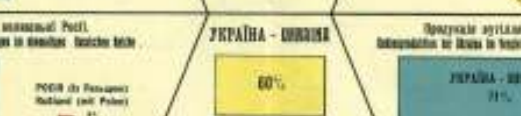
Carte de la République Ukrainienne / imp[rimerie] Dufrénoy. – 1:4 000 000, [1 см = 40 км]. – Paris : Imp[rimerie] Dufrénoy, [1919]. – 1 к. : багатоколір. ; 49 × 76 см.

Карта Української Республіки
Map of the Ukrainian Republic
Mapa Republiki Ukraińskiej

Карта надрукована в Парижі у відомому французькому картографічному видавництві «Dufrénoy» очевидно в 1919 р. під час проведення Паризької мирної конференції. Ця карта, на відміну від карти «La République Ukrainienne» («Українська Республіка». Париж, 1919), представленої делегацією Української Народної Республіки в одному зі своїх інформаційних документів на Паризькій мирній конференції, відрізняється схематичністю поданих кордонів України.

[illegible][illegible][illegible][illegible]

Region	Population	Area	Population Density
North America	300,000,000	24,710,000	12.1
South America	350,000,000	17,840,000	19.6
Europe	730,000,000	10,180,000	71.7
Asia	3,600,000,000	44,000,000	81.8
Africa	600,000,000	30,370,000	19.7
Oceania	35,000,000	14,290,000	2.4

[illegible]

Україна у своїх етнографічних межах = Die Ukraina in ihren ethnographischen Grenzen / зладив Г. Гасенко. – Без масштабу. – Kyiv ; Vienna : Po switu, 1920 (Wien : Christoph Reisser's Söhne). – 1 к. : багатоколір. ; текст, табл., діагр., іл. ; 50 × 69 см.

Україна у своїх етнографічних межах
Ukraine in Its Ethnographic Borders
Ukraina we własnych granicach etnograficznych

Плакат створений у співавторстві: автор інфографіки – український політичний діяч Юрій Гасенко (1894–1933), автор карт – С. Рудницький. Це один із серії пропагандистських плакатів, які у 1919–1920 рр. видавав у Європі Ю. Гасенко.

Світова мапа з розміщення українців по світу = Weltkarte mit der Verteilung der Ukrainer in der Welt = Planisphère avec la distribution des Ukrainiens dans le monde entier / зладив Г. Гасенко ; «По світу», Kyïv – Vienna, 1920. – 1:73 000 000, [1 см = 730 км]. – Kyïv ; Vienna : Po switu, 1920. – 1 к. : багатоколір. ; текст, табл., іл. ; 47,5 × 61,5 см.

Світова мапа з розміщення українців по світу

World Map of the Distribution of Ukrainians

Mapa rozszedlenia Ukrańców po świecie

Карту-інфографіку створив Ю. Гасенко та видав 1920 р. у своєму видавництві «По світу» у Відні. Одна з перших у ХХ ст. карт, на якій комплексно у масштабах світу зображена українська діаспора. На мапі узагальнено дані про розселення українців у світі після Першої світової війни. Карта-інфографіка відображає українські еміграційні осередки в Європі, Азії, Америці й Австралії у поєднанні статистичних таблиць із картографічною візуалізацією.

Flannery O'Connor, No. 44.

Формування території Україна на картах 1920-1950-х рр.
Formation of the Territory of Ukraine on Maps, 1920–1950s
Kształtowanie terytorium Ukrainy na mapach z lat 1920–1950

50

Weltkarte / Herstellung Geograph. Institut Carl Flemming u. C.T. Wiskott AG, Glogau. – 1:50 000 000, [1 см = 500 км]. – Berlin : Carl Flemming u. C.T. Wiskott AG, [1921?]. – 1 к. : баратоколір. ; 71 × 88 см. – (Flemmings Generalkarten ; 44).

Карта світу

World Map

Mapa świata

Одна з перших карт світу, яка фіксує кардинальні зміни політичних кордонів після закінчення Першої світової війни та на час проведення Паризької мирної конференції (1919–1920). Видана у Берліні в картографічному видавництві «Carl Flemming u. C.T. Wiskott». Україна зображена у кордонах УНР після підписання Варшавського договору 1920 р. без Західної України, яка відійшла до Польщі, а також Сен-Жерменського договору 1919 р., за яким до Чехословаччини відійшло Закарпаття, а до Румунії – Північна Буковина.

Europa : politische Übersicht / bearbeitet von F. Heiderich. – 1:20 000 000, [1 см = 200 км]. – Wien : Ed. Hölzels geogr. Institut, [1920?]. – 1 к. : багатоколір. ; 29 × 31 см.

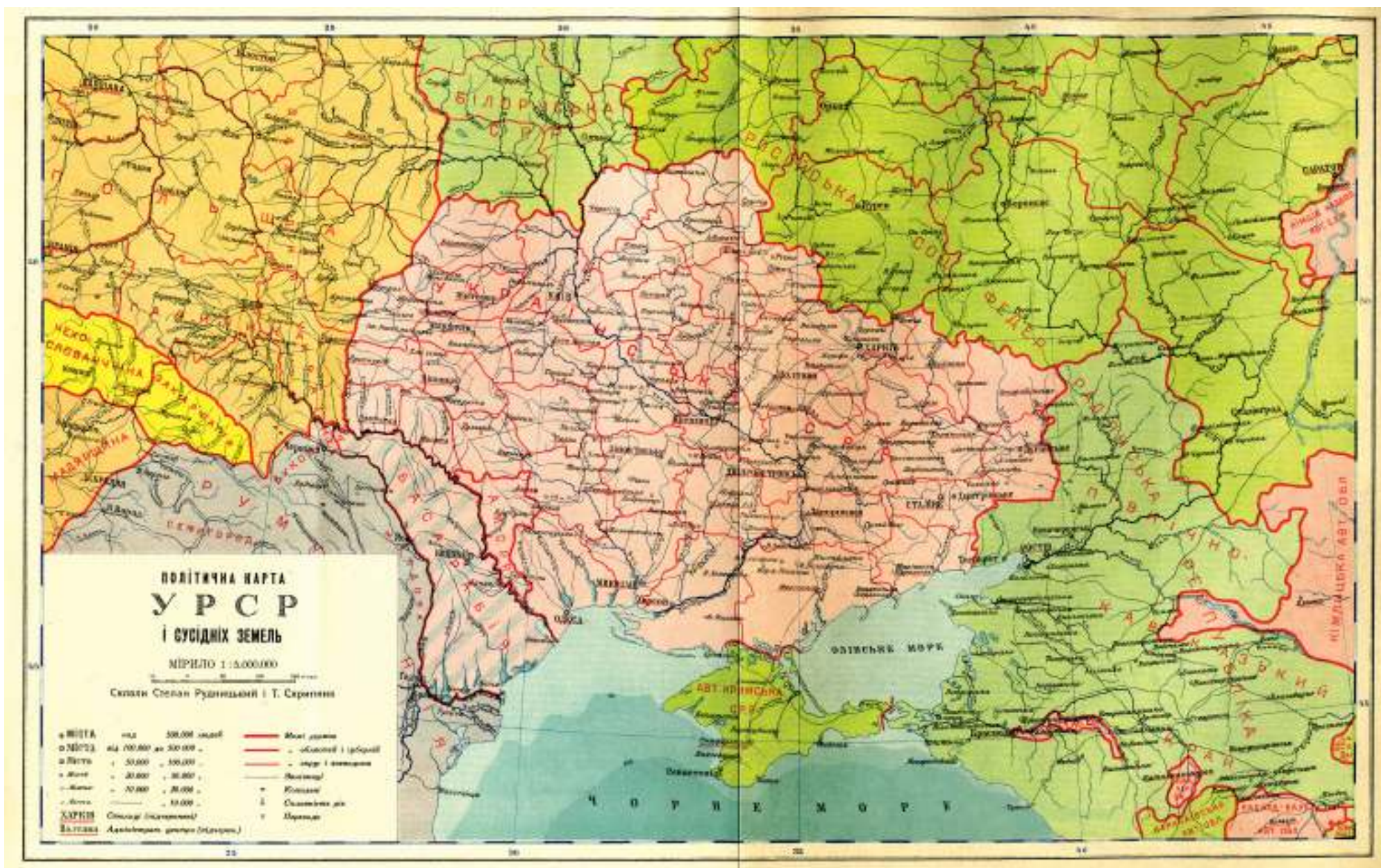
3: Koenigs geographischer Atlas / bearbeitet von F. Heiderich. – Wien : Ed. Hölzels geogr. Institut, [1920?].

Європа: політичний огляд

Europe: Political Overview

Europa: przegląd polityczny

Карта з атласу «Koenigs geographischer Atlas» («Географічний атлас Козенна») віденського видавництва «Ed. Hölzel» показує нові політичні кордони в Європі у перші роки їхнього повоєнного врегулювання після закінчення Першої світової війни. *Imago Ucrainæ* постає на цій карті у неповних кордонах незалежної України, визначених Берестейським договором 1918 р. Територія Західної України (окупована Польщею) позначена як спірна територія, Закарпаття входить до складу Чехословаччини, а Північна Буковина і Південна Бессарабія – до Румунії.

Політична карта УРСР і сусідніх земель / склали Степан Рудницький і Т. Скрипник. – 1:5 000 000, [1 см = 50 км]. – [Ленінград : Держ. Картографія ГГК, 1929]. – 1 к. : багатоколір. ; 28 × 41 см.

З: Географічний атлас / під ред. Ю. М. Шокальського ; українське видання під ред. С. Рудницького ; українські назви вписала С. Кобзей ; за спеціальним замовленням Держ. акц. т-ва «Наочні приладдя», Харків. – Ленінград : Держ. Картографія ГГК, 1929.

Політична карта УРСР і сусідніх земель
 Political Map of the Ukrainian SSR and the Neighbouring Lands
 Mapa polityczna Ukraińskiej SRR i ziem sąsiednich

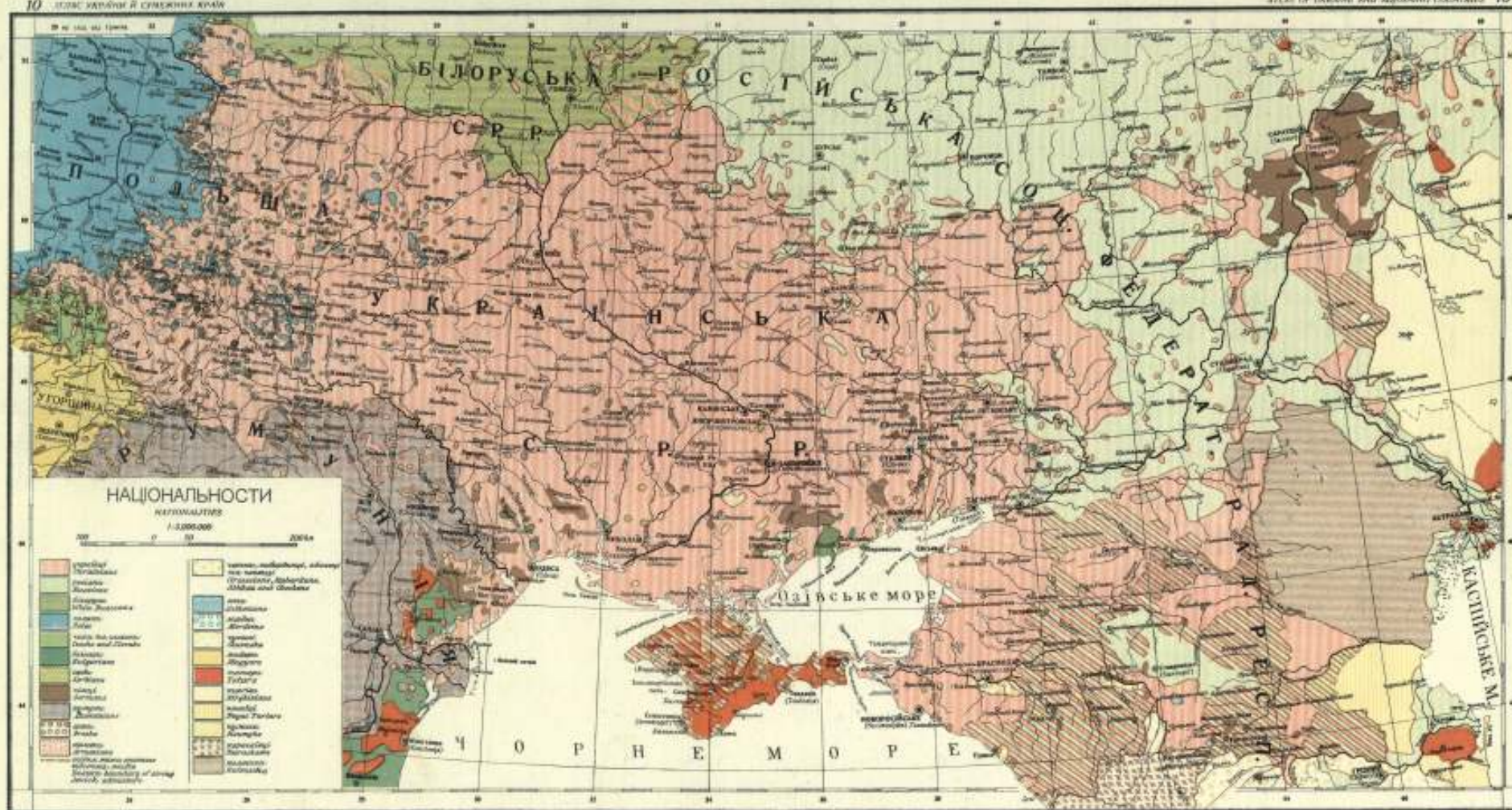
Карта, яку створив С. Рудницький після переїзду 1926 р. до радянської України, фіксує нову реальність *Imago Ucrainæ*, розділеного кордонами Української Соціалістичної Радянської Республіки та сусідніх держав. Карта демонструє досягнення українізації в освіті радянської України: входила до перекладеного українською мовою навчального атласу «Географічний атлас» (Харків, 1929) за редакцією російського та радянського вченого-географа Ю. М. Шокальського (1856–1940). Для цього атласу С. Рудницький додатково створив дві карти радянської України.

Карта України і сумежних країв / В. Кубійович, М. Кулицький ; рис. М. Кулицький. – 1:2 500 000, [1 см = 25 км]. – Львів : Унія, [1935]. – 1 к. : багатоколір. ; 54 × 91 см.

Карта України і сумежних країв
Map of Ukraine and the Neighbouring Regions
Mapa Ukrainy i krajów sąsiednych

Видана у Львові карта є одним із перших результатів співпраці двох українських географів і картографів Володимира Кубійовича (1900–1985) та Миколи Кулицького (1903–1970). Її появі сприяло також відновлення у міжвоєнний період діяльності НТШ у Львові та утворення 1929 р. у його складі Географічної комісії. В. Кубійович і М. Кулицький продовжили у Львові у 1930-х рр. наукові картографічні дослідження С. Рудницького зі встановлення етнічних меж, географічного розташування України з метою майбутнього об'єднання всіх українських земель в єдину соборну Україну.

[Україна]. Національності = Nationalities / В. Кубійович, М. Кулицький. – 1:5 000 000, [1 см = 50 км]. – Львів : Український видавничий інститут, 1937. – 1 к. : багатоколір. ; 27,5 × 48 см.

З: Атлас України й сумежних країв = Atlas of Ukraine and adjoining countries / під загальною редакцією В. Кубійовича ; при співучасті: В. Дорошенка та ін. ; опрацювання карт М. Кулицький ; Наукове товариство ім. Шевченка. – Львів : Український видавничий інститут, 1937.

Україна: національності

Ukraine: Nationalities

Ukraina: narodowości

Етнічна карта українських земель, яку уклали В. Кубійович та М. Кулицький, увійшла до першого національного фундаментального атласу «Атлас України й сумежних країв» (Львів, 1937) за редакцією В. Кубійовича. Карти та атласи В. Кубійовича належать до провідних досягнень світової картографії, європейські вчені відзначали їхнє високе фахове виконання та підкреслювали наукове значення. Основою цієї карти стала «Етнографічна карта України і сумежних земель» (Львів, 1934) із деякими змінами. Джерельною базою для укладання карти слугували результати переписів населення, статистичні збірники, наукові лінгвістичні та етнографічні дослідження, етнічні карти.

Українська Радянська Соціалістична Республіка : фізична карта / редактор І.Б. Яхінсон ; видавництво «Радянська Школа». – 1:3 000 000, [1 см = 30 км]. – [Київ] : Радянська школа, 1940 (Львів : Літодрукарня в-ва «Радянська школа»). – 1 к. : багатоколір. ; 35,5 × 52,5 см.

Українська Радянська Соціалістична Республіка: фізична карта

Ukrainian Soviet Socialist Republic : Physical Map

Ukrainśka Socjalistyczna Republika Radziecka : mapa fizyczna

Підготовлена до друку наприкінці 1939 р., ця карта побачила світ у видавництві «Радянська школа» у Львові 1940 р. Тут зафіксовано нові геополітичні реалії на початку Другої світової війни: кордони УРСР, визначені таємним протоколом до «Пакту Ріббентропа-Молотова» 23 серпня 1939 р., що підтверджено Договором про дружбу і кордони між СРСР та нацистською Німеччиною від 28 вересня 1939 р. Карта фіксує входження західноукраїнських земель: Волинської, Рівненської, Львівської, Дрогобицької, Станіславської та Тернопільської областей до складу УРСР. На ній означено назвою «Карпатська Україна» територію Закарпаття, окупованого Угорщиною 30 березня 1939 р.

Ukraina tierras cozacas / ing. B. Mylinsky ; edicion «Perelom». – [1:3 300 000, 1 см = 33 км]. – Buenos Aires : Perelom, 1943. – 1 к. : багатоколір. ; 59,5 × 82 см, в обклад. 22,5 × 13,5 см.

Україна – козацька земля

Ukraine – Land of the Cossacks

Ukraina – ziemia kozacka

Карта авторства Василя Милінського (1895–?), українського еміграційного діяча в Аргентині. Вийшла у світ у розпал Другої світової війни (1943) в українському видавництві «Перелом» в Буенос-Айресі. Кордони України на карті визначено за картою «La République Ukrainienne» («Українська Республіка». Париж, 1919), створеною для Паризької мирної конференції. Карта поєднує науково-інформаційну, політичну та просвітницьку функції для підтримання національної ідентичності в середовищі української діаспори Аргентини та інформування міжнародної аудиторії (іспаномовної) про Україну.

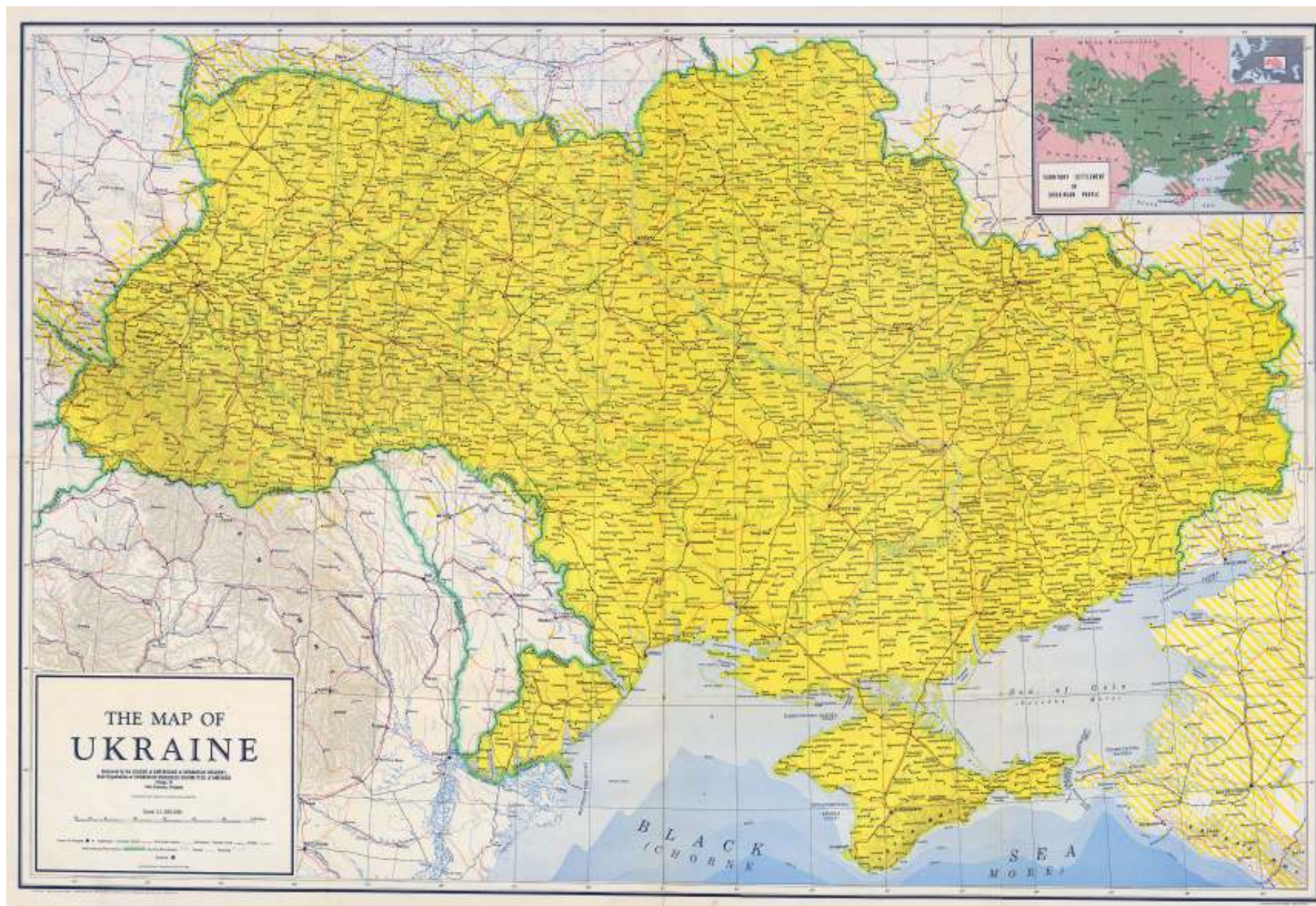
Етнографічна карта України = Ethnographical map of Ukraine / В. Кубійович, М. Кулицький ; Encyklopedia of Ukraine «Molode Žyttja» publishing house. – 1:5 000 000, [1 см = 50 км]. – [Мюнхен ; Нью-Йорк] : Molode Žyttja, [1949]. – 1 к. : багатоколір. ; 24,5 × 44,5 см.

Етнографічна карта України

Ethnographic Map of Ukraine

Mapa etnograficzna Ukrainy

Повоєнне видання 1949 р. удосконаленої етнографічної карти В. Кубійовича та М. Кулицького зі зміненими кордонами України після закінчення Другої світової війни. Карта видана в Нью-Йорку та Мюнхені як додаток до двотомної «Енциклопедії українознавства» (1949). На ній зафіксовано входження Чернівецької, Ізмаїльської (1940, 1944) та Закарпатської областей (1945) до складу УРСР.

The map of Ukraine / compiled and drawn by William Karpa ; sponsored by the League of Americans of Ukrainian Descent, State Organization of Ukrainian Congress Committee of America. – 1:1 350 000, [1 см = 13,5 см]. – Chicago : League of Americans of Ukrainian Descent, 1955. – 1 к. : багатоколір. ; 74 × 106,5 см.

Карта України

The map of Ukraine

Мапа Ukrainy

Карту видали 1955 р. у Чикаго Український конгресовий комітет Америки та його відділ – Ліга американців українського походження. На ній зафіксовано остаточно сформований українсько-польський кордон згідно з договором 1951 р. та входження 1954 р. Кримської області до складу УРСР. На карті *Imago Ucrainæ* постає з кордонами, врегульованими міжнародними договорами після завершення Другої світової війни.

Україна на картах другої половини XX ст.
Ukraine on the Maps of the Second Half of the 20th c.
Ukraina na mapach drugiej połowy XX wieku

59

Карта України / В. Кубійович, А. Жуковський ; Reliefcartography and printing Karl Wenschow GmbH. – 1:2 000 000, [1 см = 20 км]. – Munich : Karl Wenschow GmbH, 1978. – 1 к. : багатоколір. ; 60 × 111,5 см + Додаток (38 с. ; 24 × 17 см).

Карта України
Map of Ukraine
Mapa Ukrainy

Загальногеографічну карту України уклали Володимир Кубійович та Аркадій Жуковський (1922–2014) у Парижі. Видана 1978 р. високоякісним друком у Мюнхені. На карті поруч із державним кордоном УРСР проведена етнічна межа суцільної української національної території, яку В. Кубійович визначив у 1930-х рр. Карта фіксує картографічний образ радянської України у період «розквіту» епохи застою в СРСР крізь погляд української діаспори.

Україна : [політико-адміністративна карта] / укладено та підготовлено до друку МП «Мапа ЛТД». – 1:2 000 000, [1 см = 20 км]. – Київ : Мапа ЛТД, 1992. –1 к. : багатоколір. ; табл., 52,5 × 74 см.

Україна : політико-адміністративна карта

Ukraine : Political and Administrative Map

Ukraina : mapa polityczno-administracyjna

Одна з перших карт України після відновлення незалежності 24 серпня 1991 р. Надрукована у 1992 р. у першому приватному картографічному видавництві в Україні «Мапа ЛТД» у Києві. На карті зафіксовано міжнародно визнані кордони України після проведення референдуму першого грудня 1991 р. Ця карта відображає політико-адміністративний устрій держави на початку 1990-х рр., фіксує адміністративні межі й топоніміку перших років незалежності.

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК / INDEX / INDEKS NAZWISK

А

Аїтов, Давид 147, 151
 Аллард, Карел 121, 131
 Анджело, Джакопо д' 41
 Андрейчин, Андрій 141
 Андрій Боголюбський 39
 Андронік I Комнін 39

Б

Баворовський, Віктор 41
 Беневентано, Марко 77
 Блау, Віллем Янсзон 44, 45, 95, 99, 101
 Блау, Йоанн 44, 45, 95, 99, 101, 109
 Боденер, Габріель 123
 Боплан, Гійом (Гійом Левассер де Боплан) 45, 102, 103, 105, 109, 111, 113, 127, 131

В

Вайгель, Крістоф 45, 129
 Вальдземюллер, Мартін 43, 75, 77, 79
 Вальк, Герард 45, 105, 121, 131
 Вальк, Леонард 121
 Ваповський, Бернард 44, 77, 79

Величко, Григорій 46, 141
 Вісшер, Ніколас 45, 113
 Віт, Фредерік де (батько) 45, 111
 Віт, Фредерік де (син) 111, 121
 Вовк, Федір 141

Г

Газе, Йоганн Міхаель 119
 Гама, Васко да 37
 Гардт, Вінцент 143
 Гасенко, Юрій 169, 171
 Геродот 87
 Геррітц, Гессель 95, 99
 Гогенберг, Франц 93
 Головацький, Яків 135
 Гоманн, Йоганн Баптист 45, 117, 119, 127, 129, 131
 Грушевський, Михайло 46

Г

Гродецький, Вацлав 44, 93
 Гутенберг, Йоганн 42

Д

Дідушицький, Володимир 41
 Дорошенко, Володимир 181
 Драгоманов, Михайло 141

Ж

Жайо, Юбер 40, 115
 Жуковський, Аркадій 191

З

Зандрарт, Якоб фон 45, 107, 117
 Зенефельдер, Алоїз 43
 Зойтер, Матеус 131

І

Ісус Христос 39

Й

Йонге, Клемент де 113

К

Кантіно, Альберто 75
 Кеттлер, Юліус Іван 161
 Кимакович, Мирон 46, 139
 Кобзей, Стефанія 177
 Колумб, Христофор 37
 Кордуба, Мирон 143, 145, 165
 Коссак, Михайло 46, 135
 Кубійович, Володимир 47, 179, 181, 187, 191
 Кузанський, Микола 43, 73, 77
 Кулицький, Микола 47, 179, 181, 187

Л	
Ле Монье, Франц,	
Ріттер фон	139
Ленін, Володимир	40
Лоттер, Тобіас Конрад	45, 131
Лясота, Еріх	99

М	
Магеллан, Фернан	37, 43
Маковський, Томаш	95, 99
Маржецький, К.	137
Меркатор, Герард	44, 83, 85, 89, 91, 101
Милінський, Василь	185
Михальчук, Костянтин	46, 137
Моретус, Ян	89
Мортье, Пітер	115
Мюнстер, Себастьян	44, 79, 81
Мюнцер, Єронім	43, 73

Н	
Нідерле, Любор	149

О	
Ортелій, Абрагам	44, 87, 89, 91, 93
Оссолінський, Юзеф	41
Острозький, Василь-Костянтин	95, 99

П	
Павліковський,	
Ґвальберт	41
Петерманн, Август	139
Петрі, Генріх	44
Петрушевич, Антоній	41
Пітт, Мозес	105
Пришляк А.	139
Птолемей, Клавдій	39, 41-44, 75, 77, 79, 81, 83, 85, 87, 91

Р	
Радзивіл, Миколай	45, 95, 99
Ріберо, Дієго	37
Ріттіх, Олександр	139
Рожанський, Любомир	139
Ромер, Еугеніуш	38
Рудницький, Степан	38, 46, 47, 145, 155, 157, 159, 161, 163, 165, 169, 177, 179

С	
Сансон, Гійом	115
Сансон, Ніколя (батько)	40, 45, 111, 113, 115
Сансон, Ніколя (син)	115
Сембратович, Роман	147

Сенека, Луцій	89
Скрипник, Т.	177
Страбон	87

Т	
Траншель, А.	137

Ф	
Франко, Іван	147

Х	
Хмельницький, Юрій	42

Ч	
Чингісхан	39
Чубинський, Павло	46, 137

Ш	
Шаумбург, Й. Ґ.	125
Шафарик, Павел Йозеф	44, 46, 133, 135
Шедель, Гартман	43, 73
Шенк, Пітер	45, 105
Шефер, Дітріх	155
Шокальський, Юлій	177
Шрайбер, Йоганн Георг	125
Штрідбек, Йоганн	123

Цицерон, Марк	Ц	89	Bodenehr, Gabriel	123	(Hruszewski, Mykhailo)	57, 69
Янсон, Ян	Я	105	Cailloué, Jacques	103	J	
			Chubynsky, Pavlo			
			(Czubyński, Pawło)	57, 69	Jaillot, Hubert	
			Columbus, Christopher		(Jaillot, Hubert)	51, 62, 115
Янсон ван Васберген, Ян		105	(Kolumb, Krzysztof)	48, 59	Jansson, Jan	
Яхінсон, Ізраїль		183	Covens, Johannes	109	(Janssonius, Jan)	105
			Jesus Christ			
Aitoff, David	A	147	(Jezus Chrystus)			
			50, 61			
Andrey Bogolyubsky			Dzieduszycki, Włodzimierz	52, 63		
(Andriej Bogolubskij)		50, 61	K			
Andronicus I Komnenos			F		Karpa, William	189
(Andronik I Komnen)		50, 61	Freses, Erhard	147	Kauffer, Michael	129
Angelo, Jacopo d'		52, 64	G			
Baworowski, Wiktor	B	52, 63	Gama, Vasco da	48, 59	Kempen, Gottfried von	83, 85
			Genghis Khan		Kettler, Julius Iwan	161
			(Czyngis-chan)	50, 61	Khmelnysky, Yurii	
			Gerritsz, Hessel		(Chmielnicki, Jerzy)	53, 64
Beauplan, Guillaume			(Gerard, Hessel)	95, 99	Koberger, Anton	73
(Guillaume Le Vasseur			Grodecki, Wacław		Kubiyovych, Volodymyr	
de Beauplan)		56, 67, 68,	(Godreccio, Wenceslao)	55, 67, 93	(Kubijowycz Wołodymyr)	58, 70
		102, 103, 105,	Gutenberg, Johann	53, 65	Kulytsky, Mykola	
		109	(Kułycki, Mykoła)			
Blaeu, Cornelis		99, 101	58, 70			
Blaeu, Joann		56, 67, 99,	Kymakovych			
		101, 109	(Kymakowycz), Myron			
Blaeu, Willem (JanBonius,			H			57, 69
Guilhelmus)		56, 67, 95, 99,	Hasio, Johann Matthias	119	L	
		101	Heiderich, Franz	175	Laichter, Jan	149
			Homann, Johann Baptist	56, 57, 68, 117,	Lenin, Vladimir	
				119, 127	(Lenin, Włodzimierz)	51, 62
			Hrushevsky, Mykhailo		Lichtenhalern, Abraham	107

Lotter, Tobias Conrad 56, 57, 68, 131

M

Magellan, Ferdinand 48, 54, 59, 65
 Makowski, Tomasz 95, 99
 Melching, Oswald 155
 Mercator, Gerard 55, 67, 83, 85, 101
 Merklas, Venceslav 133
 Moretus, Jan 87, 89
 Mortier, Cornelis 109
 Münster, Sebastian 55, 66, 79, 81
 Münzer, Hieronymus 54, 66, 73
 Mykhalchuk, Kost
 (Mychalczuk, Kost) 57, 69
 Mylinskyi, Basil 185

N

Nicholas Cusanus
 (Nicholas of Cusa,
 Mikołaj z Kuzy) 54, 55, 65, 66, 73
 Niederle, Lubor 149

O

Ortelius, Abraham 55, 67, 87, 89, 91, 93
 Ossoliński, Józef 52, 63

P

Pawlikowski, Gwalbert 52, 63
 Petri, Heinrich 55, 66, 79, 81
 Petrushevych, Anton
 (Petruszewycz, Anton) 52, 63
 Plantin, Christophe 91, 93
 Ptolemaeus, Claudius
 (Ptolemy Claudius,
 Ptolemeusz Klaudiusz) 50, 52–55, 62, 64–67, 75, 77, 79, 83, 85

R

Radziwiłł, Mikołaj (Radziwil
 Nicolai Christophori) 56, 67, 95
 Ribero, Diego 48, 59
 Rittich, Alexander 161
 Romer, Eugeniusz 49, 60
 Rudnytskyi, Stepan
 (Rudnycki Stepan) 49, 57, 58, 60, 69, 165

S

Šafařík, Pavel Josef
 (Šafárik, Pavel) 55, 57, 66, 69, 133

Sandrart, Jakob von 56, 68, 107
 Sanson, Guillaume 115
 Sanson, Nicolas 51, 56, 62, 68, 113, 115
 Schäfer, Dietrich 155
 Schedel, Hartmann 54, 66, 73
 Schenk, Pieter 56, 68, 105
 Schott, Johannes 75, 77
 Schreiber, Johann Georg 125
 Sembratovytch, Roman 147
 Senefelder, Alois 54, 65

V

Valk, Gerard 56, 68, 105, 121
 Valk, Leonard 121
 Velychko, Hryhorii
 (Wełyczko Hryhorij) 57, 69
 Visscher, Nicolaes 56, 68, 113

W

Waldseemüller, Martin 54, 66, 75, 77
 Wapowski, Bernard 55, 66
 Weigel, Christoph 56, 68, 129
 Wenschow, Karl 191
 Wit, Frederik de (father) 56, 68, 111
 Wit, Frederik de (son) 111

ЛІТЕРАТУРА / BIBLIOGRAPHY / LITERATURA

1. Вавричин М. Комплекс карт України Г. Боплана та їх збереження в бібліотеках Європи. Картографія та історія України. Львів ; Київ ; Нью-Йорк : М. П. Коць, 2000. С. 18–22.
2. Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. Київ : Портал, 2021. 431 с.
3. Огородник Т., Падюка Н. Кабінет картографії. Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника. 2010. Вип. 2. С. 525–548.
4. Падюка Н. Українці на етнічних картах першої половини ХІХ ст. Історико-географічні дослідження в Україні. 2015. Ч. 13. С. 232–244.
5. Ровенчак І. І. Фактори та джерела видання Г. Величком «Народописної карти українсько-руського народу» в 1896 р. Картографія та історія України. Львів ; Київ ; Нью-Йорк : М. П. Коць, 2000. С. 109–118.
6. Сосса Р. І. Історія картографування території України: від найдавніших часів до 1920 р. : короткий нарис. Київ : Наукова думка, 2000. 248 с.
7. Alexandrowicz S. Kartografia ziem Wielkiego Księstwa Litewskiego w epoce panowania Jagiellonów. Polski Przegląd Kartograficzny. 2014. T. 46, № 1. S. 62–76.
8. Bagrov L. History of cartography / revised and enlarged by R. A. Skelton. New York ; London : Routledge Taylor & Francis Group, 2021. [6], 312 p.
9. Bidney M., Piekielek N. Towards a New Paradigm in Map and Spatial Information Librarianship. Journal of Map & Geography Libraries. 2018. Vol. 14, № 2–3. P. 67–74.
10. Duzer Ch. van. Martin Walseemüller's 'Carta marina' of 1516 : Study and Transcription of the Long Legends. Cham : Springer, 2020. VII, 150 p.
11. Sossa R. Polityczne i administracyjne granice ziem ukraińskich w pracach Guillaume'a Beauplana. Z Dziejów Kartografii. 2022. T. XXIV. S. 341–356.
12. The history of cartography. Vol. 1 : Cartography in prehistoric, ancient, and medieval Europe and the Mediterranean / edited by J. B. Harley and David Woodward. Chicago : University of Chicago Press, 1987. XXI, 599 p.

13. The history of cartography. Vol. 3, part 1 : Cartography in the European Renaissance / edited by D. Woodward. Chicago : University of Chicago Press, 2007. XLII, 1171 p.
14. The history of cartography. Vol. 3, part 2 : Cartography in the European Renaissance / edited by D. Woodward. Chicago : University of Chicago Press, 2007. XXIX p., P. 1172–2180.
15. Thrower N. J. Maps and civilization: cartography in culture and society. Chicago : University of Chicago Press, 2008. 352 p.

Наукове видання

Imago Ucrainæ на картах XV–XX ст.

Науковий каталог

Упорядник: Тарас Огородник
Науковий редактор: Лідія Сніцарчук
Технічний редактор: Володимир Гісовський
Переклад англійською мовою: Ірина Герасимова, Маріанна Маляр
Переклад польською мовою: Марія Шевчук
Менеджер проєкту: Валентина Мудроха
Художній редактор: Олександра Квик

Формат 84х60/8. Ум. др. арк. 23,25.
Наклад 300 прим.

Видання: ЛННБ України ім. В. Стефаника
вул. В. Стефаника, 2, м. Львів, 79000
Тел. 261-41-21, e-mail: library@lsl.lviv.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3889 від 29.09.2010

Друк ТзОВ «Сигма принт»,
79039, м. Львів, вул. Залізнична, буд. 7
Тел.067 3413343, E-mail: irazukc@gmail.com